

Carina Nordman-Byskata & Annika Sacklén

NORDISK JÄMFÖRELSE AV LÄRANDE SOM SKER PÅ EN ARBETSPLATS OCH ELEVBEDÖMNING PÅ BASIS AV YRKESPROV

Carina Nordman-Byskata & Annika Sacklén

**NORDISK JÄMFÖRELSE AV LÄRANDE
SOM SKER PÅ EN ARBETSPLATS OCH
ELEVBEDÖMNING PÅ BASIS AV YRKESPROV**

UTBILDNINGSTYRELSEN

© Utbildningsstyrelsen och författarens
Layout: Edita Prima Ab

ISBN 978-952-13-3593-8 (nid.)
ISBN 978-952-13-3594-5 (pdf)

Edita Prima Ab, Helsingfors 2008

ABSTRACT

Nordman-Byskata, Carina & Sacklén, Annika (2007): Comparison of On-the-Job Learning and Assessment of Students on the Basis of Vocational Skills Demonstrations in the Nordic Countries. National Board of Education in Finland.

Since 1999 the Finnish vocational upper secondary qualifications have included a minimum of twenty weeks of on-the-job learning where the students focus on training their craftsmanship at a workplace and, with the support of a workplace instructor, deepen and apply their expertise in practical situations. Starting from the autumn 2006, vocational skills demonstrations constitute a mandatory method of assessment for each vocational study unit.

Several evaluations and reports have been published about the development of on-the-job learning and the training of workplace instructors. Surveys and reports have also been published about the practical arrangements of vocational skills demonstrations as well as their positive effects on the quality of teaching and impact on the teacher and the workplace instructor. In summary, it can be concluded that on-the-job learning periods and vocational skills demonstrations have brought school closer to working life.

This study surveys the extent of on-job-learning in vocational upper secondary education and training in Norway, Sweden, Denmark, and Finland. The objectives, practical arrangements, and outcome of on-the-job learning are compared in the conclusions. The study also describes the assessment of vocational skills in Norway, Sweden, and Denmark, in order to determine the student's craftsmanship.

This report starts with a presentation of vocational upper secondary education and training in the four Nordic countries, on the basis of current governing documents in each country. The focus lies on the possibility of providing on-the-job learning and on the participation of working life in the assessment of craftsmanship. The discussion reveals some similarities, e.g. the vocational upper secondary qualifications in all the four countries involve three or four years of study and the cooperation of school and working life. Also some differences were unearthed, e.g. Norwegian and Danish students are employed and get a salary for their on-the-job learning periods, while Swedish and Finnish students are not - in most cases - formally employed or get a salary. The concepts of assessment, character, and vocational skills demonstrations are highlighted as they have different meanings in each country.

The purpose of this study is to facilitate the exchange of students and teachers. If the students are aware of the structure of on-the-job learning in their neighbouring country, they will be better prepared to utilize the chances of many-sided learning that is being offered there. We, too, need to be prepared to have exchange students who come here to learn professional skills at a Finnish workplace. Teachers will, hopefully, increasingly exchange experiences and establish contacts with their colleagues in the neighbouring countries in the future, and thereby promote the mobility of their students.

SAMMANDRAG

Nordman-Byskata, Carina & Sacklén Annika (2007): Nordisk jämförelse av lärande som sker på en arbetsplats och elevbedömning på basis av yrkesprov. Utbildningsstyrelsen.

I de finländska yrkesinriktade grundexamina ingår sedan år 1999 minst tjugo veckor inläring i arbetet, då den studerande målmedvetet tränar sitt yrkeskunnande vid en arbetsplats och med stöd av en arbetsplatshandledare fördjupar och tillämpar sina kunskaper. Yrkesproven är sedan hösten 2006 en obligatorisk bedömningsmetod för varje yrkesinriktad studiehelhet.

Flera utvärderingar och rapporter har publicerats om utvecklandet av inläring i arbetet och utbildning av arbetsplatshandledare. Även yrkesprovets genomförande, deras positiva effekt på kvaliteten i undervisning och inverkan på läraren och arbetsplatshandledarens arbete har redan kartlagts och rapporterats om. Sammantaget kan man konstatera att såväl perioderna av inläring i arbetet som yrkesproven har fört skolan närmare arbetslivet.

I denna studie kartläggs i hur stor utsträckning ungdomar i Norge, Sverige, Danmark och Finland lär sig på arbetsplatser inom sin grundläggande yrkesutbildning. Målsättningar, genomförande och resultat av lärandet på en arbetsplats jämförs i en slutdiskussion. I studien beskrivs även hurudan bedömning som ges i de tre övriga nordiska länderna, för att fastställa ungdomarnas yrkeskunnighet.

Studien inleds med en presentation av den grundläggande yrkesutbildningen i de fyra nordiska länderna utgående från aktuella styrdokument i respektive land. Fokus anläggs på möjligheterna till lärande vid en arbetsplats samt i hur stor utsträckning arbetslivet bidrar till bedömningen av yrkeskunnande. I diskussionen framstiger likheter såsom att yrkesinriktade grundexamina i samtliga länder omfattar tre eller fyra års studier, där skola och arbetsliv samarbetar. Även olikheter penetreras, såsom att de norska och danska ungdomarna är anställda och erhåller lön under perioderna av lärande i arbetslivet, medan de svenska och finländska ungdomarna huvudsakligen inte står i avlönat anställningsförhållande. Begrepp som bedömning, karaktär och yrkesprov lyfts fram, eftersom de har olika innebörd i länderna.

Målsättningen med denna forskningsstudie är att underlätta utbyte mellan studerande och lärare. Om ungdomarna vet hur yrkesutbildningen är uppbyggd i ett grannland har de större beredskap att kunna ta tillvara de möjligheter till mångsidigt lärande som erbjuds där. Vi ska även ha beredskap att ta emot ungdomar från andra länder, som kommer hit för att lära sig yrkeskunskap på en finländsk arbetsplats. Förhoppningsvis ska lärare i ännu högre grad framöver utbyta erfarenheter och knyta kontakter till kollegor i grannländerna och därigenom gynna mobiliteten bland de studerande.

INNEHÅLL

1. INLEDNING	8
1.1 Uppdraget	9
1.2 Genomförande.....	9
1.2.1 Besök på samarbetskolor och hos myndigheter.....	11
1.2.2 Bearbetning av insamlat material.....	12
1.2.3 Kritisk granskning av centralt innehåll i rapporten	12
2. DANMARK	14
2.1 Ungdomsutbildningen.....	14
2.2 Yrkesutbildningen för ungdomar	15
2.2.1 Ingångar till yrkesutbildning.....	15
2.2.2 Grundprogram och huvudprogram	16
2.2.3 Praktikplats och utbildningsavtal.....	17
2.2.4 Exempel på yrkesutbildningsvägar	18
2.3 Styrdokument och tillsyn.....	20
2.3.1 Nationella styrdokument.....	21
2.3.2 Dokument på lokal nivå.....	21
2.3.3 Myndigheternas tillsyn över yrkesutbildningen.....	22
2.4 Lärande i arbetslivet.....	22
2.5 Bedömning av yrkeskunnande	23
2.5.1 Bedömning under grundprogrammet och huvudprogrammet	23
2.5.2 Avslutande prov och <i>svendeprove</i>	24
2.5.3 Kontakten mellan skola och praktikföretag	25
2.5.4 Arbetslivets deltagande i bedömningen av yrkeskunnande.....	26
2.6 Samverkan mellan skola och arbetsliv.....	27
2.6.1 Arbejdsgivernes Elevrefusion	27
2.6.2 Branschråd (<i>Faglige udvalg</i>)	27
2.6.3 Lokala utbildningsråd (<i>Lokale uddannelsesudvalg</i>).....	28
2.7 Sammanfattning	28
3. NORGE	30
3.1 Ungdomsutbildningen.....	30
3.2 Yrkesutbildningen för ungdomar	31

3.2.1 Reformen <i>Kunnskapsløftet</i>	31
3.2.2 Yrkesutbildningens struktur, en 2+2 modell	32
3.2.3 Lärotid	33
3.3 Ansvarsfördelning och organ med anknytning till yrkesutbildningen	35
3.4 Styrdokument och tillsyn	37
3.4.1 Styrdokument på nationell nivå.....	37
3.4.2. Styrdokument på regional och lokal nivå.....	38
3.4.3 Myndigheternas tillsyn	38
3.5 Lärande i arbetslivet under den skolförlagda utbildningen.....	38
3.6 Bedömning av yrkeskunnande	40
3.6.1 Utvärderingssamtal under lärotiden.....	40
3.6.2 <i>Fag- och svenneprøve</i>	41
3.7 Samverkan mellan skola och arbetsliv.....	42
3.7.1 Samarbeidsråd for yrkesopplæring	42
3.7.2 Branschråd (<i>Faglige råd</i>)	43
3.8 Sammanfattning	43
4. SVERIGE.....	44
4.1 Yrkesutbildning för ungdomar	45
4.1.1 Gymnasieskolan.....	46
4.1.2 Kärnämnen och karaktärsämnen	47
4.2 Styrdokument och tillsyn	48
4.2.1 Nationella styrdokument	49
4.2.2 Lokala styrdokument.....	51
4.2.3 Myndigheter och utvecklingsorgan i anslutning till yrkesutbildning ..	52
4.3 Lärande i arbetslivet.....	52
4.4 Bedömning av yrkeskunnande	55
4.5 Samverkan mellan skola och arbetsliv	57
4.6 Sammanfattning	59
5. FINLAND.....	60
5.1 Yrkesutbildning för ungdomar	60
5.1.1 Yrkesinriktad grundexamen.....	61
5.1.2 Gemensamma och yrkesinriktade studier.....	62
5.2 Styrdokument.....	64
5.2.1 Nationella styrdokument	64
5.2.2 Lokala styrdokument.....	65

5.3 Inläring i arbetet	66
5.4 Bedömning av yrkeskunnande	68
5.4.1 Yrkesprov	69
5.4.2 Övrig bedömning.....	71
5.5 Samverkan mellan skola och arbetsliv.....	71
5.6 Sammanfattning	73
6. SAMMANFATTANDE JÄMFÖRELSE.....	75
6.1 Översikt över grundläggande yrkesutbildning	75
6.2 Lärande i arbetslivet	76
6.3 Bedömning och utvärdering av yrkeskunnande	80
6.4 Styrdokumenten kring lärandet i arbetslivet och bedömning.....	82
6.4 Begrepp med olika innebörd	84
6.5 Avslutande reflektioner	86
KÄLLOR	89
BILAGOR	
BILAGA 1 A	95
Temafrågor till lärare, temafrågor till en representant för skolmyndigheten	
BILAGA 1 B	97
Aihekysymykset opettajille, aihekysymykset kouluviranomaisten edustajalle	
BILAGA 1 C.....	99
Temaspørsmål til lærere, Temaspørsmål til en representant for skolemyndigheten	
BILAGA 1 D.....	102
Temaspørgsmål til lærer, Temaspørgsmål til en repræsentant for skolemyndigheden	
BILAGA 2.....	104
Följebrev	
BILAGA 3.....	105
Samarbetsskolorna och –myndigheterna samt deras kontaktuppgifter	
BILAGA 4.....	108
Modell på ett finländskt examensbetyg från en yrkesinriktad grundexamen, som består av ett avgångsbetyg och ett yrkesprovsbetyg	
BILAGA 5.....	110
De mest centrala författningarna när det gäller yrkesutbildning för ungdomar i Danmark, Finland, Norge och Sverige samt lagarnas webbsidor	
BILAGA 6.....	111
Grunduppgifter om forskningsprojekt	

1. INLEDNING

Enligt Centret för internationellt personutbyte, CIMO, ökar det internationella utbytet av studerande på andra stadiet för varje år, både vad gäller antalet utländska studerande som kommer till Finland och antalet finländska studerande som förlägger en del av sin yrkesutbildning utomlands. EU:s utbildningsprogram och Köpenhamnsprocessen som inleddes 2002 satte ytterligare fart på internationaliseringen av yrkesutbildningen på andra stadiet, men det internationella samarbetet har långa traditioner. Målet är att genom ett ökat samarbete förbättra utbildningens kvalitet och attraktion samt att främja rörligheten hos dem som genomgår yrkesutbildning eller som har avlagt examen. I slutändan syftar således det internationella utbytet till att stärka unga yrkesmänniskors etablering i arbetslivet.

Kunskap om hur yrkesutbildning är strukturerad och genomförs i de nordiska länderna underlättar samarbetet mellan skolor. God planering är en förutsättning för ett ömsesidigt och givande utbyte av studerande och av lärare. Kunskap om det andra landets yrkesutbildning behövs såväl då studerande planerar att åka till ett annat nordiskt land, som då man tar emot utländska studerande. Därför behöver såväl lärare, som studerande och vårdnadshavare kunskap om hur yrkesutbildningen är uppbyggd i respektive land. Utöver detta torde kunskap om närliggande länders strukturer för utbildning ge kompletterande perspektiv när man gör nationella utvärderingar av yrkesutbildning, till exempel inför eller i samband med reformer.

Inom yrkesutbildningen har behovet av ett intensifierat samarbete mellan yrkesutbildning och arbets- och näringsliv ökat successivt de senaste decennierna. Perioderna av inläring i arbetet ska utgå från studiehelhetens centrala innehåll, men samarbetet måste ske på arbetslivets villkor. En av grundförutsättningarna för ett gott samarbete mellan skola och arbetsliv är en ömsesidig respekt med tydlig fördelning av ansvar för handledning och bedömning mellan parterna.

Syftet med denna studie är att beskriva likheter och olikheter vad avser specifika aspekter av andra stadiets yrkesutbildning för ungdomar. I denna rapport används ”grundläggande yrkesutbildning” som ett samlande begrepp även när det gäller de övriga länderna (i Norge talar man om vidaregående utbildning, i Danmark om ungdomsutbildning och i Sverige om yrkesförberedande utbildning). Eftersom man i Sverige, Norge och Danmark främst använder ordet ”elev” för studerande inom yrkesutbildning för ungdomar, använder vi i denna rapport ”elev” och ”studerande” synonymt.

Forskningsprojektets övergripande mål är att göra en nordisk jämförelse av två centrala delar av grundläggande yrkesutbildning för unga: **lärande på arbetsplatser och bedömning av yrkeskunnande i form av yrkesprov**. Målet är att beskriva hur utbildningsanordnare genomför yrkesutbildning i samarbete med arbetslivet och på vilka sätt arbetslivet tar del i bedömningen av de studerandes yrkeskunnande. Kartläggningen gäller grundläggande yrkesutbildning i Danmark, Norge, Sverige och Finland i en tvärsnittsstudie under höstterminen 2007.

1.1 UPPDRAGET

Forskningsprojektet ”Nordisk jämförelse av lärande som sker på en arbetsplats och elevbedömning på basis av yrkesprov” har genomförts under tiden 13.6.2007 – 30.11.2007 vid Svenska yrkesinstitutets enhet för fortbildning och utvecklingstjänster.

En övergripande målsättning för denna forskningsrapport har varit att så noggrant som möjligt beskriva hur man i Danmark, Norge och Sverige har förlagt delar av ungdomarnas yrkesutbildning till arbetslivet. Dessa perioder av lärande i arbetslivet speglas mot den finländska yrkesutbildningen, där kravet är att en yrkesinriktad grundexamen måste omfatta minst 20 veckor av lärande i arbetslivet. Studien strävar även till att beskriva hur arbetslivet kan delta i bedömning av de unga studerandes yrkeskunnande, specifikt i de praktiska arbetssituationer som i Finland benämns yrkesprov.

Den centrala frågeställningen inom forskningsprojektet är hur inläringen i arbetet sker i yrkesutbildningen för ungdomar, hur denna regleras samt hur arbetslivet deltar i bedömningen av yrkeskunskaperna. En kartläggning av hur yrkesutbildningen är uppbyggd i respektive land utgör delvis forskningsprojektets resultat. Efter en genomgång av de fyra ländernas yrkesutbildningsstruktur görs synteser kring likheter och olikheter i dessa fyra nordiska länder, vilket utgör det huvudsakliga resultatet för föreliggande forskningsprojekt.

Utgående från denna kartläggning ställs de specificerade följdfrågorna: hur stor del av ungdomarnas yrkesutbildning sker i arbetslivet, hur lärandet i arbetslivet har reglerats, hur kontakterna mellan skola och arbetsliv ser ut samt hur arbetslivet deltar i bedömningen av de studerandes yrkeskunnande.

För kartläggningen av hur den grundläggande yrkesutbildningen för ungdomar fungerar i de fyra nordiska länderna (Danmark, Norge, Sverige och Finland) har två samarbetskolor strategiskt valts i varje land. Under augusti–oktober 2007 har vi besökt samarbetskolorna och träffat minst två lärare och en person i ledande ställning vid varje utbildningsanordnare. I varje land har vi också diskuterat med minst en sakkunnig tjänsteman vid en central utbildningsmyndighet, för att få hjälp att finna och tolka innehållet i de centrala styrdokument.

1.2 GENOMFÖRANDE

I detta projekt strävar vi efter att kartlägga, tolka och förstå yrkesutbildning för ungdomar i de nordiska länderna. Vi har därför en hermeneutisk forskningsansats, där tolkningen är redskap för analysen. Vi strävar efter att förstå företeelser. Det hermeneutiska tolkningsarbetet i denna studie kan liknas vid arbetet med att lägga ett pussel, där vi själva måste avgöra hur de olika bitar som samlats ihop kan samordnas till en helhet för att ge en meningsfull bild av den studerade helheten. Den så kallade hermeneutiska cirkeln syftar till att förståelse stegvis förändras i mötet med en text. Gadamer (2002) talar om hur forskaren låter sin förförståelse förändras, för att genom detta upptäcka nya aspekter. Genom att möta någon annans uttalanden kan vår egen förförståelse påverkas.

Denna kartläggning har en deskriptiv och komparativ karaktär. Vårt mål är att beskriva hur yrkesutbildning för unga ser ut i de nordiska länderna med fokus på lärandet i arbetslivet, bedömningen av yrkeskunnandet och arbetslivets deltagande i bedömningen, samt relationerna mellan skola och arbets- och näringsliv. Vid sidan av en ren beskrivning av systemen för den grundläggande yrkesutbildningen i de olika länderna, jämför vi dessa med varandra och med yrkesutbildningen i Finland för att belysa likheter och olikheter. Vi värderar inte de olika utbildningssystemen (jfr Gadamer 2002), utan vill endast beskriva dem.

Undersökningen är kvalitativ och bygger på såväl skriftliga dokument som intervjumaterial. Det skriftliga materialet består av lagstiftning, styrdokument, andra riktgivande dokument och sammanställningar. Vid alla de besökta skolorna och myndigheterna har temaintervjuer gjorts med strategiskt utvalda personer. Intervjuerna har dokumenterats genom anteckningar och ljudupptagning.

Projektet inleddes i juni 2007 med insamling och sammanställning av generell information om grundläggande yrkesutbildning och utbildningsstrukturen i de fyra nordiska länderna. Denna information samlades främst in genom myndigheters och olika instansers information på Internet och systematisk genomgång av tidigare forskning via databaserna NELLI och LINDA. Uppgifter som berör nationell lagstiftning och bestämmelser som reglerar grundläggande yrkesutbildning i de fyra länderna samlades in, främst via Internet, men även genom direkt kontakt med sakkunniga tjänstemän vid utbildningsmyndigheter i respektive land som ansvarar för den grundläggande yrkesutbildningen.

Vid besöken på skolorna har vi senare begärt att få ta del av relevant skriftligt material, såsom lokala läroplaner, anvisningar och rekommendationer samt dokument som ligger till grund för bedömning.

För att få hjälp med kartläggningen av yrkesutbildningen i de olika länderna ställde vi en samarbetsförfrågan till två yrkesläroanstalter i varje land. De skolor som kontaktades har tidigare deltagit i internationell verksamhet tillsammans med Svenska yrkesinstitutet. Alla skolor som kontaktades visade intresse för projektet. Med tanke på projektets korta tidsram valde vi att kontakta sådana skolor till vilka Svenska yrkesinstitutet redan hade kontakter, eftersom detta skulle underlätta samarbetet.

Efter att vi hade samlat in grundläggande information om yrkesutbildningen i de övriga nordiska länderna och fått en förståelse för yrkesutbildningssystemen i de olika länderna, utarbetade vi temafrågor för intervjuerna vid skolorna och myndigheterna i respektive land. Frågorna fokuserade på tillämpningen av nationella och regionala/lokala styrdokument vid skolorna, bedömning av yrkeskunnande samt kontakterna mellan läroanstalterna och arbetslivet. Frågorna formulerades så öppet att samma frågor kunde ställas i alla fyra länder.

Den semistrukturerade intervjun är den variant av kvalitativ intervju, som vi valde som metod för datainsamling, eftersom den både ger struktur och flexibilitet. Denna form av intervju innebär att frågorna inte följer en bestämd ordning och att intervjuaren är öppen för att ställa följdfrågor som kan berika materialet med ny kunskap eller komplettera ställda frågor. Vi använde oss av i förväg bestämda teman men med relativt öppna frågor för intervjuerna. Detta gjorde vi genom att ha en intervjuguide som mall. Att ha bestämda teman hade syftet att i viss mån styra konversationen så att vi skulle få så rik information som möjligt, för att sedan kunna belysa problemställningen, samtidigt som de öppna frågorna gav

respondenterna möjlighet att utveckla sin uppfattning av ett fenomen. För att förbereda oss inför intervjuerna valde vi att läsa in oss på studier som har gjorts och rapporter som utgivits om ungdomars grundläggande yrkesutbildning i de fyra länderna. På så vis kunde vi ställa relevanta följdfrågor under de förhållandevis korta, men intensiva intervjuerna.

I frågorna användes inte begreppen ”inläring i arbetet” och ”yrkesprov”, eftersom dessa förekommer endast i Finland, utan frågorna formulerades med mera allmänna begrepp som ”lärande på arbetsplatser” och ”bedömning av studerandes kunnande på arbetsplatsen”. Frågorna skickades på förhand till dem som skulle delta i intervjuerna, för att alla skulle vara förberedda på innehållet i diskussionerna. Frågorna åtföljdes av ett brev med information om projektet. Frågorna och följebrevet skickades till deltagarna i god tid, flera veckor före vårt besök.

För att inga språkliga missförstånd skulle uppstå, översattes temafrågorna och följebrevet även till norska och danska. Dokumenten översattes till norska av Alf-Martin Haagensen, utbildare och utbildningsplanerare vid Korsnäs kurscenter, och till danska av Hans Jörgen Boe, lektor i svenska vid Jyväskylä universitet. Översättarna har målspråken som modersmål och är väl insatta i utbildningsfrågor.

Förutom den verbala information som förmedlas under intervjun är det av betydelse att även beakta icke-verbal kommunikation som gester och uttryck. Därför hade vi i förväg kommit överens om att den ena ansvarar för uppföljningen av temafrågorna medan den andra aktivt för anteckningar under intervjuerna. Denna arbetsmetod underlättar att skapa helheter i ett komplext material och samtidigt fungera som grund för en analys av materialet.

Temafrågorna på svenska, finska, norska och danska finns i bilaga 1 A–D och följebrevet i bilaga 2.

1.2.1 Besök på samarbetskolor och hos myndigheter

Under perioden augusti–oktober 2007 besökte vi yrkesläroanstalter och utbildningsmyndigheter i Danmark, Norge, Sverige och även Finland. Kontaktuppgifter till skolorna och myndigheterna finns i bilaga 3. På varje läroanstalt träffade vi minst två lärare och en person i ledande ställning, t.ex. en studierektor. Vid myndigheterna träffade vi 1–2 personer med ansvar för yrkesutbildningsfrågor. Vi besökte följande skolor och myndigheter:

Danmark	Center for Erhverv og Uddannelse (CEU) Kolding Center for Erhverv og Uddannelse (CEU) Herning Undervisningsministeriet
Norge	Holtet videregående skole, Oslo Slåtthaug videregående skole, Bergen Utdanningsdirektoratet
Sverige	Strömbackaskolan, Piteå Sandvikens gymnasieskola, Sandviken Myndigheten för skolutveckling Skolverket
Finland	Kainuun ammattiopisto, Kajana

På grund av projektets snäva tidsram är antalet samarbetskolor i respektive land endast två. Vi är medvetna om att ett större antal samarbetskolor sannolikt hade gett ytterligare aspekter på de frågor vi undersökt. Utgående från vårt undersökningsunderlag strävar vi efter att ge en övergripande beskrivning av hur yrkesutbildningen i respektive land genomförs samt hur arbets- och näringslivet kopplas till yrkesutbildning liksom till bedömning av yrkeskunnande.

1.2.2 Bearbetning av insamlat material

Det insamlade materialet i denna studie utgörs av skriftligt material som samlats in genom utbildningsmyndigheternas officiella webbplatser på Internet, intervjumaterial från besöken vid samarbetskolorna, skriftligt material som erhållits i samband med besöken vid samarbetskolorna samt kompletterande material som samlats in genom en fortlöpande kontakt till samarbetsparterna under projektet.

De flesta intervjuerna bandades in för att utgöra stöd för minnet och vi har även lyssnat på det bandade materialet vid rapportskrivningen. Intervjuerna har däremot inte transkriberats, eftersom detta hade krävt för mycket tid i förhållande till forskningsprojektets tidsram. Det insamlade materialet har bearbetats och sammanställts med fokus på lärande på arbetsplatser och elevbedömning, i syfte att jämföra ungdomarnas yrkesutbildning i de fyra nordiska länderna med varandra.

Medlemmarna i forskningsprojektets referensgrupp har fortlöpande fått ta del av rapportens tillblivelse och därigenom bidragit till dess slutliga utformning.

1.2.3 Kritisk granskning av centralt innehåll i rapporten

För att på djupet kunna förstå ett fenomen borde forskaren kunna ta del av och analysera under en längre tidsperiod. Våra besök i de olika samarbetskolorna omfattade en dag, vilket ställer krav att de kritiska granskarna av denna rapport ska få möjlighet att ta del av våra observationer, samt de slutledningar som följt. De kritiska granskarna har tagit del av rapporten och deras kommentarer har beaktats i den slutliga utformningen.

Efter besöken på läroanstalterna och myndigheterna i respektive land utformades det kapitel som beskriver yrkesutbildningen i det aktuella landet (kapitel 2, 3, 4 och 5). När kapitlen var färdiga skickades de tillbaka till alla de personer i respektive land som hade deltagit i intervjuerna. Dessa personer har haft möjlighet att läsa igenom texten och kommentera den. De myndighetspersoner som vi har träffat har kritiskt granskat innehållet. Vi har på detta sätt velat säkerställa att vi förstått utbildningssystemet och återgett en korrekt beskrivning av hur lärandet i arbetslivet sker och hur yrkeskunnandet bedöms, samt hur skolan samarbetar med arbets- och näringslivet i de olika länderna.

De forskaretsiska krav som kan ställas på ett forskningsprojekt är att studien dels garanterar validitet och dels är reliabel. Validitet och reliabilitet har sitt ursprung i den kvantitativa traditionen och är därför inte direkt applicerbara på en kvalitativ studie.

I en kvalitativ studie är det svårt att mäta graden av validitet, eftersom validitet innebär att man har undersökt det som man hade för avsikt att undersöka och ingenting annat. Detta skulle betyda ett försök att begränsa materialinsamlingen till att enbart omfatta det som fokus är ställt på – i detta fall lärandet i arbetslivet och elevbedömning i form av yrkesprov. Eftersom former av lärande och bedömning är tätt anknutna till utvecklingen av utbildningens verksamhet, är det vanskligt att dra gränsen för vad som inte skulle vara relevant.

Reliabilitet betyder att den undersökning som utförts är rätt utförd och mäter i vilken utsträckning resultaten kan upprepas. Rosengren och Arvidson (1992) menar, att man uppnår bästa trovärdighet då man upprepar studien (i vårt fall beskrivningar av specifika delar av grundläggande yrkesutbildning för ungdomar i fyra nordiska länder) och fortfarande kommer fram till samma resultat. Graden av reliabilitet för detta forskningsprojekt torde kunna granskas genom att jämföra resultatet med till exempel Olofsson m.fl. (2000, 2005 & 2007) eller Nordiska ministerrådets rapport om erkännande av yrkeskompetens i Norden från april 2004.

I detta forskningsprojekt utgör informanternas hänvisningar till nationella styrdokument och deras beskrivningar av rådande praxis substansen, vilken sedan tolkas och återges med syfte att kartlägga, tolka och förstå yrkesutbildning för ungdomar i de nordiska länderna. Med en hermeneutisk forskningsansats strävar vi till att läsaren får ta del av en oberoende kartläggning, som inte styrs av uppdragsgivaren, Utbildningsstyrelsen i Finland.

Helsingforsdeklarationen (<http://www.wma.net/e/policy/b3.htm>) var från början avsedd att tillämpas inom biomedicinsk forskning, men har blivit ett grundläggande dokument i forskningsetik inom många vetenskapsområden. I deklARATIONEN omfattas bland annat krav på information kraven på information, samtycke, konfidentialitet samt hur forskningsmaterial får utnyttjas. För detta forskningsprojekt innebär det att vi systematiskt har informerat alla deltagande parter om hur och för vilket ändamål uppgifter kommer att användas, vi har inväntat deras samtycke att frivilligt delta som informanter eller med att kritiskt granska material i denna forskning, vi har uttryckt vår uppriktiga avsikt att inte utelämna känsliga uppgifter om verksamhet vid enskilda skolor samt givit anvisningar om att föreliggande forskningsmaterial fritt får utnyttjas framöver.

2. DANMARK

I detta kapitel ges en överblick av yrkesutbildningen i Danmark och de mest centrala styr-dokumenterna som reglerar yrkesutbildarnas verksamhet. När det gäller utbildnings-systemet och studiernas struktur har uppgifterna i första hand hämtats från det danska undervisningsministeriets webbplats, www.undervisningsministeriet.dk. Den mesta informationen står att hitta under rubriken *Erhvervsuddannelser*. Där har man samlat länkar till allmän information om yrkesutbildning, lagar och förordningar, information om tillsyn och kvalitet samt information om den pågående reformen av yrkesutbildningen. En del länkar går till en utbildningsguide, *UddannelsesGuiden*, www.ug.dk, som både innehåller allmän information om yrkesutbildning (under artikeln *Generelt om erhvervsuddannelser*) och information om enskilda yrkesutbildningar. Information om yrkesutbildning i Danmark har också inhämtats vid besöken på CEU Kolding, CEU Herning och Undervisningsministeriet.

Följande personer har bistått med information för kartläggningen av yrkesutbildningen i Danmark:

Andersen Flemming Trier	lärare (hotell och restaurang), CEU Kolding
Brandt Petersen Grethe	utbildningsledare, CEU Kolding
Hansen Ole	praktikplatskonsulent, CEU Kolding
Pedersen Philip	undervisningskonsulent, Afdelingen for erhvervsfaglige uddannelser, Undervisningsministeriet
Pedersen Thorkild	föreståndare för yrkesutbildning, CEU Herning
Rosbjerg Hans	utbildnings- och yrkesvägledare, CEU Herning
Sand Kirsten	väglednings- och marknadsföringschef, CEU Herning
Sørensen Tommy	lärare (trä), CEU Herning

Undervisningskonsulent Philip Pedersen vid Afdelingen for erhvervsfaglige uddannelser vid Undervisningsministeriet har fungerat som kritisk granskare av kapitlet.

2.1 UNGDOMSUTBILDNINGEN

Efter att ha genomgått grundskolan (*folkeskolen*, 9 eller 10 klasser), går nästan alla ungdomar i Danmark (96 %) vidare till ungdomsutbildningen (*ungdomsuddannelse*). Ungdomsutbildningen är indelad i fyra områden och är antingen yrkesinriktad utbildning eller studieförberedande gymnasial utbildning. Ungdomsutbildningen delas in i gymnasiala utbildningar (*gymnasiale uddannelser*) och yrkesutbildningar (*erhvervsuddannelser*), som från och med 1 augusti 2008 också omfattar social- och hälsovårdsutbildningar (*social- och sundhedsuddannelserne SOSU*) samt övriga ungdomsutbildningar (*andre ungdomsuddannelser*) inom t.ex. lantbruk, skogsbruk och sjöfart. Genom den reform av yrkesutbildningen som gjorts 2007 har alla yrkesutbildningar samlats under en lag (se avsnitt 2.3).

Gymnasieutbildningen i Danmark består av allmän och yrkesinriktad studieförberedande utbildning. De gymnasiala utbildningarna är två- eller treåriga och indelas i fyra huvudgrupper: studentexamen (*STX*), högre förberedande examen (*Højre forberedelseseksamen, HF*), högre handelsexamen (*Højre handelseksamen HHX*) och högre teknisk examen (*Højre teknisk eksamen HTX*). Av dessa är endast den högre förberedande examen tvåårig, och

den ger både yrkesinsikter och behörighet att söka till högre utbildning. De yrkesinriktade gymnasiala utbildningarna Högre teknisk examen HTX och Högre handlexamen HHX är treåriga yrkesinriktade gymnasieutbildningar (*erhvervs-gymnasiale uddannelser*) som ger de studerande behörighet att söka vidare till högre utbildning.

I Danmark går ca 55 % av ungdomarna det tionde och frivilliga året av grundskolan. Under det tionde året läser eleverna en del traditionella skolämnen, vid sidan av ämnen enligt egna intressen, t.ex. musik, konst och idrott. Många unga har svårt att välja utbildning och tar därför det tionde året som ett mellanår, som ger tid att tänka över valet av utbildning. De flesta som väljer yrkesutbildning har gått det tionde året, vilket betyder att de är 17 år när de inleder sin yrkesutbildning. Dessutom tar ca 10 % av ungdomarna också en yrkesutbildning efter gymnasiet. Detta innebär att många studerande i yrkesutbildningen är i 17–23 års ålder. Genomsnittsåldern hos de studerande i yrkesutbildning är 22 år. Genomsnittsåldern påverkas emellertid av att det särskilt inom social- och hälsovårdsutbildningarna finns många vuxna studerande. (Undervisningsministeriet, Pedersen 31.8.2007)

2.2 YRKESUTBILDNINGEN FÖR UNGDOMAR

I Danmark har man en mycket lång tradition av yrkesutbildning (*erhvervsuddannelse, EUD*) där teori och praktik kombineras i så kallad **växelutbildning**. Fördelningen mellan arbetspraktik och skolundervisning rör sig mellan förhållandet 50-50 upp till 70-30. Majoriteten av eleverna tillbringar ca 1/3 av studietiden på skolan och 2/3 i praktik på företag. Det finns flera vägar till ett yrke, beroende på elevens tidigare erfarenheter och på om man väljer att inleda studierna på en skola eller ute i arbetslivet. I denna kartläggning koncentrerar vi oss på de vanligaste vägarna till yrkesutbildning.

Alla som har fullgjort sin läroplikt, dvs. har genomgått den i normala fall nioåriga grundskolan, har rätt att söka till yrkesutbildning. Yrkesutbildningen tar 2–5 år, beroende på bransch. Den vanligaste längden på yrkesutbildning är emellertid 3–4 år. All yrkesutbildning i Danmark sker som växelutbildning där teori och praktik kombineras. Merparten av yrkesutbildningen sker ute i arbetslivet, som lärlingsutbildning.

2.2.1 Ingångar till yrkesutbildning

Det finns i dag **sju ingångar** till yrkesutbildningen och **125 huvudprogram**. De sju ingångarna till yrkesutbildning är följande:

- Bygg och anläggning
- Det merkantila området (handel, kontor, finans)
- Från jord till bord (hotell, kök, livsmedel och jordbruk)
- Hantverk och teknik
- Mekanik, transporter och logistik
- Service
- Teknologi och kommunikation

Från och med 2008 kommer antalet ingångar att utökas till 12, då de grundläggande social- och hälsovårdsutbildningarna samt lantbruksutbildningarna tas med i lagen om yrkesutbildning. (www.undervisningsministeriet.dk)

De **12 nya ingångarna** från 1 augusti 2008 är följande (anges på danska):

- Bil, fly og andre transportmidler
- Bygge og anlæg
- Bygnings- og brugerservice
- Dyr, planter og natur
- Krop og stil
- Mad till mennesker
- Medieproduktion
- Merkantil
- Produktion og udvikling
- Strøm, styring og it
- Sundhed, omsorg og pædagogik
- Transport og logistik

Reformen 2007 har medfört en **utbildningsgaranti** inom alla 12 ingångar. En elev kan alltid söka till en ingång, men vissa yrkesutbildningar har **tillgångsbegränsningar**. Detta innebär att vissa yrkesutbildningar inom en ingång har begränsats så att en elev på förhand måste ha ingått ett utbildningsavtal (se avsnitt 2.2.3) med en arbetsgivare eller endast kan påbörja utbildningen inom en utbildningskvot, som fastställs av Undervisningsministeriet. Detta gäller ca 10 yrkesutbildningar bl.a. inom media, beklädnad och frisör.

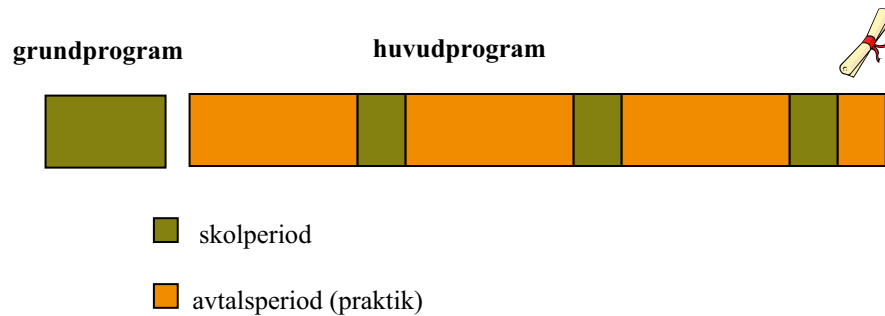
En elev som fått ett utbildningsavtal har emellertid alltid rätt att genomgå utbildningen, trots tillgångsbegränsningarna. Tillgångsbegränsningar har införts i sådana yrkesutbildningar där antalet sökande överstiger antalet praktikplatser och där anställningsmöjligheterna har minskat. Utbildningsgarantin i Danmark är inte en garanti att kunna genomföra vilken utbildning som helst, utan en garanti att kunna genomföra en yrkesutbildning som leder till yrkeskompetens och till rimliga sysselsättningsutsikter. Man kan dock alltid genomföra den yrkesutbildning som man har ingått utbildningsavtal om. (Undervisningsministeriet, Pedersen 31.8.2007)

2.2.2 Grundprogram och huvudprogram

En ingång till yrkesutbildningen kallas **grundforløb** och är den inledande perioden i utbildningen, **ett obligatoriskt grundprogram**. Inom en ingång har man samlat en mängd utbildningar som liknar varandra, antingen yrkes- eller utbildningsmässigt. Grundprogrammet omfattar vanligen **20 veckor**, men kan variera mellan 10 och 60 veckor, utgående från elevens behov. Om eleven har gedigen arbetserfarenhet eller tidigare studier kan grundprogrammet avkortas till 10 veckor eller till och med erkännas i sin helhet. Elever med särskilda behov eller elever som vill höja sina kvalifikationer kan däremot få grundprogrammet utsträckt upp till 60 veckor. Grundprogrammet består av både allmänna, gemensamma ämnen (t.ex. danska, matematik, kemi, arbetsmiljö, förstahjäl) och praktiska yrkesinriktade ämnen. Under grundprogrammet kan eleven välja att bekanta sig med flera olika yrkesområden inom ingången inför valet av huvudprogram och yrkesinriktning, och då utsträcks antalet veckor i grundprogrammet. Grundprogrammet avslutas med ett projektarbete med både praktiskt och teoretiskt innehåll. Efter genomgått grundprogram utfärdas ett grundforløbsbevis som ger tillgång till en eller flera utbildningars huvudprogram.

Efter grundforløbet väljer eleven ett **hovedforløb, ett huvudprogram** med en särskild yrkesinriktning. Huvudprogrammet varar vanligen **2,5 – 3,5 år** och växlar mellan praktik i arbetslivet och undervisning på skolan. I huvudprogrammet sker den största delen av utbildningen som praktik i arbetslivet. Under huvudprogrammet återkommer skolperioderna

regelbundet i avsnitt om vanligtvis 5–10 veckor. T.ex. blivande snickare eller maskinsnickare tillbringar sammanlagt 30 veckor på skolan under sitt huvudprogram, i sex avsnitt om 5 veckor, medan VVS-montöreleverna skolperioder är 10 veckor långa. Arbetspraktikavsnitten mellan skolperioderna kan vara t.ex. 20 veckor, beroende på vilken yrkesinriktning man valt.

Figur 1: Yrkesutbildningen i Danmark växlar mellan skolförlagd utbildning och lärande på en arbetsplats.

Antagning till grundprogrammet på skolan sker kontinuerligt, så studier kan därför inledas när som helst under året. Den **kontinuerliga antagningen** till grundprogrammet baserar sig på att företagen anställer praktikanter året runt, dock med naturliga toppar i början av året och i augusti. (Undervisningsministeriet, Pedersen 31.8.2007)

Alla elever som anmäler sig till ett grundprogram får en kontaktlärare, som gör upp en **personlig utbildningsplan** tillsammans med eleven. Genom regelbundna möten hjälper kontaktläraren eleven att genomföra sin utbildningsplan. Kontaktläraren har en nära kontakt till eleven under hela utbildningen och stöder honom eller henne genom att ge goda råd och vägledning. (www.eud-info.dk)

Varje elev har en egen **utbildningsbok**, en elektronisk mapp där allt viktigt kring utbildningen och dess innehåll sparas. På webbsidan www.elevplan.dk (> Din uddannelse > Uddannelsesbogen) finns en modell på en elevs utbildningsbok.

2.2.3 Praktikplats och utbildningsavtal

Huvudprogrammet i yrkesutbildningen inleds alltid med en praktikperiod. Eleven ska därför ha ingått ett **utbildningsavtal** med ett företag innan han eller hon kan inleda huvudprogrammet. Att skaffa en praktikplats och ingå utbildningsavtal ligger på elevernas eget ansvar, inte på skolans ansvar, även om skolan är förpliktigad att hjälpa till vid behov. Om eleven inte hittar en praktikplats på ett företag, kan praktiken också göras på skolan.

Samarbetet mellan skola och arbetsliv är mycket gott när det gäller att fylla praktikplatserna. Företagen eller organisationerna kontakter ofta skolorna för att få elever till sina praktikplatser. Skolan vidarebefordrar denna information till eleverna, som själva väljer vilket företag eller vilken organisation de kontakter för att diskutera möjligheten till utbildningsavtal. Branschråden (*de faglige udvalg*, se avsnitt 2.6.2) och de lokala utbildningsråden (*de lokale uddannelsesudvalg*, se avsnitt 2.6.3), som består av lokala representanter för arbetsmarknadens parter, har bl.a. till uppgift att medverka till att hitta och förmedla praktikplatser.

Det utbildningsavtal som eleven ingår med ett företag är bindande och ställer honom eller henne i arbetsförhållande till en arbetsgivare. Prövotiden är tre månader, under vilken båda parterna kan upphäva avtalet. Från och med att utbildningsavtalet träder i kraft betalar arbetsgivaren lön till lärlingen, cirka 8 000 – 12 000 danska kronor i månaden. Den överenskomna lönen för lärlingen varierar något mellan branscherna, beroende på kollektivavtalen, och stiger under huvudprogrammets gång. Eleven lyfter lön under hela huvudprogrammet, också under de veckor han eller hon är i skolan. (Om finansiering, se avsnitt 2.6.1.) Företaget eller organisationen har det juridiska, ekonomiska och utbildningsmässiga ansvaret för eleven under hela avtalsperioden, och ansvarar också för att han eller hon klarar sitt avslutande prov. (Undervisningsministeriets broschyr *Utdannelsesaftale – En sund investering i fremtiden*)

Utbildningsavtalet ingås i regel med en enda arbetsgivare, hos vilken eleven arbetar under hela avtalsperioden, dvs. under huvudprogrammet. Den specialisering som skett i arbetslivet har medfört att verksamheten i många företag blivit allt snävare. Därför kan det ibland vara nödvändigt att eleven ingår utbildningsavtal med två eller flera arbetsgivare för att få en tillräckligt bred kompetens. Genom ett kombinationsavtal ansvarar olika arbetsgivare för delar av elevens utbildning. Delarna tillsammans bildar en utbildningshelhet för eleven. (Undervisningsministeriets broschyr *Utdannelsesaftale – En sund investering i fremtiden*)

Antalet elever som går i skolpraktik har minskat märkbart de senaste åren. I dag har ca 3 000 elever skolpraktik, mot ca 8 000 för bara två år sedan. Elever går i skolpraktik antingen för att utbildningen är skolbaserad, där praktik emellertid ingår, eller på grund av att deras utbildningsavtal med ett företag av en eller annan orsak har hävts (nedläggning av företag, oenigheter etc.). Vanligtvis ingår då eleverna ett nytt avtal i en ny verksamhet senare under utbildningen. Tillgången till skolpraktik har också reducerats i enskilda utbildningar, vilket även har gjort att antalet elever i skolpraktik har minskat kraftigt. (Undervisningsministeriet, Pedersen 31.8.2007)

En person som har ett *fag- eller svendebrev* och som har öppnat ett eget företag har en formell rätt att kalla sig *mester* (sv. mästare). Mästaren kan ansöka hos branschrådet (*de faglige udvalg*, se avsnitt 2.6.2) om att bli godkänt som praktikföretag och få anställa lärlingar. För att bli godkänt som praktikplats måste företaget kunna erbjuda sådan verksamhet att lärlingen lär sig allt det som krävs i utbildningen, dvs. han eller hon kan uppnå de kompetensmål som ställts upp inom utbildningen. Mästaren ansvarar för utbildningen av lärlingen i företaget och sörjer för att eleven får den handledning som behövs. Av mästaren krävs ingen särskild utbildning i handledning, utan hos mästaren ligger ansvaret för utbildningen i företaget. Handledningen kan skötas av en anställd i företaget och bygger oftast på intresse och erfarenhet.

På undervisningsministeriets webbsidor finns blanketter för utbildningsavtal (<http://us.uvm.dk/erhverv/blanketter/>).

2.2.4 Exempel på yrkesutbildningsvägar

Det finns flera vägar inom yrkesutbildningen i Danmark. Behovet av flexibla utbildningsvägar har ökat i och med regeringens mål om att 95 % av en årskull ungdomar år 2015 ska fullfölja en ungdomsutbildning. Likaså har strukturförändringarna i arbetslivet ställt nya krav. I dag inleder 96 % av ungdomarna årligen en ungdomsutbildning, och av dessa fullföljer 83 % utbildningen. (Regeringens publikation *Fremgang, fornyelse og tryghed - Strategi for Danmark i den globale økonomi*)

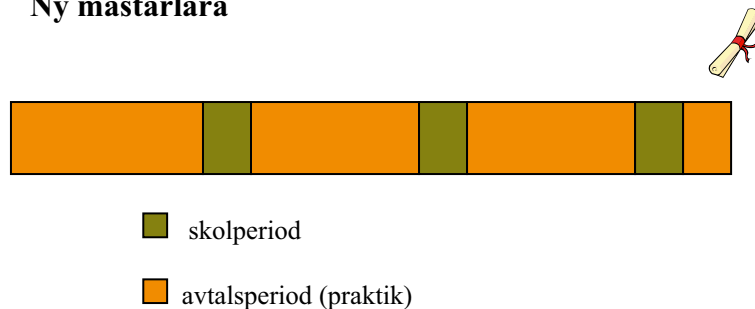
För att göra yrkesutbildningen mera flexibel och attraktiv har man gjort ökat möjligheterna att inleda yrkesutbildningen i arbetslivet, som ett alternativ till att utbildningen inleds på skolan. Det har allt sedan 1970-talet varit möjligt att inleda yrkesutbildningen i arbetslivet, men systemen har anpassats och en ny mästarlära har utformats. Eleverna kan i dag sammanfattningsvis välja mellan en skolväg och en praktikväg till yrkesutbildning.

Den vanligaste vägen till yrkesutbildning är **skolvägen**, som beskrivits ovan i avsnitt 2.2.2. Då väljer eleven en ingång och ett grundprogram på en skola, och skaffar sedan en praktikplats för huvudprogrammet. I praktiken innebär det att eleven först tillbringar cirka 20 veckor på skolan och sedan ingår ett utbildningsavtal med en arbetsgivare, där han eller hon arbetar i 2–3 år. Under dessa år förekommer även skolperioder.

För många unga är det ett stort steg att ingå ett utbildningsavtal som sträcker sig flera år framåt. En ung människa vet ofta inte heller exakt vad han eller hon vill studera. För att ungdomar inte ska avstå från en utbildning på dessa grunder, har arbetsmarknadsparterna avtalat om möjligheten för företag att anställa 15–18 åriga ungdomar för en kortare period om 3–6 månader, en s.k. **traineeperiod**. Detta är ingen yrkesutbildning, men syftet med detta är att den unga ska få tid att bekanta sig med en verksamhet innan ett eventuellt utbildningsavtal ingås. När traineeperioden är avslutad söker den unga till ett grundprogram på en skola och fullföljer utbildningen i normal ordning, dvs. på samma sätt som andra studerande. (Undervisningsministeriets broschyr *Uddannelsesaftale – En sund investering i framtiden*)

Sedan augusti 2006 finns det en ny avtalsform, där den studerande i stället för att gå grundprogrammet på en skola gör praktik på ett företag hela det första året av utbildningen. Denna avtalsform kallas **ny mästarlära** (*ny mesterlære*). Då ingås ett avtal om att arbetsgivaren under det första praktikåret lär eleven allt det som ingår i grundprogrammet. En personlig utbildningsplan görs upp för det teoretiska och praktiska innehållet i utbildningen. Under året kan även kortare perioder på skolan förekomma. Eleven får också en kontaktlärare på skolan som stöder honom eller henne och företaget under utbildningen. Kontakten mellan läraren, eleven och företaget är kontinuerlig. Efter det första praktikåret utvärderas elevens kunskaper i ett kompetensprov (*kompetencevurdering*), som oftast består av en praktisk uppgift. Om eleven konstateras ha en tillräcklig kompetens får han eller hon grundprogrammet ersatt och får fortsätta direkt i huvudprogrammet på samma sätt som andra elever. Mästarläran i sig har funnits redan länge, men den har nu förnyats så, att eleven uppnår de kompetenser som krävs i grundprogrammet i den praktiska utbildningen, som eventuellt kombineras med kortare skolperioder. (Undervisningsministeriets broschyr *Uddannelsesaftale – En sund investering i framtiden*)

Ny mästarlära

Figur 2: I ny mästarlära uppnår den studerande de kompetenser som grundprogrammet förutsätter i den praktiska utbildningen på en arbetsplats.

Det finns också ett tjugotal **korta yrkesutbildningar** som kan slutföras på 2 år (*korte EUD-uddannelser*). De infördes i januari 2005 och lämpar sig för dem som vill ha en yrkesutbildning, men samtidigt vill ut i arbetslivet snabbt. De flesta av utbildningarna är uppbyggda på samma sätt som andra yrkesutbildningar med grundprogram, praktik, utbildningsavtal och skolperioder. Grundprogrammet ställer också samma krav som på de övriga yrkesutbildningarna. (www.ug.dk)

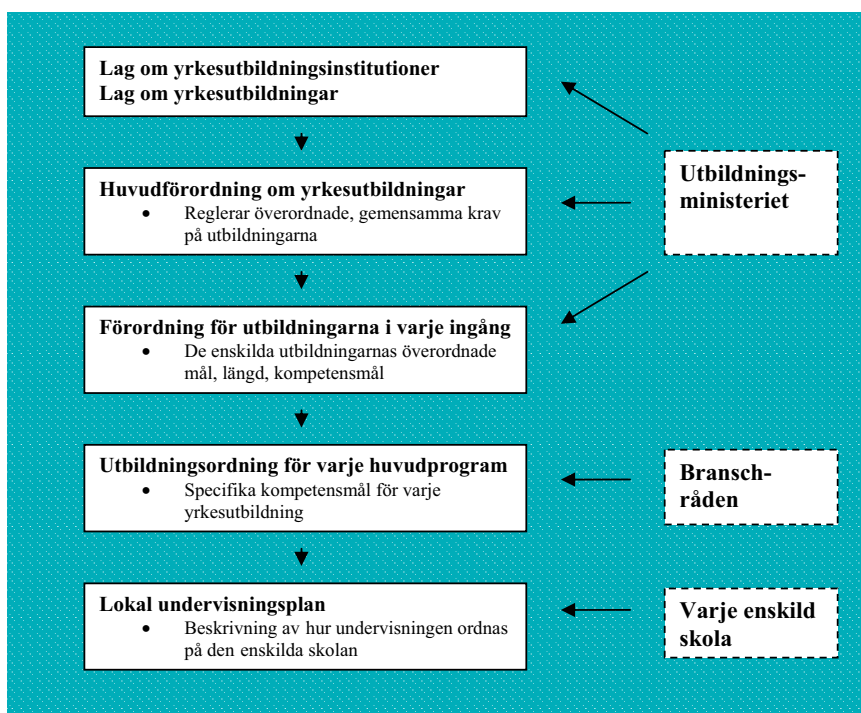
De korta yrkesutbildningarna har emellertid inte haft någon större framgång, eftersom de flesta elever väljer huvudmodellen med yrkesutbildning på fyra år. En del av de korta yrkesutbildningarna kommer att läggas ner igen under hösten 2007, då intresset för dem varit så litet. (Utbildningsministeriet, Pedersen 31.8.2007)

Det finns också **individuella utbildningar**, där en utbildning kan sättas ihop så att den omfattar delar av en eller flera yrkesutbildningar. En individuell utbildning ska bestå av skolförlagd undervisning och praktik i företag. Innan den individuella utbildningen ska eleven ha genomfört sitt grundprogram på en skola. Den individuella utbildningen varar normalt 2 år, varav den skolförlagda undervisningen är 20–40 veckor. Syftet med individuella utbildningar är att tillmötesgå nya områden där utbildningsbehovet är litet och ge en möjlighet att tillpassa lokala behov.

2.3 STYRDOKUMENT OCH TILLSYN

Yrkesutbildningen i Danmark styrs av **sammanlagt över 100 lagar och förordningar**. Det stora antalet författningar beror på att varje ingång till yrkesutbildning regleras genom en egen förordning och varje huvudprogram har ett eget styrdokument.

Det finns ett antal styrdokument på olika nivåer som reglerar yrkesutbildningen, från en övergripande lag om yrkesutbildningar till de lokala utbildningsplanerna. Hierarkin i styrdokumenterna ser ut på följande sätt:

Figur 3. De viktigaste styrdokumenterna för yrkesutbildning i Danmark, deras hierarki samt de parter som beslutar om styrdokumenterna.

I mars 2007 behandlade Folketinget ett lagförslag om ändring av lagen om yrkesutbildningarna (*lov om erhvervsuddannelser*). Lagen antogs och fram till sommaren 2008 kommer det att ske ändringar inom de grundläggande yrkesutbildningarna. I och med den nya lagen ska landets 110 yrkesskolor i ännu större utsträckning förebygga studieavbrott genom att bl.a. utarbeta handlingsplaner med konkreta mål och strategier för minskandet av studieavbrotten. Detta ska säkerställa att yrkesskolorna medverkar till att nå målet om att 95 % av eleverna i en årskull fullföljer ungdomsutbildning år 2015. Den nya lagen ställer också krav på en fastare kontakt mellan arbetsliv och skola. Internationalisering och företagsamhet har också skrivits in i lagen. (www.undervisningsministeriet.dk)

2.3.1 Nationella styrdokument

Styrdokument som är gemensamma för all yrkesutbildning är **två överordnande lagar**; en lag om yrkesutbildningsinstitutioner (*Bekendtgørelse af Lov om institutioner med erhvervsrettede uddannelser*) och en lag om yrkesutbildningar (*Bekendtgørelse af lov om erhvervsuddannelser*). Vidare finns det en **huvudförordning** om yrkesutbildningar (*Bekendtgørelse om erhvervsuddannelser*, kort: huvudförordningen, *hovedbekendtgørelse*) som reglerar alla, efter reformen 140 yrkesutbildningar, och en förordning om kärnämnen i yrkesutbildningen (*Bekendtgørelse om grundfag i erhvervsuddannelser*). De sju ingångarna regleras också av egna förordningar, liksom varje huvudprogram har egna styrdokument.

En **utbildningsordning** (*uddannelsesordning*) är ett styrdokument som utarbetas för varje enskilt huvudprogram. I utbildningsordningen anges kompetensmålen för de olika utbildningarna inom en ingång, både för den skolförlagda utbildningen och för praktikutbildningen. I utbildningsordningen bestäms även om utbildningens struktur, dvs. hur eleven växlar mellan skola och praktikplats, samt om bedömningen. Utbildningsordningen ska skrivas av branschråden (*de faglige udvalg*, se avsnitt 2.6.2), gärna i samarbete med skolorna. De skolor som erbjuder utbildningarna i fråga ska höras när branschråden skriver utbildningsordningarna. På undervisningsministeriets webbplats finns en modell för utbildningsordningar (se källförteckning, webbplatser)

2.3.2 Dokument på lokal nivå

Ett styrdokument som utarbetas på skolnivå är **den lokala undervisningsplanen**. Den anger inlärningsmål, didaktik, pedagogik, innehållet, evalueringsformerna och inlärningsmålen för de delar av yrkesutbildningen som sker i skolan. Till den lokala undervisningsplanen hör också skolans ordningsregler, en bedömningsplan, ett examensreglemente och information om examen. Den lokala undervisningsplanen utarbetas av lärarna själva, eftersom den ska ligga till grund för undervisningen. Varje skola är förpliktigad att sätta ut sin lokala undervisningsplan på sin webbplats på Internet, för att all information ska vara lättillgänglig. Detta är också ett sätt att tillgodose kravet om öppenhet och transparens i utbildningsverksamheten. Varje elev ska kunna se hurdan pedagogisk praxis skolan har och hur utbildningen har ordnats. (Undervisningsministeriet, Pedersen 31.8.2007)

När studierna på en yrkesutbildning inleds gör man för varje elev upp en **personlig utbildningsplan**, där kompetensmålen skrivs in. Planen görs upp av kontaktläraren och eleven tillsammans vid deras första möte, innan eleven börjar på skolan. I utbildningsplanen anges målen för utbildningen och hur dessa mål ska nås. Utgångspunkten är den helhetskompetens som eleven ska uppnå under studierna. Utbildningsplanen är en del av elevens **utbildningsbok**, en portfolio där eleven samlar all dokumentation kring utbildningen. (www.eud-info.dk)

2.3.3 Myndigheternas tillsyn över yrkesutbildningen

Undervisningsministeriet övervakar utbildningarna och skolorna bl.a. genom att granska de lokala läroplanerna. Ministeriets konsulenter utför regelbundet inspektioner vid varje skola (vanligtvis riktar sig inspektionen till en avdelning på skolan som täcker en ingång). På undervisningsministeriets webbplats finns information om vilka dokument ministeriet vill ta del av vid sina inspektioner och skolan vet därför på förhand vilka områden tillsynen gäller.

Vid besöken på skolorna talar konsulenterna med både lärare och elever och sammanställer sedan en lägesrapport. Om ministeriets konsulenter anser att det finns saker som bör åtgärdas får skolan en tidsfrist att åtgärda dessa. Även mera långsiktiga utvecklingsområden uppmärksammas och följs upp med en ny kontroll efter 2–3 år. Om skolan skulle avstå från att åtgärda allvarliga brister, kan undervisningsministeriet dra in skolans utbildningstillstånd.

För varje utbildning följer man upp andelen utbildade som går ut i arbete. Den kritiska gränsen är 73 %. Om andelen utbildade som anställs är längre för någon utbildning, för ministeriet en dialog det branschråd som ansvarar för utbildningen.

2.4 LÄRANDE I ARBETSLIVET

Yrkesutbildningen i Danmark bygger på ett starkt samarbete mellan skolan och arbetslivet. Ansvaret för yrkesutbildningen ligger både hos skolan och hos arbetsmarknadsparterna. Skolan ansvarar för grundprogrammet i utbildningen, medan arbetsmarknadsparterna ansvarar för huvudprogrammet. All yrkesutbildning i Danmark växlar därför mellan skolundervisning och praktik ute i arbetsverksamhet.

Yrkesutbildningen inleds med studier som vanligen räcker 20 veckor på en skola och därefter koncentreras utbildningen på lärande i arbetslivet i 3–4 år, med korta, regelbundna skolperioder i avsnitt om 5–10 veckor. Cirka en tredjedel av hela utbildningen sker på skolan och två tredjedelar är praktik på företag. Tyngdpunkten i yrkesutbildningen ligger därför på praktik och lärande i arbetslivet.

Under det inledande grundprogrammet har eleverna hittills endast tillbringat tiden på skolan, eftersom grundprogrammet inte har innehållit några praktikavsnitt. Med den nya lagstiftningen införs nu också en kort praktik på 1–2 veckor redan under grundperioden för de elever som inte har ett praktikavtal. Det sker dels för att grundperioden ska få en starkare koppling till arbetslivet, men också för att ett företag ska få tillfälle att lära känna en elev med tanke på ett praktikavtal. Denna korta praktik ska göra det möjligt för eleverna att bekanta sig med ett eller flera yrken inom ingången innan de väljer inriktning för huvudprogrammet och skaffar sin praktikplats på ett företag.

Lärandet i arbetslivet följer en uppgjord plan för utbildningen. Under de skolförlagda perioderna följer skolorna upp den utbildning som skett i arbetslivet bland annat genom checklistor som företaget gjort och diskussioner med handledarna, som oftast är någon eller några av företagets anställda. Kontakten mellan skolan och praktikföretaget redogörs närmare i avsnitt 2.5.3.

2.5 BEDÖMNING AV YRKESKUNNANDE

Den 33 § i den överordnade lagen om yrkesutbildning (LBK nr 1244) innehåller allmänna bestämmelser om bedömningen av eleverna. I paragrafen föreskrivs att bedömningen av eleverna tillrättaläggs för varje utbildning på grundval av en bedömningsplan, som fastställs av undervisningsministeriet. Innehållet i bedömningsplanen bestäms delvis också av branschråden. Bedömningsplanen ska innehålla regler om de krav på eleverna som ska ställas av skolan när skolundervisningen i huvudprogrammet inleds. Vidare föreskrivs att branschråden kan bestämma att praktikutbildningen avslutas med ett svendepröve.

Bedömning av elevernas kunskaper sker kontinuerligt under hela utbildningen. Under grundprogrammet sker bedömningen i skolan av lärare. Utvecklingen går mot att bedöma större helheter och processer i form av ett avslutande projektarbete. Även under huvudprogrammet, när eleven växlar mellan praktik och skolperioder, sker bedömningen av yrkeskunnandet i skolan av lärarna, där dock representanter för branschråd kan delta i enskilda ämnen. Det förs en dialog mellan läraren och praktikplatsen, så att bedömningen av elevens yrkeskunnande sker i samråd mellan skolan och arbetslivet. Någon bedömning av elevernas yrkeskunskaper mot kriterier och en skala görs däremot inte endast i arbetslivet eller endast av arbetslivet. Arbetslivet deltar dock i den kvalitativa bedömningen av elevens kunskaper genom utvärderingsdiskussioner på skolan, där en anställd på elevens praktikplats deltar i trepartsdiskussioner tillsammans med eleven och en lärare. Utvecklingen de senaste åren har också gått i riktningen mot att arbetslivsrepresentanter involveras allt mer i den bedömning av elevernas kunskaper som görs på skolan, t.ex. vid projektarbeten.

Bedömningen av elevernas kunskaper görs i samråd med flera lärare på skolan, så att eleven garanteras en saklig och objektiv bedömning.

Generellt sett ligger tyngdpunkten mera på en formativ utvärdering av elevernas kunskaper än på en summativ bedömning. Systemet med kontinuerlig utvärdering är välutvecklat, så att eleven på olika sätt får veta var han eller hon står i förhållande till utbildningens kompetensmål, t.ex. genom utvärderingsdiskussioner.

2.5.1 Bedömning under grundprogrammet och huvudprogrammet

Under grundprogrammet sker bedömningen av elevens kunskaper bl.a. genom muntliga och skriftliga uppgifter och ett *projekt*, som vanligen är en praktisk och verklighetsnära uppgift. En förändring är på gång gällande bedömningen under grundprogrammet. Enligt den nya lagstiftningen blir projektarbetet obligatoriskt i grundprogrammet. I projektet ska eleven sammanföra sina kunskaper från många olika områden.

I grundprogrammets avslutande projektarbete knyts de inledande studierna ihop. Projektet ska vara täckande och samla flera processer, där eleven visar att han eller hon har förstått helheter. Projektet ska påvisa att eleven har de kompetenser som satts som mål vid övergången från grundprogrammet till huvudprogrammet. Fram till nu har slutarbetet i grundprogrammet bedömts av lärare, men i enlighet med den nya lagstiftningen ska projektarbetet framöver bedömas av läraren och en utomstående censor (arbetslivsrepresentant) tillsammans. Syftet med den slutliga bedömningen av kunnandet under grundprogrammet är att dels ge eleven rättigheten att fortsätta till huvudprogrammet, dels att signalera till arbetsmarknaden att eleven har tillräckliga kunskaper för att ingå ett utbildningsavtal.

I huvudprogrammet bedöms elevens kunskaper avslutningsvis i det avslutande provet eller *svendeprøvet*. Det avslutande provet beskrivs närmare i avsnitt 2.5.2.

En *ny vitsordsskala* med sju steg (7-trinsskala) har tagits i bruk den 1 augusti 2007. Den gamla skalan med 13 vitsord frångicks som ett led i samordnandet av vitsorden i EU (ECTS-skalan). Den nya skalan innehåller vitsorden 12, 10, 7, 4, 2, 0 och -3, där 12 utgör det bästa vitsordet. För varje vitsord har beskrivningar utarbetats. Den lägsta godkända nivån är 2, vilket innebär att 0 och -3 är vitsord för underkänd prestation. (Undervisningsministeriets broschyr Den nye karakterskala)

I bedömningen av elevens kunskaper utgår man från elevens *kompetensprofil*. För varje yrke har branschråden (se avsnitt 2.6.2) gjort upp en kompetensprofil utgående från de *kompetensmål* som anges i de nationella styrdokumentet, i förordningarna och utbildningsordningarna. Den centrala frågan är vilka allmänna, yrkesmässiga och personliga kompetenser en elev ska ha för att klara av att möta de krav som ställs på honom eller henne i arbetslivet. Lärarna bedömer om eleven under grundprogrammet har uppnått de grundläggande kompetenserna och kan gå vidare till huvudprogrammet.

När det gäller elever i ny mästarlära sker den första sammanfattande bedömningen av elevernas kunskaper ute i arbetslivet. Läraren besöker eleven på hans eller hennes praktikplats och eleven utför praktiska uppgifter som läraren bedömer. Bedömningen av elevens kunskaper görs av läraren i samråd med t.ex. den utbildningsansvarige på praktikplatsen. För alla elever som valt skolvägen och gör grundprogrammet på skolan, sker bedömningen i skolan.

Skolan utfärdar ett *bevis (utdannelsesbevis)* över den genomförda yrkesutbildningen, i vilket elevens resultat dokumenteras. En kopia av skolbeviset skickas till respektive branschråd, som utfärdar ett *svendebrev* eller ett *fagbrev*. Vid sidan av *svendebrevet* får eleven ett *betyg* där alla vitsord framkommer. Av *svendebrevet* framgår inte kursvitsord, var eleven varit lärling eller inom vilken slags verksamhet han eller hon har arbetat, utan *svendebrevet* är närmast ett slags yrkesdiplom, ett dokument som ger status som yrkesman/-kvinna. *Svendebrevet* har funktionen som ett kvalifikationsbevis för arbetsgivarna.

Den kontinuerliga utvärderingen av elevernas kunskaper är central både under grundprogrammet och under huvudprogrammet. Denna utvärdering sker bl.a. genom diskussioner.

2.5.2 Avslutande prov och svendeprøve

Under de sista veckorna på skolan under huvudprogrammet gör eleven sitt slutprov. *Det avslutande provet* kan ha flera former. Om det avslutande provet sker den sista skolperioden, ansvarar läraren och en censor (en arbetslivsrepresentant) för bedömningen av provet.

Det avslutande provet kan också ordnas i samarbete med branschrådet. Om provet sker utanför den sista skolperioden ordnas och finansieras det av branschrådet, som ställer censorer (*skuemestre*) till att ansvara för bedömningen. Provet kallas då ett *svendeprøve* (kan närmast jämföras med svenskans gesällprov). Omkring 50 av de 140 yrkesutbildningarna avslutas på detta sätt, dvs. ca 35 % av de avslutande proven är *svendeprøver*.

Det avslutande provet kan ha flera former. Det görs i form av ett projekt, där så många delområden i utbildningen som möjligt ingår. Provet kan både bestå av en skriftlig del och praktiska uppgifter, eller enbart en praktisk uppgift. En typisk modell är *en praktisk pro-*

dukt med ett tillhörande individuellt muntligt prov. Provet kan ta allt från några timmar upp till 72 timmar. *Svendeprøvet* för t.ex. en hotell- och restaurangelev kan innebära att fiktivt starta en restaurang, där den praktiska uppgiften är att göra menyer och tillreda ett par rätter. Snickarelevens *svendeprøve* är ett större arbete, där eleven tillverkar en möbel eller en annan produkt. *Svendeprøvet* utförs inom en viss tidsram, t.ex. 10 dagar, under vilka eleven planerar och utför arbetet.

Produkten i *svendeprøvet* **bedöms av 2–4 arbetslivsrepresentanter**, både arbetsgivare och arbetstagare. Inom vissa områden är det medlemmar i det lokala utbildningsrådet som bedömer produkten, inom andra utförs bedömningen av personer från fackliga organisationer (*skuemester*) eller från branschråden. Regeln är dock att *svendeprøvet* granskas och bedöms av yrkesverksamma personer från arbetslivet. Även läraren är närvarande vid bedömnings-tillfället och berättar hur arbetet har gått. Eleven själv är däremot inte närvarande om *svendeprøvet* är en produkt, utan kallas in först när bedömningen är gjord. I regel är endast de som ska ge betyg närvarande.

Om *svendeprøvet* är en process och inte en produkt, t.ex. en kockelevs *svendeprøve*, följer arbetslivsrepresentanterna eleven i hans eller hennes arbete. Eleven får vitsord för sina prestationer. Efter betygsättningen får eleven en motivering till betyget, och läraren ska se till att eleven förstår motiveringen.

Svendeprøvet kan bestå med ros, silver eller brons – inget vitsord ges. Det är arbetsgivarens skyldighet att se till att eleven under sitt huvudprogram får de praktiska kunskaper som förutsätts och därmed klarar det avslutande provet.

För de externa bedömarnas lönekostnader i samband med *svendeprøvet* står de fackliga organisationerna, inte skolan. I de utbildningar där det är skolan som ordnar provet, betalar skolan censorn och utgifterna för provet.

2.5.3 Kontakten mellan skola och praktikföretag

Under huvudprogrammet, då eleven växlar mellan praktik och skolperioder, sker bedömningen av elevens kunskaper kontinuerligt. Bedömningen av kunskaperna görs av lärarna på skolan. Någon egentlig, systematisk bedömning av elevernas yrkeskunnsighet görs inte i arbetslivet. Däremot förs en dialog mellan skolan och företaget under utbildningens lopp, bland annat genom skriftliga redovisningar (*vejledning*) av innehållet i skol- och praktikperioderna. Som skolvägledning används t.ex. vid CEU Herning den elektroniska vägledningen ”Elevplan” (www.elevplan.dk). Denna vägledning används av både skolan, eleven och företaget.

När eleven har avslutat en praktikperiod får han eller hon en *praktikerklæring*, en **praktikredogørelse**, med sig från praktikplatsen till skolan. Redogørelsen anger vilka arbetsuppgifter eleven utfört, om han/hon har uppnått målen och om företaget anser att eleven har särskilda behov för att ytterligare utveckla sina kunskaper under den följande skolperioden. Detta dokument är ett led i kvalitetssäkringen och handledningen av eleven. Praktikredogørelsen kan i praktiken vara utformad som en checklista som kryssats av, utan någon kvantitativ eller kvalitativ bedömning av de kunskaper som eleven har inhämtat under praktikperioden, även om detta hör till grundtanken med redogørelsen.

Efter en avslutad skolperiod får eleven en *skolvejledning*, en **skolredogørelse**, med sig från skolan till praktikplatsen. Skolredogørelsen anger vad eleven har lärt sig under skolperioden

och vilka saker han eller hon bör lära sig under följande praktikperiod. De dokument som görs av både skolan och arbetslivet är en form av evaluering och dialog mellan skolan och praktikplatsen, och genom dessa säkerställer man att målen för utbildningen uppnås.

När eleven under huvudprogrammet kommer tillbaka till skolan för en skolperiod förs en **trepartsdiskussion** där eleven, yrkesläraren och den utbildningsansvarige vid företaget (eller en annan anställd vid företaget) deltar. I praktiken förs diskussionen **en gång per år**. Syftet med diskussionen är att utvärdera praktikperioden och kartlägga elevens aktuella kunskaper, samt lyfta fram områden där eleven fortfarande bör utvecklas. I denna trepartsdiskussion är elevens reflektion över sina egna kunskaper och sin utveckling viktig, dvs. elevens självvärdering är central.

Som exempel på ett sätt att ytterligare utveckla skolans samarbete med arbetslivet kan nämnas den tjänst för en praktikplatskonsulent som man har inrättat vid CEU Kolding. Praktikplatskonsulenten arbetar delvis som lärare vid skolan, men tillbringar också en stor del av tiden ute i arbetslivet, på praktikplatserna. Praktikplatskonsulenten står till både lärlingarnas och arbetsgivarnas tjänst och griper också i första hand in om det uppstår problem på praktikplatserna. En av fördelarna med att ha en praktikplatskonsulent är att företagen alltid vet vem de ska vända sig till i kontakten med skolan.

2.5.4 Arbetslivets deltagande i bedömningen av yrkeskunnande

Skolan och arbetslivet samarbetar inom yrkesutbildningen och eleven tillbringar en stor del av sin utbildningstid på en praktikplats. Merparten av de kunskaper som eleven inhämtar under utbildningen har alltså sitt direkta ursprung i arbetslivet.

När det gäller frågan om hur arbetslivet deltar i bedömningen av elevens yrkeskunnande måste man beakta det speciella mästare-lärlingssystem som yrkesutbildningen i Danmark är uppbyggd kring. Under de 2–3 år som lärlingen lär sig yrket på sin praktikplats gör arbetslivet en kontinuerlig, kvalitativ bedömning av lärlingens yrkeskunnande. Lärlingens närmaste medarbetare ger **respons** på arbetet och lärlingen får en **kontinuerlig kvalitativ bedömning och utvärdering** under praktikavsnitten.

Arbetslivet deltar inte i någon systematisk och formaliserad bedömning av elevens yrkeskunnande. Det förekommer ingen bedömning som görs enbart av arbetslivet under praktikavsnitten i huvudprogrammet. All systematisk bedömning av eleverna ankommer på lärarna och görs på skolan. Däremot sker en kontinuerlig utvärdering av elevens kunnande i samråd mellan skolan och praktikplatsen, t.ex. genom diskussioner och skriftliga praktikredovisningar.

Arbetslivet deltar indirekt i den kvalitativa och kvantitativa bedömningen av elevernas yrkeskunnande genom att lärarna lyssnar till de utbildningsansvariga på praktikplatserna, som följer elevernas yrkesmässiga utveckling. Det förs en dialog mellan skolan och praktikplatsen, så att bedömningen av elevens yrkeskunnande sker i samråd mellan skolan och arbetslivet. Ett viktigt element är trepartsdiskussionen, som förs på skolan efter varje avslutat praktikavsnitt (se avsnitt 2.5.3). I trepartsdiskussionerna deltar eleven, läraren och en representant för praktikplatsen. Syftet med diskussionen är att klarlägga nuläget i fråga om elevens kunskaper och att hjälpa eleven att se de områden där han eller hon fortfarande behöver utvecklas.

Bedömningen av det avslutande provet eller *svendeprovet* görs enbart av arbetslivsrepresentanter eller av lärare och arbetslivsrepresentanter tillsammans. Likaså deltar arbetslivsrepresentanter i bedömningen av projektarbetet under grundprogrammet.

2.6 SAMVERKAN MELLAN SKOLA OCH ARBETSLIV

Eftersom yrkesutbildningen i Danmark sker som växelutbildning, är samverkan mellan yrkesskolorna och arbetslivet mycket stor. Skolorna ansvarar för att ge eleven teoretisk kunskap och grundläggande yrkesfärdigheter, medan arbetslivet ansvarar för den praktiska utbildningen, för handens färdigheter. Utbildningsansvaret är fördelat mellan skola och arbetsliv så att skolorna ansvarar för innehållet i grundprogrammen, medan arbetslivet ansvarar för innehållet i huvudprogrammen.

År 1899 ingicks det första avtalet mellan arbetsmarknadens parter för att reglera löner och lösa konflikter på arbetsmarknaden. Sedan dess har arbetsmarknaden samarbetat med skolorna och arbetslivet har även tagit ansvar för utbildning av ny arbetskraft. Det faktum att 50 % eller mer av yrkesutbildningen sker ute i arbetslivet bygger på behovet av ny arbetskraft och fackföreningarnas ansvarstagande. Arbetsmarknaden sörjer för praktikplatserna och finansierar den praktiska delen av yrkesutbildningen. Det är alltså inte statens eller skolans ansvar att skaffa praktikplatser. Genom denna tudelning av yrkesutbildningsansvaret har arbetslivet stort inflytande på yrkesutbildningen och många möjligheter att påverka utbildningen. För denna fördelning av ansvaret för yrkesutbildning har en särskild finansieringsform utformats, Arbejdsgivernes Elevrefusion AER.

2.6.1 Arbejdsgivernes Elevrefusion

Folktinget beslutade 1977 att upprätta Arbejdsgivernes Elevrefusion AER som en självägande institution. AER leds av en styrelse som består av arbetsmarknadsparter och institutionens uppgift är att stöda utbildningen av elever inom yrkesutbildning genom att skaffa praktikplatser. Alla offentliga och privata arbetsgivare i Danmark betalar in en årlig avgift till AER, som i sin tur ger ekonomiskt stöd till såväl arbetsgivare, elever, skolor och råd (*udvalg*) i samband med yrkesutbildningen. Det ekonomiska stödet betalas ut endast till de arbetsgivare som erbjuder praktikplatser och utbildar eleverna, men alla danska arbetsgivare deltar i finansieringen av praktikplatserna. AER-avgiften är 1 480 danska kronor per år och heltidsanställd (2007). Arbetsgivarna betalar lön till lärlingen också under den tid som eleven är i skolan, och AER ersätter arbetsgivarna till 80 % för lön som betalats till eleven under skolperioder. (www.aer.dk)

2.6.2 Branschråd (Faglige udvalg)

Till alla yrkesutbildningar finns ett *fagligt udvalg*, ett branschråd kopplat. Branschråden består av arbetsmarknadsparterna, dvs. av representanter för både arbetsgivare och arbetstagare. Det finns sammanlagt 46 branschråd, som ansvarar för en eller flera utbildningar.

Branschråden är nationella organ, som fastställer målen för yrkesutbildningarna och ramar för undervisningens innehåll samt beslutar om utbildningens längd och struktur. Det är branschråden som anger den kompetens som eleverna ska uppnå. Branschråden godkänner också praktikföretagen och beslutar om erkännande av elevernas tidigare kunskaper. Ett branschråd representerar och marknadsför den egna branschen och säkrar branschens

utveckling samt bär ansvaret för att yrkesutbildningarna möter arbetslivets behov. Råden ska också sörja för att unga som söker utbildning ska få bästa möjliga information om utbildningsmöjligheterna inom de olika yrkesområdena. (www.ug.dk)

Branschråden väljer själva sina medlemmar. Branschrådets medlemmar är yrkesmänniskor som arbetar i branschen och därmed har goda insikter i yrket och de krav som arbetslivet ställer. Branschrådsmedlemmarna är anställda av fackföreningar. Branschråden beviljas inga offentliga medel, utan verksamheten bygger på fackföreningarnas finansiering. (Pedersen 31.8.2007)

Branschråden utarbetade tidigare vägledningar för utbildningarna, men i och med den nya lagen om yrkesutbildning har vägledningarna slopats och ersatts av utbildningsordningar. Branschråden utarbetar numera utbildningsordningarna, som anger kompetensmålen för utbildningarna. (www.undervisningsministeriet.dk)

2.6.3 Lokala utbildningsråd (Lokale uddannelsesudvalg)

Vid varje skola finns lokala utbildningsråd (*lokale uddannelsesudvalg*) som består av representanter för arbetslivet. Råden fungerar som branschrådets förlängda arm i samarbetet med skolorna och praktikplatserna. Arbetsgivar- och arbetstagar-representanterna i råden utnämns av de organisationer som sitter i branschråden, och båda parterna ska ha lika många representanter. I det lokala utbildningsrådet finns också en representant för skolans ledning, en lärarrepresentant och elevrepresentant. Antalet medlemmar i ett lokalt utbildningsråd är vanligen 5–8.

De lokala utbildningsråden ger skolan råd i frågor som rör de utbildningar som hör till rådets ansvarsområde och verkar för samarbetet mellan skolan och den lokala arbetsmarknaden. Utbildningsråden tar del av undervisningsplanerna och gör regelbundet besök på skolan för att se hur undervisningen går till. De lokala utbildningsråden engageras också allt mer i evalueringen under skolperioderna t.ex. så att en arbetstagar och en arbetsgivare kommer till skolan för att se på elevernas produkter, både på konkreta saker som framställts och på rapporter som har skrivits. Genom de lokala utbildningsråden har arbetslivet en direkt koppling till och insyn i den lokala yrkesutbildningen.

2.7 SAMMANFATTNING

Yrkesutbildningen i Danmark genomförs som växelutbildning, och kopplingen mellan skola och arbetsliv är därför stark. Yrkesutbildningen fördelas mellan skola och arbetsliv så, att skolan ansvarar för den grundläggande delen av studierna, dvs. grundprogrammet på 20–60 veckor, och arbetslivet för det praktiska och fördjupande huvudprogrammet, som tar 2–4 år. Eleverna avlägger grundprogrammet på en skola och ingår sedan ett utbildningsavtal med ett företag för sitt huvudprogram. Under huvudprogrammet tillbringar eleven den största delen av studietiden i arbetslivet. Huvudprogrammet innehåller även regelbundet återkommande skolperioder på 5–10 veckor. Vanligtvis tillbringar eleverna ca 10 veckor på skolan per år.

Ansvaret för yrkesutbildningen är delat mellan skola och arbetsliv. Arbetsmarknadsparterna ska se till att det finns praktikplatser för eleverna, och arbetsmarknaden anställer elever

i utbildning. Kostnaderna för systemet fördelas över hela arbetsmarknaden, eftersom alla danska företag betalar en årlig summa till Arbejdsgivernes Elevrefusion, som ger ekonomiskt stöd till företag som har praktikanter. Staten står för alla utgifter för den skolförlagda utbildningen.

Arbetsmarknadsparterna har direkta kontakter till yrkesutbildningen genom branschråden och de lokala utbildningsråden, där sakkunniga yrkesmänniskor från arbetslivet påverkar utbildningen och dess innehåll. Arbetslivet medverkar aktivt till att utbildningarna ska möta arbetslivets behov genom att branschråden (*de faglige udvalg*) ansvarar för studiernas innehåll för att eleverna under utbildningen ska tillägna sig sådana kunskaper och kompetenser som behövs för yrkesutövningen.

Bedömningen av elevernas yrkeskunskaper sker främst under grundprogrammet, när de är i skolan. Grundprogrammet avslutas med ett projektarbete, som knyter ihop elevens kunskaper till en större helhet. Det avslutande projektarbetet bedöms av läraren och en utomstående censor. Under huvudprogrammet, när eleven växlar mellan praktikperioder och skolperioder, sker bedömningen muntligt i trepartsdiskussioner mellan eleven, läraren och en person från elevens praktikplats. Både skolan och praktikplatsen gör också upp dokument om vad eleven har lärt sig under föregående period och var han/hon står i förhållande till kompetensmålen (*skolvejledning, praktikerklæring*). Detta främjar dialogen mellan skolan och praktikplatsen. Bedömningen av elevens yrkeskunskaper sker främst i skolan, av lärarna. Den största bedömningen sker vid det avslutande provet i en yrkesutbildning. För bedömningen av det avslutande provet ansvarar en lärare och en arbetslivsrepresentant (censor), och vid *svendepøver* görs bedömningen av 2–3 arbetslivsrepresentanter (*skuemestre*).

3. NORGE

I detta kapitel ges en överblick över yrkesutbildningen i Norge och de mest centrala styrdokumenten som reglerar yrkesutbildarnas verksamhet. Likaså redogörs för den del av studierna som utgörs av lärande på arbetsplatser, samt för bedömningen av detta. Informationen om utbildningssystemet och studiernas struktur har främst hämtats från webbplatsen www.vilbli.no som innehåller samlad information om ungdomsutbildningen och yrkesutbildningen i Norge. Uppgifter har också hämtats från Utdanningsdirektoratets webbplats www.udir.no. Information för kartläggningen har också inhämtats genom besök på Holtet Videregående skole i Oslo, Slåtthaug Videregående skole i Bergen och Utdanningsdirektoratet i Oslo.

Följande personer har bistått med information i kartläggningen:

Belsvik Aras Anneli	lärare (design og håndverk), Slåtthaug VG, Bergen
Haldorsen Stig	avdelningsledare, Slåtthaug VG, Bergen
HerudslØkken Karin	lärare (helse- og sosialfag) Holtet VG, Oslo
Guri Kyte	lärare (helse- og sosialfag), Slåtthaug VG, Bergen
Kristiansen Karl Gunnar	Utdanningsdirektoratet, Avdeling for fag- og yrkesopplæring
Lia Gunnar	Utdanningsdirektoratet, Avdeling for fag- og yrkesopplæring
Reinskou Ellen	lärare (helse- og sosialfag), Holtet VG, Oslo
Sivertsen Mari	assisterande rektor, Holtet videregående skole, Oslo
Skogstrand John	lärare (mekanisk) Slåtthaug videregående skole, Bergen
Skurtveit Sigvard	lärare (bygg och anläggning) Slåtthaug VG, Bergen
Stendal Thora	lärare (avdelningsledare, design/håndtverk, helse og sosial), Slåtthaug videregående skole, Bergen

Rådgivarna Karl Gunnar Kristiansen och Gunnar Lia vid Utdanningsdirektoratets avdeling for fag- og yrkesopplæring har fungerat som kritiska granskare av detta kapitel.

3.1 UNGDOMSUTBILDNINGEN

Alla ungdomar mellan 16 och 19 år har rätt till tre års **vidaregående utbildning** (*videregående opplæring*). Vidaregående utbildning omfattar all kompetensgivande utbildning som sker mellan grundskolan och den högre utbildningen. Eleverna kan välja mellan yrkesförberedande eller studieförberedande program på *videregående skoler*. I Norge har man inte längre särskilda gymnasier, utan all utbildning på nivån efter grundskolan, såväl studieförberedande som yrkesförberedande utbildning, sker på *videregående skoler*. Ca 95 % av ungdomarna i en årskull inleder studier i vidaregående utbildning och av dem väljer 58 % yrkesinriktade studier. (Utdanningsdirektoratet)

3.2 YRKESUTBILDNINGEN FÖR UNGDOMAR

Den grundläggande yrkesutbildningen sker vid de vidaregående skolorna och är antingen tre- eller fyraårig. Det finns *nio yrkesutbildningsprogram* att välja mellan. Den unga kan söka in på tre olika utbildningsprogram och har rätt att komma in på ett av dessa. Efter att eleven påbörjat utbildningsprogrammet väljer han eller hon yrkesinriktning inom området. Det finns sammanlagt drygt 170 yrkesutbildningar att välja mellan. (Utdanningsdirektoratet)

Väljer man yrkesutbildning har man alltså möjlighet att gå ut i yrkeslivet efter en utbildning som i regel är 3–4 år lång. Det finns också möjlighet för eleverna som valt ett yrkesprogram att ta en ettårig påbyggnad som ger generell studiekompetens. Eleverna kan därefter söka vidare till högre utbildning. Enbart en yrkesutbildning ger inte rätt att söka till högre utbildning, utan ett påbyggnadsår på skolan krävs, där eleven läser in allmänna ämnen. (Utdanningsdirektoratet)

Yrkesutbildningen leder fram till ett yrke och ger yrkeskompetens med eller utan ett fag- eller *svennebrev*.

3.2.1 Reformen *Kunnskapsløftet*

Det pågår som bäst en stor reform av undervisningen i grundskolan och på det vidaregående stadiet. Den nya reformen kallas *Kunnskapsløftet* och startade i augusti 2006, då ändringarna började tillämpas i grundskolan och på det första året på det vidaregående stadiet. Reformen slutförs 2009.

Målet för reformen är att alla elever ska utveckla grundläggande färdigheter och kompetenser för att aktivt kunna ta del i kunskapsområdet. Man har lagt större vikt vid t.ex. läs-, räkne- och skrivfärdigheter. Reformen har medfört stora ändringar i skolorna med *nya läroplaner* i alla ämnen där tydliga mål för elevernas kompetens har skrivits in. I och med reformen har man också frångått begreppen studieinriktningar och kurser och övergått till utbildningsprogram och programområden. I den vidaregående utbildningen har strukturen för de olika programmen ändrat och möjligheterna till en lokal anpassning av utbildningen och undervisningen har ökat.

Reformen införs successivt under tre läsår. Det innevarande läsåret 2007–2008 är det andra reformåret. Den pågående reformen påverkar situationen när det gäller yrkesutbildning i hög grad vid tidpunkten för denna kartläggning. Många saker inom yrkesutbildningen görs nu för första gången och denna höst (2007) har andra årskursen i den vidaregående utbildningen fått helt nya läroplaner. Under läsåret 2008–2009 införs *Kunnskapsløftet* i tredje årskursen av vidaregående undervisning och i den yrkesutbildning som sker i företag (*opplering i bedrift*).

Implementeringen av *Kunnskapsløftet* i skolorna evalueras redan nu medan reformen pågår, för att man så tidigt som möjligt ska kunna vidta behövliga åtgärder. (Utdanningsdirektoratet)

3.2.2 Yrkesutbildningens struktur, en 2+2 modell

Norge har, liksom Danmark, en yrkesutbildning som bygger på partsamarbete. Ansvaret för den i regel fyraåriga yrkesutbildningen delas mellan skola och arbets- och näringsliv så att skolan ansvarar för de två första åren av utbildningen medan arbets- och näringslivet ansvarar för de två sista åren. I denna **2+2 modell** tillbringar eleverna de två första åren på skolan och de två sista åren i lära ute i arbetslivet. Detta är huvudmodellen, men det finns också undantag bland utbildningarna, där man går antingen ett år på skola och tre år i lära, eller tre år i skola och ytterligare två år i lära. Utbildningarnas struktur och längd beror på hur krävande yrket är. De två första åren på skolan kallas *videregående trinn 1* och 2, och de två åren av praktik kallas *videregående trinn 3*. Nedan följer en närmare redogörelse för hur utbildningen är uppbyggd.

Videregående trinn 1 (Vg1)

Det första året i den vidaregående utbildningen kallas *videregående trinn 1* (nedan **Vg1**, *trinn* = nivå, steg). Undervisningen i Vg1 sker på skolan. Det finns totalt tolv olika utbildningsprogram att välja mellan: nio yrkesförberedande och tre studieförberedande. Programmen är följande:

Yrkesförberedande program:

- Bygg- och anläggningsteknik
- Design och hantverk
- El
- Medier och kommunikation
- Naturbruk
- Restaurang och mat
- Service och transport
- Social- och hälsovård
- Teknik och industriell produktion

Studieförberedande program:

- Studiespecialisering (realämnes-, språk-, formgivning-, samhälls- och ekonomiprogram)
- Idrott
- Musik, drama och dans

Videregående trinn 2 (Vg2)

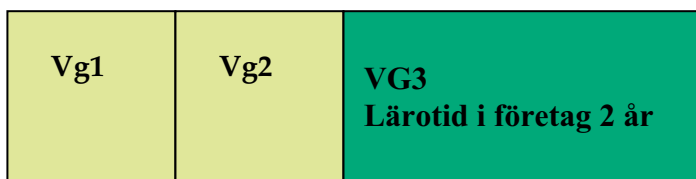
Det andra året kallas *videregående trinn 2* (nedan **Vg2**) och föregår också i skolan. Medan Vg1 innehåller mera allmän undervisning, börjar specialiseringen på Vg2. Eleven väljer mellan de programområden som finns inom utbildningsprogrammet som valdes på Vg1. Det finns också några speciella program, så kallade *serløp*, där man efter Vg1 går direkt vidare till tre års lärotid i företag. Detta gäller främst små hantverksyrken.

Videregående trinn 3 (Vg3)

Efter Vg2 följer antingen *videregående trinn 3* (nedan **Vg3**) som två års praktik på företag (lärotid) eller som ett år på skolan. I yrkesinriktade utbildningsprogram väljer eleven mellan inriktningar som bygger vidare på det Vg2 som valdes och specialiserar sig ytterligare. Samma princip gäller också för de studieförberedande programmen, där en kontinuerlig fördjupning sker i valda ämnesområden.

Eventuellt vidaregående trinn 4 (Vg4)

Det finns några få yrkesutbildningar som har Vg3 som ett år på skolan och sedan avslutas med 1,5 eller 2 års lärotid i ett företag, som då kallas Vg4. Detta gäller t.ex. några krävande yrken inom dataelektronik och flygsystem.

Fag-/ svenneprøve

Fag-/svennebrev

Figur 4. Den norske 2+2 modellen for yrkesutbildning, där de två första åren, Vg1 och Vg2, är skolförlagd utbildning och de två sista åren, Vg3, utgör lärotid i företag. Efter lärotiden går lärlingen till ett avslutande prov för att få ett fag- eller svennebrev

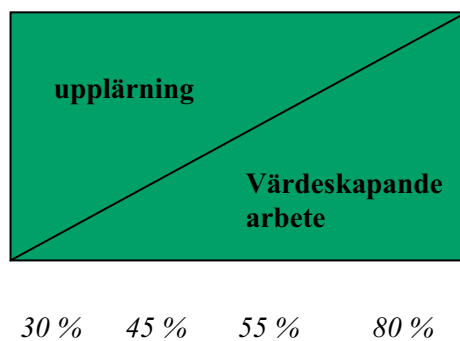
Bestämmelserna om yrkesinriktade Vg3 och det eventuella Vg4 har inte fastslagits slutligt ännu (december 2007).

3.2.3 Lärotid

När eleven har avslutat Vg1 och Vg2 på skolan, söker han eller hon en **praktikplats** på ett företag för att där avlägga Vg3, som omfattar två år. Bland alla som sökt en praktikplats på ett företag kallar företaget några till intervju och väljer sedan fritt med vem ett **lärokontrakt** skrivs. Om eleven av någon anledning inte hittar en praktikplats har han eller hon rätt till ett tredje år, Vg3, på skolan.

Under den tid eleven har ett lärokontrakt kallas han eller hon **lärling**. Lärlingarna är **anställda arbetstagare** med arbetstagares rättigheter och skyldigheter. När det gäller arbetarskydd omfattas lärlingarna av arbetsmiljölagens bestämmelser. När lärotiden är slut avslutas också anställningsförhållandet, om inte annat har avtalats. Lärlingen har ingen prøvotid, eftersom eleverna enligt lag har rätt till tre års vidaregående utbildning. Lärlingar som är äldre än 21 år har emellertid sex månaders prøvotid.

Lärlingen får **lön** under hela sin utbildning i företaget. Lönen ökar successivt under de två åren. När lärlingen inleder sin lärotid får han eller hon 30 % av en nyutexaminerads lön. Varje halvår ökas procenten så att lärlingen i slutet av utbildningen, innan han eller hon är färdig utbildad och får den nyutexaminerades fulla lön, har 80 % av lönen. Detta system grundar sig på tanken om att lärlingen i början av lärlingstiden behöver mycket stöd och handledning för att utföra sina uppgifter, dvs. mycket tid går åt till utbildning. Med tiden blir dock lärlingen allt skickligare och andelen handledning och utbildning minskar, medan lärlingens värdeskapande arbete ökar. Utbildningen i företag delas därför in i **upplärning** och **värdeskapande arbete**.

Figur 5. Lärlingstiden delas in i upplärning och värdeskapande arbete. I takt med att det värdeskapande arbetet ökar, ökar också lärlingens lön så att den i slutet utgör 80 % av en nytexaminerads lön

Det finns två slags **lärokontrakt** som kan ingås mellan den studerande och läroföretaget. Det ena lärokontraktet siktar på ett *fag- eller svenneprov* och den studerande kallas då lärling. Det andra lärokontraktet tar sikte på ett mindre omfattande prov än *fag-/svenneprovet*, och den studerande kallas då lärokandidat. Lärokandidaten får ett avslutningsvis ett kompetensbevis och erhåller yrkeskompetens utan *fag- eller svenneprov*. Nedan koncentrerar vi oss emellertid på lärlingar i företag.

Lärokontraktet är bindande och kan endast hävas om båda parterna är eniga om det, om en av parterna väsentligt bryter mot plikterna i läroförhållandet eller om en av parterna är oförmögen att fortsätta.

Det är möjligt att ingå ett lärokontrakt som fastställer att hela eller merparten av utbildningen ska ske i företag. Detta innebär att den studerande kan bli lärling genast efter grundskolan, utan att gå Vg1 och Vg2 i en skola. När hela utbildningen sker i företag är kraven på teoriundervisning och prov de samma som när utbildningen sker i skolan (Vg1 och Vg2). Ett lärokontrakt om en hel utbildning i företag ska godkännas av fylkeskommunen.

När lärokontraktet löpt ut går lärlingen upp till *fag- eller svenneprov*, ett gesällprov. I avsnitt 3.6.2 redogörs närmare för det avslutande provet. Lärokontraktet är avslutat oavsett om lärlingen klarar sitt *fag-/svenneprov* eller inte, dvs. kontraktet förlängs inte om lärlingen måste ta om slutprovet.

Ett företag som vill ta emot lärlingar, dvs. bli ett **läroföretag**, ansöker om godkännande av fylkeskommunen. Läroföretagen godkänns av yrkesutbildningsnämnden (se avsnitt 3.3) i fylket. För att ett företag ska bli godkänt som läroföretag krävs att det vid företaget finns en yrkesutbildad person som ansvarar för utbildningen av lärlingar (*faglig leder*), vilken har arbetserfarenhet i företaget. För att bli godkänt som läroföretag krävs också att företagets verksamhet är tillräckligt bred så att den täcker läroplanen för yrket. *Kunnskapslöftet* har också fört med sig instruktörer på arbetsplatserna, vilka ska ha inblick i läroplanerna och hjälpa till i handledningen av lärlingen. Kravet på instruktören är att han eller hon är en god och skicklig yrkesmänniska med intresse för handledning.

De företag som tar emot lärlingar får ett **utbildningsstöd**, som betalas ut av fylkena till *opplæringskontoren* (se avsnitt 3.3). Grundstödet är 91 448 kronor för en lärling för hela lärotiden, dvs. för lärlingens två år i företaget. Denna summa motsvarar kostnaderna för en elev på skolan under motsvarande tid. Stödet riktar sig till de omkostnader som företaget har för utbildningen av lärlingar.

3.3 ANSVARFÖRDELNING OCH ORGAN MED ANKNYTNING TILL YRKESUTBILDNINGEN

När det gäller yrkesutbildningen och administreringen av denna fördelas ansvaret mellan olika organ på nationell eller fylkeskommunal nivå. I alla 19 fylken finns organ som ansvarar för yrkesutbildningen tillsammans med skolorna. I detta avsnitt ges en kort överblick över ansvarsfördelningen samt de centrala organen och deras uppgifter.

Skolans uppgift är att ge eleverna den inledande undervisningen i yrkesutbildningen, både när det gäller teoretiska ämnen och praktiska färdigheter. Detta sker under de två första åren av utbildningen, vilka tillbringas på skolan.

Läroföretagen ansvarar för Vg3, som består av två års praktik på ett företag. Läroföretagen ska planlägga, genomföra och dokumentera utbildningen av lärlingarna. De ska också bedöma och följa upp lärlingens yrkesmässiga utveckling.

Enligt lagen är läroföretagen förpliktigade att tillrättalägga produktionen och upplärningen så att lärlingen kan nå målen i den fastställda läroplanen. Lagen säger också att läroföretagen ska skapa en god arbets- och lärmiljö.

Vidare ska läroföretagen se till att de som ansvarar för utbildningen på företagen (*faglige ledare*) och instruktörerna (handledarna) på företagen har möjlighet till kompetensutveckling. Detta sker genom att företagen erbjuder instruktörerna kurser som ger introduktion i metodik och pedagogik samt kännedom om regelverket kring yrkesutbildning. Läroföretagen ska också samarbeta med andra företag och skolor.

Läroföretagen ska enligt lagen ha en intern kvalitetssäkring så att lärlingen får den utbildning som föreskrivs i lagen och förordningen. En eller flera arbetstagarrepresentanter ska tillsammans med den eller dem som ansvarar för utbildningen i företaget se till att läroföretaget fullgör sina skyldigheter enligt lagen och förordningen.

Fylkeskommunen godkänner företag som läroföretag och förmedlar och godkänner lärokontrakt. Fylkeskommunen ansvarar också för samarbetet mellan skola och arbetsliv samt för vägledning och kvalitetssäkring av utbildningarna. Vidare betalar fylkeskommunerna stöd till företag som tar emot lärlingar, administrerar *fag-* och *svenneprovena* samt delar ut *fag-* och *svennebrev*. I alla fylkeskommuner finns en yrkesutbildningsnämnd som sköter uppgifter som rör yrkesutbildningen. I fylkena finns dessutom *opplæringskontor* som administrerar och ansvarar för utbildningen av lärlingar.

I alla fylken finns en **yrkesutbildningsnämnd** (*yrkesopplæringsnemnda*) bestående av arbetsmarknadens parter, dvs. arbetsgivar- och arbetstagarrepresentanter. Antalet medlemmar i yrkesutbildningsnämnden är sju. Yrkesutbildningsnämnden arbetar med frågor som rör yrkesutbildningen i fylket, alltså på regional nivå. Yrkesutbildningsnämnderna har också till uppgift att främja samarbetet mellan skola och arbetsliv i fylket. Yrkesutbildningsnämnderna utser också provnämnderna (se avsnitt 3.6.2).

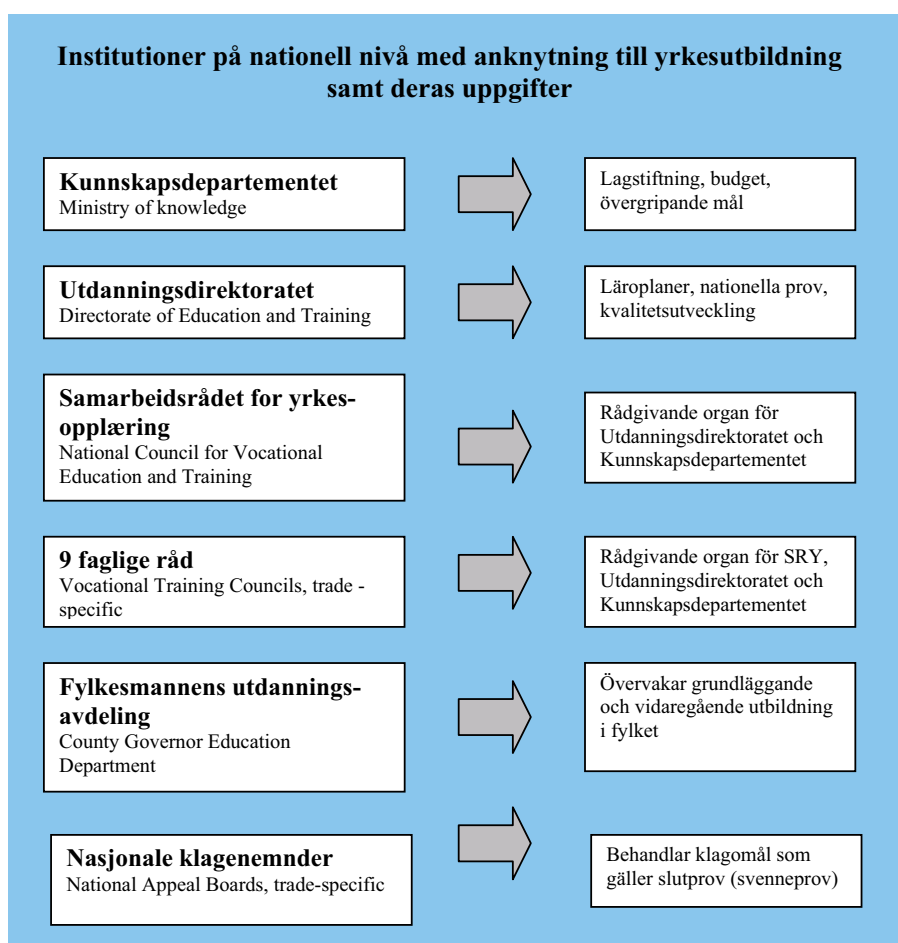
I alla fylken finns **opplæringskontor**. Ett *opplæringskontor* är en sammanslutning av företag. Läroföretag kan gå samman och grunda ett *opplæringskontor* för att administrera utbildningen av lärlingar. *Opplæringskontoren* har det yrkesmässiga ansvaret, skriver kontrakt med

lärlingen och placerar lärlingen i ett eller flera läroföretag som hör till *opplæringskontoret*. Det är *opplæringskontoret* som ansvarar för och följer upp att lärlingen får den bredd han eller hon behöver i sin utbildning. *Opplæringskontoret* erhåller också ekonomiskt stöd från fylkeskommunen för utbildningen av lärlingarna och förmedlar stödet vidare till läroföretagen.

Kunnskapsdepartementet utnämner *klagonämnder* som klagoinstanser för klagan som gäller icke godkända *fag-/svenneprov*. Varje nämnd ska ha tre medlemmar, varav två ska ha yrkesutbildning. Klagonämnderna utses för fyra år åt gången.

I kommunerna finns en *oppfølgingstjenste* (*uppföljningstjänst*) som ger vägledning och hjälp till ungdomar i åldern 16-20 år som behöver skaffa sig en skolplats, en läroplats eller ett arbete. Uppföljningstjänsten står till tjänst med rådgivare på skolor.

Nedan ges två scheman med de viktigaste organen inom yrkesutbildning på nationell och regional nivå samt deras uppgifter i korthet. Institutionernas namn anges också på engelska.

Figur 6. Institutioner på nationell nivå med anknytning till yrkesutbildning samt deras oppgifter.
Källa: Cedefops European Training Village, National VET systems

Figur 7. Institutioner på fylkesnivå med anknytning till yrkesutbildning samt deras oppgifter.
Källa: Cedefops European Training Village, National VET systems

3.4 STYRDOKUMENT OCH TILLSYN

Den vidaregående utbildningen styrs av *en lag med tillhörande förordning* samt av läroplaner. Bestämmelserna om grundskolan och den vidaregående utbildningen har samlats i en lag, *Lov om grunnskolen og den vidaregående oppleringa* och i en förordning till denna. Lagen och förordningen finns i Lovdata, på adressen www.lovdata.no. De nationella läroplanerna finns tillgängliga på Utdanningsdirektoratets webbplats www.udir.no.

3.4.1 Styrdokument på nationell nivå

Alla bestämmelser som gäller grundskolan och den vidaregående utbildningen har samlats i en *lag om grundskolan och den vidaregående undervisningen* (*Lov om grunnskolen og den vidaregående oppleringa*), med tillhörande förordning. Lagen är mycket omfattande, men i kapitel 3, 4 och 11 finns bestämmelser som är centrala för yrkesutbildningen. I dessa föreskrivs t.ex. om utbildningens omfattning, innehåll och bedömning. Vidare föreskrivs även om lärlingens rättigheter och skyldigheter, lärokontrakt och godkännande av läroföretag samt om de organ som är knutna till yrkesutbildningen i företag.

Reformen Kunnskapsløftet har gett ett nytt läroplansverk för hela den vidaregående utbildningen. Läroplanerna är fortfarande under arbete. De övergripande läroplanerna är na-

tionella styrdokument, men fylkeskommunerna och skolorna kan anpassa läroplanerna på regional och lokal nivå.

3.4.2. Styrdokument på regional och lokal nivå

Så som beskrivits ovan i avsnitt 3.2.1 har reformen Kunnskapsløftet medfört nya läroplaner både i grundskolan och i den vidaregående utbildningen. För den vidaregående utbildningens del är i detta skede (hösten 2007) endast en del läroplaner fastställda, medan andra fortfarande håller på att utarbetas. De nationella läroplanerna finns på Utdanningsdirektoratets hemsida, www.udir.no.

Läroplansverket för Kunnskapsløftet innehåller fundamentet och ramarna för den skolförlagda och arbetsplatsförlagda utbildningen, dvs. anger målsättningarna och principerna i undervisningen, huvudområden och kompetensmål i olika ämnen samt timfördelning. Läroplanerna innehåller kompetensmålen för alla branscher och yrkesområden. Dessa mål är bindande för skolan. Läroplansverket förutsätter emellertid att det konkreta innehållet i undervisningen, organiseringen av undervisningen och arbetsmetoder bestäms på lokal nivå. Varje skola tillämpar därför lokalt anpassade läroplaner. De nya läroplanerna inom reformen Kunnskapsløftet ger mera rum för lokal tillämpning än tidigare. (Læreplanverket for Kunnskapsløftet)

De som äger skolorna, dvs. kommunerna, fylkeskommunerna eller andra ägare, ansvarar för att undervisningen stämmer överens med lag och förordning och de nationella läroplanerna.

Varje yrkesutbildning har även en egen läroplan för lärotiden i företag, dvs. Vg3, och företagen är bundna till att följa läroplanen för varje lärling.

Målen för lärlingstiden är klart angivna i läroplanerna för Vg3, de två åren av praktik i arbetslivet. Målen i läroplanen ska uppnås under lärlingstiden, och det ligger på företagets ansvar att målen nås. Innan en lärling inleder sin praktik gör han eller hon tillsammans med den som ansvarar för utbildning i företaget (faglig leder) upp en plan för hur kompetensmålen ska nås. Planen ses över varje halvår. Lärlingstiden är därmed en tid av planlagt lärande.

3.4.3 Myndigheternas tillsyn

Myndigheterna övervakar utbildningarna genom fylkesmannämbetet. I varje fylkeskommun finns ett fylkesmannämbete som lyder under Utdanningsdirektoratet. Fylkesmannen är en länk mellan Kunnskapsdepartementet och utbildningssektorn i fylkena och följer upp att kvalitetssystemen inom utbildningen i fylket fungerar och att bestämmelserna kring utbildning iakttas. Detta sker bl.a. genom stickprov hos utbildningsanordnarna.

3.5 LÄRANDE I ARBETSLIVET UNDER DEN SKOLFÖRLAGDA UTBILDNINGEN

Så som redogjorts för i avsnitt 3.2.2 utgörs minst hälften av yrkesutbildningen i Norge av lärande i arbetslivet, då eleverna har två års lärotid i företag. I praktiken varierar dock andelen lärande i arbetslivet, eftersom utbildningarna är olika långa (3–5 år) och olika uppbyggda. I vissa utbildningar tillbringar eleverna endast ett år på skolan och tre år ute i arbetslivet,

medan det också finns utbildningar där man går tre år på skolan och har praktikperioder under hela denna tid. I några få yrkesutbildningar går eleverna tre år på skolan och sedan 1,5 eller 2 år i lära på ett företag.

I och med reformen av utbildningen, *Kunnskapsløftet*, ökas emellertid andelen lärande i arbetslivet ytterligare, då man i läroplanerna för den skolförlagda delen av utbildningen (Vg1 och Vg2) infört en ny **helhet med arbetslivsorienterade studier**. Denna helhet kallas **Prosjekt til fordypning**, där en del av de skolförlagda studierna ska ge eleverna en fördjupad insikt i arbetslivet. Dessa insikter kan eleverna antingen förvärva i arbetslivet (praktik) eller genom att på skolan fördjupa sig i projekt som har nära anknytning till arbetslivet. Målet med den nya arbetslivsorienterade helheten är att förbättra samarbetet mellan skola och arbetsliv. Denna utveckling av yrkesutbildningen i Norge under Vg1 och Vg2 syftar till att ge eleverna möjlighet att utgående från egna intressen bekanta sig med arbetslivet redan under de båda första studieåren.

Under Vg1 utgör *Prosjekt til fordypning* 20 % av utbildningen och under Vg2 ökar detta till 30 %. *Prosjekt til fordypning* omsätts ofta i praktiken så att antalet veckotimmar det första året är 6 och det andra året 9. Antalet veckotimmar är däremot inte reglerade av myndigheterna, utan varje skola får fritt välja hur helheten på 20 % eller 30 % fördelas under året. Vissa skolor har t.ex. stannat för en lösning där eleverna i ett antal veckor tillbringar några dagar i veckan ute i arbetslivet.

Prosjekt til fordypning syftar till att ge eleverna en möjlighet att bekanta sig med olika branscher och yrkesområden inför valet av yrkesinriktning. Den nya studiehelheten ska också bidra till att väcka elevernas intresse för ett särskilt yrke. Studiehelheten tas också emot med intresse av företagen, eftersom den ger dem möjlighet att hitta lärlingar med ett genuint intresse för branschen. De företag som tar emot elever inom *Prosjekt til fordypning* är främst godkända läroföretag.

Undervisningen på Vg1 och Vg2 består av **20–30 % allmänna ämnen** (kärnämnen), **50 % gemensamma programämnen** och **20–30 % arbetslivsorienterade studier inom studiehelheten Projekt til fordypning**.

Lärotid i företag		
Lärotid i företag		
Gemensamma ämnen 20 %	Gemensamma programämnen 50 %	<i>Prosjekt til fordypning</i> 30 %
Gemensamma ämnen 30 %	Gemensamma programämnen 50 %	<i>Prosjekt til fordypning</i> 20 %

Figur 8. Strukturen i den fyraåriga, grundläggande yrkesutbildningen samt procentfördelningen av gemensamma ämnen och den arbetslivsorienterade helheten under den skolförlagda delen av utbildningen.

Uppföljningstjänsten i t.ex. Oslo kommun har möjliggjort ett *APO-program* vid bland annat Holtet vidaregående skole. APO står för Arbeid, produksjon og opplæring, och går ut på att eleverna tillbringar tre dagar på skolan och två dagar ute i arbetspraktik. APO riktar sig särskilt till elever som är skoltrötta eller föredrar att lära sig genom praktiskt arbete med mindre inslag av teori. APO är inte ett ordinärt Vg1, men eleverna tar moduler och ämnen från programämnena. Många av APO-eleverna går ett år på APO och fortsätter sedan en ordinär skolgång. Syftet med APO är att hjälpa eleven med valen gällande framtiden och leda eleven vidare antingen till studier eller till arbete.

3.6 BEDÖMNING AV YRKESKUNNANDE

I 4 kap. i förordningen till lagen om grundskolan och den vidaregående utbildningen (*Forskrift til opplæringslova*) finns bestämmelser om hur eleverna i vidaregående utbildning ska bedömas (§ 4-1 – § 4-7). Enligt förordningen ska eleverna och lärlingarna få *mellanutvärdering* och en *slutbedömning*. Mellanutvärderingen är en kontinuerlig bedömning som ska syfta till att främja lärandet och utveckla kompetensen. Mellanutvärderingen kan ges med eller utan vitsord. Om inget vitsord ges ska en beskrivande bedömning göras av hur eleven/lärlingen står i förhållande till kompetensmålen för yrket och andra mål i läroplanen för *Kunnskapsløftet*. Syftet är att eleverna på bästa sätt ska uppnå målen. Slutbedömningen ska ge information om elevens nivå när yrkesutbildningen avslutas. Eleven ska få bedömning med vitsord i vissa ämnen, vilka anges i läroplansverket. En *sexgradig skala* används där vitsordet 6 är högst och 1 är underkänt. Ämnevitsorden ges terminsvis. I ordning och uppförande ges bedömningen som G (*god*), NG (*nokså god*) eller LG (*lite god*). Eleverna har rätt att överklaga vitsord (kap. 5 i förordningen).

Under de två första åren sker en kontinuerlig bedömning av de studerandes kunskaper på skolan, både med och utan vitsord. Bedömningen syftar till att visa den studerande var han eller hon står i förhållande till kompetensmålen. All bedömning görs av lärarna.

Under lärotiden i företag sker också en *kontinuerlig, kvalitativ och muntlig bedömning* av elevens yrkeskunskande genom de lagstadgade utvärderingssamtal som ska hållas med lärlingen varje halvår (se avsnitt 3.6.1).

Under åren 2000–2004 gjordes ett *försöksprojekt med en alternativ form för bedömning* av eleverna. Inom projektet fick lärlingarna göra en större arbetsuppgift varje halvår vilken bedömdes med vitsord. Under de två läroåren gjordes därmed fyra uppgifter som bedömdes. Den fjärde uppgiften var samtidigt ett slutprov, ett fag- eller svenneprov i något mindre skala än vanligt. Mellanutvärderingen, dvs. de tre första uppgifterna, vägdes sedan in i den fjärde och sista uppgiften, slutprovet. Erfarenheterna från projektet var goda och den alternativa bedömningsformen är fortfarande möjlig att använda, på basis av prövning av Utdanningsdirektoratet.

3.6.1 Utvärderingssamtal under lärotiden

Under den två år långa lärotiden i företag förs *utvärderingssamtal* med lärlingen *varje halvår*. Detta är ett samtal mellan den person som ansvarar för utbildningen i företaget (*faglig leder*), instruktören och lärlingen, och samtalet har både en yrkesmässig och en social karaktär. Vid samtalet ser man över vilka kompetensmål lärlingen uppnått under det gångna

halvåret och vilka mål som återstår för lärlingen att uppnå. Huvudansvaret för att läroplanen följs i företaget ligger hos den person som ansvarar för yrkesutbildningen i företaget.

Det utvärderingssamtal som förs varje halvår är ett samtal mellan läroföretaget och lärlingen – ingen lärare är närvarande, eftersom lärlingstiden faller helt på företagets och lärlingens ansvar och skolan inte har någon del i det. Läroföretagen ansvarar själva för att utvärderingssamtalen förs. Fylkeskommunen har ansvaret att följa upp att utvärderingssamtal förs.

3.6.2 Fag- och svenneprøve

Fag- eller svenneprøvet är det avslutande provet i yrkesutbildningen. I de traditionella hantverksyrkena är beteckningen *svennebrev*, medan andra utbildningar använder beteckningen *fagbrev*. En smed har därför ett *svennebrev*, medan en elektriker har ett *fagbrev*. I slutet av lärotiden anmäler läroföretaget lärlingen till *fag-* eller *svenneprøvet*. Anmälningen sker till yrkesutbildningsnämnden i fylkeskommunen där läroföretaget är registrerat.

Provet består av en teoretisk och en praktisk del. I de allra flesta ämnen är den teoretiska delen avklarad när man avlagt examen i Vg2 i skolan. Man måste i regel ha klarat den teoretiska delen av *fag-* eller *svenneprøvet* innan man kan avlägga den praktiska delen. Den praktiska delen av *fag-* eller *svenneprøvet* görs när lärotiden är fullförd. Provet består av en planläggningsdel, en genomföringsdel och en dokumentationsdel. Provets längd varierar inom de olika läroämnena från en dag till flera veckor. Provet kan avläggas både i skolan och i ett företag.

För *fag-* och *svenneprøven* används vitsorden «*Bestått meget godt*» (mycket tillfredsställande måluppnåelse), «*Bestått*» (tillfredsställande och genomsnittlig måluppnåelse) «*Ikke bestått*» (mycket svag eller ingen måluppnåelse). Efter ett godkänt *fagprøve* utfärdas ett *fag-* eller *svennebrev*. Om lärlingen inte klarar provet får han eller hon ett intyg över sin utbildning, men läroförhållandet upphör. Lärlingen kan dock ta om provet en gång inom två år efter avslutat lärokontrakt. Läroföretaget är skyldigt att hjälpa lärlingen till omprov. Lärlingen har också rätt att överklaga ett underkänt *fagprov* hos en klagonämnd (se avsnitt 3.3).

Fylkeskommunerna har det övergripande ansvaret för att *fag-/svenneprøven* genomförs i enlighet med läroplanerna och de förordningar som departementet utfärdat. Fylket betalar också utgifterna för proven.

Fag- och *svenneprøven* bedöms av **provnämnder** i fylket. Provnämnderna utarbetar uppgifter för den praktiska delen av *fag-/svenneprøvet* i enlighet med Utdanningsdirektoratets riktlinjer. Provnämnderna utnämns av yrkesutbildningsnämnden på förslag av arbetslivsorganisationerna. Nämnden utnämns för fyra år åt gången och består av två personer, av vilka den ena är ledare. Om nämnden är oenig avgör ledarens röst. Fylket betalar arvode till provnämnden per *fagprov*.

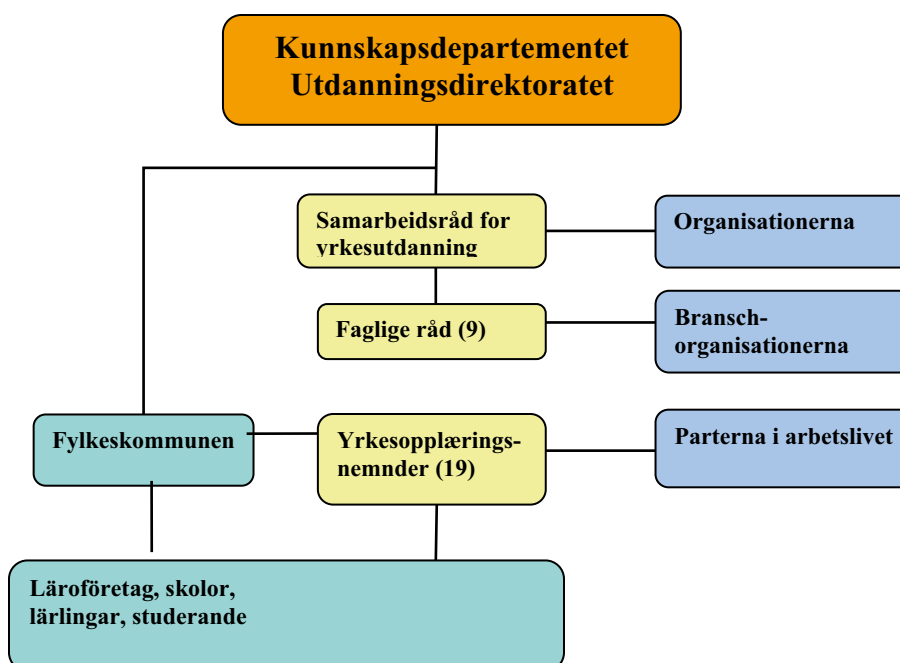
Fagbrevet kan ses som en **nationell standard**, som bevisar att eleven har gått igenom ett visst yrkesområde för att uppnå en viss nivå i yrkeskunnande och därför kan anses vara yrkesman eller yrkeskvinna. *Fagprøvet* anger alltså en miniminivå i yrkeskunnande. Arbetslivet vet vad *fagbrevet* står för, vilka kunskaper det innefattar, eftersom arbetslivet självt har varit med och utformat läroplanerna. Arbetsgivarna är därmed klart införstådda med vad ett *fagbrev* innebär och omfattar.

3.7 SAMVERKAN MELLAN SKOLA OCH ARBETSLIV

Partssamarbetet är hörnstenen i norsk yrkesutbildning. Det bygger på långa och goda traditioner, internationella konventioner och är förankrat i lagen. Yrkesutbildningen är en integrerad del av den vidaregående utbildningen, och detta innebär att det måste finnas en god koppling mellan arbetslivet och utbildningssektorn.

År 2004 antog Stortinget en ny struktur på trepartssamarbetet i yrkesutbildningen. Målet med den nya strukturen var att främja större flexibilitet för att säkra mera dynamik i yrkesutbildningen. Som ett resultat av detta tillkom *Samarbeidsrådet for yrkesopplæring (SRY)* och branschråd (*faglige råd*). Sekreterarfunktionen för dessa organ blev förlagd till Utdanningsdirektoratet.

Nedanstående schema, som är hämtat från Utdanningsdirektoratet, beskriver partssamarbetet i den norska yrkesutbildningen.

Figur 9. Schema över partssamarbetet inom yrkesutbildningen i Norge.

3.7.1 Samarbeidsrådet for yrkesopplæring

Samarbeidsrådet for yrkesopplæring SRY (samarbeidsrådet for yrkesutbildning) är ett gemensamt samarbetsråd för parterna i arbetslivet och det offentliga utbildningssystemet. Rådet består av arbetsgivar- och arbetstagarrepresentanter samt av representanter för elev- och lärarorganisationer. Arbetsgivar- och arbetstagarrepresentanterna utgör tillsammans majoritet i organet. Samarbeidsrådet utnämns av Kunnskapsdepartementet för fyra år åt gången.

Rådet ska arbeta för kvalitet och utveckling av yrkesutbildningen, föreslå ändringar i ramvillkoren för yrkesutbildningen, föreslå kompetensplattformar och struktur för dessa samt föreslå försök och utvecklingsarbete inom yrkesutbildningen.

3.7.2 Branschråd (Faglige råd)

Branschråden (*faglige råd*) utnämns av Utdanningsdirektoratet på förslag av Samarbeidsrådet for yrkesopplæring for fyra år åt gången. Det finns *nio branschråd*, ett för varje utbildningsprogram inom yrkesutbildningen. Branschråden konstituerade sig första gången i september 2004.

Branschråden ska arbeta för att utveckla kvaliteten i branscherna och se trender och utvecklingslinjer, så att utbildningarna täcker arbetslivets, den enskildas och samhällets kompetensbehov. Till branschrådens konkreta arbetsuppgifter hör att ge råd om strukturen i de yrkesmässiga utbildningsprogrammen och att inom sitt ansvarsområde utarbeta kompetensplattformar för alla ämnen, såväl för de allmänna som för de yrkesinriktade ämnena. Råden ska också bistå i arbetet med utveckling av läroplaner, kvalitetssäkring och evaluering.

Råden består av lika många representanter från arbetstagar- och arbetsgivarsidan. Upp till en tredjedel av rådet kan bestå av lärare och representanter för utbildningssystemet. Råden ska samarbeta sinsemellan och med Samarbeidsrådet for yrkesopplæring.

Utdanningsdirektoratet är sekretariat för branschråden. Varje råd har en permanent sekreterare vid Utdanningsdirektoratet. Utdanningsdirektoratet har också det ekonomiska ansvaret för branschrådens mötesverksamhet och räkenskap.

3.8 SAMMANFATTNING

Yrkesutbildningen i Norge bygger på partsamarbete, där utbildningsansvaret är fördelat mellan skola och arbets- och näringsliv. Skolan ansvarar för de två första åren av utbildningen, då utbildningen sker på skolan. De unga söker in till ett av nio yrkesförberedande program och väljer yrkesinriktning under studierna. Efter att ha fått grundläggande teoretisk och praktisk undervisning på skolan tar arbetslivet över yrkesutbildningsansvaret och eleverna blir lärlingar i företag under två år. Under lärlingstiden står lärlingarna i anställningsförhållande och lyfter lön, som successivt ökar under lärotiden. Efter lärotiden går lärlingarna upp till ett *fag-* eller *svenneprove* (ett gesällprov) och får därefter ett *fag-* eller *svennebrev*.

Bedömningen av elevernas yrkeskunnande görs under de två åren i skolan endast av lärare. Bedömning sker både med och utan vitsord. Under lärotiden i företag får lärlingen kontinuerligt utvärdering av dem som ansvarar för lärlingsutbildningen. Varje halvår hålls ett utvärderingssamtal där de utbildningsansvariga och handledarna på företaget för en diskussion med lärlingen och följer upp att kompetensmålen nås. Innehållet under lärotiden i företag styrs av läroplaner.

Arbetsmarknadsparterna har direkta kontakter till yrkesutbildningen både på nationell nivå genom Samarbeidsrådet for yrkesopplæring och nio branschråd samt på fylkeskommunal nivå genom yrkesutbildningsnämnder. Arbetsmarknadsparterna påverkar yrkesutbildningen i hög grad genom att parterna definierar de kompetensmål som fastställs i läroplanerna. Arbetslivet medverkar till att forma yrkesutbildningen så att den motsvarar behoven och kraven i arbetslivet.

4. SVERIGE

I detta kapitel ges en överblick av yrkesutbildningen i Sverige och de mest centrala styrdokumenterna som reglerar yrkesutbildarnas verksamhet. Likaså redogörs för den del av studierna som utgörs av lärande på arbetsplatser, samt för bedömningen av elevernas yrkeskunskaper.

Följande personer har bistått med information för kartläggningen och delvis fungerat som granskare av det svenska yrkesutbildningssystemet:

Berglund Ann-Charlotte	rektor (service och omsorg), Strömbacka
Carlsson Calle	rektor (bygg, estetik, fordon, handel), Sandviken
Eriksson Stig	lärare (fordonsprogrammet), Sandviken
Göransson Rut	lärare (omvårdnadsprogrammet), Strömbacka
Jansson Nils	lärare (industriprogrammet), Sandviken
Lenströmer Ingemar	lärare (snickeriprogrammet), Sandviken
Lundgren Ida	lärare (barn- och fritidsprogrammet), Strömbacka
Pötzscher Ernst	lärare (elprogrammet), Sandviken
Wikström Anita	lärare (omvårdnadsprogrammet), Strömbacka
Öberg Irene	lärare (barn- och fritidsprogrammet), Strömbacka

Undervisningsrådet Anders Färdeman vid Skolverkets enhet för styrdokument, tillsammans med undervisningsrådet Ida Thomson vid Myndigheten för skolutveckling, har granskat presentationen av svensk yrkesutbildning, inklusive beskrivningen av formerna av samarbete med arbetsmarknadens parter och bedömning av yrkeskunnande.

Information om det svenska utbildningssystemet och studiernas struktur har hämtats från Utbildningsdepartementets webbplats om gymnasieutbildning, Skolverkets officiella webbplats om yrkesutbildning samt Nationellt referenscentrum för information om yrkesutbildning (se hänvisningar till Internet-adresser i förteckningen över källor och referenslitteratur). Därutöver har publikationer från de olika myndigheterna och forskningsstudier bidragit till kunskapskroppen. Mer detaljerad information, med förtydligande exempel ur verksamheten, har hämtats vid de besök som gjorts under september-oktober 2007 vid Strömbackaskolan i Piteå och Sandvikens gymnasieskola.

Sverige styrs av en regering med hjälp av regeringskansliet, som är en sammanhållen myndighet som består av statsrådsberedningen, 13 fackdepartement och förvaltningsavdelningen. Utbildningsdepartementet med en utbildningsminister (i november 2007: Jan Björklund) som ansvarigt statsråd styr och övervakar bland annat grund- och gymnasieskolan via gymnasieenheten.

Gymnasieenheten ansvarar för frågor som rör gymnasieskola, gymnasiesärskola samt fristående gymnasieskolor och gymnasiesärskolor. Enheten ansvarar för omvärldsbevakning, utrednings- och analysarbete inklusive ekonomiska och statistiska analyser samt budgetarbete inom hela området. Frågor om uppföljning och utvärdering av den kommunala verksamheten på gymnasieskolans område och fristående gymnasieskolors verksamhet ingår i arbetsuppgifterna liksom ansvaret för de internationella frågor som berör gymnasieskolan, till exempel yrkesutbildningsområdet. Enheten arbetar även med propositioner och förordningar inom ansvarsområdet.

Den ansvarige generaldirektören vid Skolverket utses av regeringen och ansvarar därför inför regeringen. Gymnasieenheten på departementet ger uppdrag till Skolverket och då svarar Skolverket inför departementet.

Figur 10. Det svenska utbildningssystemet och snittåldern på studerande.
Källa: Skolverkets webbsida www.skolverket.se

4.1 YRKESUTBILDNING FÖR UNGDOMAR

Utbildning efter genomgången nioårig grundskola är organiserad som en treårig utbildning med program som kan vara antingen studie- eller yrkesförberedande eller båda delarna. Ämnen och program är integrerade i ett enhetligt skolsystem, som går under benämningen gymnasieskolan.

För att man ska kunna söka och bli antagen till gymnasieskolan krävs att man är 16–20 år gammal och har slutfört sista årskursen i grundskolan med ett godkänt betyg i svenska (alternativt svenska som andraspråk), matematik och engelska. Den som inte har ett godkänt betyg i dessa ämnen är inte behörig att söka till ett nationellt program. Dessa elever erbjuds i stället studier på ett individuellt program, som i första hand förbereder eleven för studier på ett nationellt eller specialutformat program. Efter att man fyllt 20 år kan man gå gymnasial vuxenutbildning eller s.k. särvox.

Yrkesutbildning i Sverige bedrivs förutom inom gymnasieskolan även inom kompletterande utbildningar, påbyggnadsutbildningar, kvalificerad yrkesutbildning (KY), på vissa folkhögskolor samt inom högskolor och universitet. Den yrkesförberedande utbildningen som ligger till bas för yrkesfärdigheter är dock koncentrerad till gymnasieskolan.

Myndigheten för skolutveckling har tillsammans med Yrkesutbildningsdelegationen valt ut 20 stycken *idéskolor* runtom i Sverige, som har i uppdrag att utveckla kvaliteten på gymnasial yrkesutbildning. Utvecklingsarbetet sker bl.a. genom att idéskolorna tillsammans med Myndigheten för skolutveckling och regionala aktörer startar nätverk, stödjer kompetensutveckling, deltar i konferenser och bjuder in till studiebesök.

Ett primärt mål är att sprida erfarenheter inom den grundläggande yrkesutbildningen. Syftet är att varje skola ska ansvara för ett eller flera särskilt prioriterade utvecklingsområden. Idéskolan åtar sig att under en tvåårsperiod dela med sig av sina erfarenheter och inspirera andra skolor i utvecklingsarbetet. I nätverken ingår cirka 150 gymnasieskolor med yrkesutbildning.

En av idéskolorna är Strömbackaskolan i Piteå. De planerar att systematiskt kalla till handledarträffar, där lärarna riktar information till cheferna i företag och organisationer, men även stöder dem som ska fungera som handledare vid arbetsplatserna. Bland annat byggprogrammet utvecklar aktivt samverkan med arbetslivet, eftersom det är stort behov av nya byggare framöver i regionen.

4.1.1 GYMNASIESKOLAN

Nästan alla - 98 % - som går ut grundskolan fortsätter förr eller senare i gymnasieskolan. Gymnasieskolan i Sverige är en avgiftsfri och frivillig skolform som erbjuds ungdomar mellan 16 och 20 år efter avslutad grundskola. Alla kommuner är enligt lag skyldiga att erbjuda alla elever som avslutat grundskolan en gymnasieutbildning.

Gymnasieskolan är sedan år 2000 uppdelad i **17 nationella program**, som alla är treåriga. Gymnasieprogrammen är antingen *studieförberedande*, *yrkesförberedande* eller båda delarna. Vid sidan av de 17 nationella programmen finns specialutformade program och individuella program.

De 17 nationella gymnasieprogrammen är följande:

Barn- och fritidsprogrammet	<i>Fritid, Pedagogisk och social verksamhet</i>
Byggprogrammet	<i>Anläggning, Husbyggnad, Måleri, Plåtslageri</i>
Elprogrammet	<i>Automation, Elektronik, Elteknik, Datorteknik</i>
Energiprogrammet	<i>Drift- och underhållsteknik, Sjöfartsteknik, VVS- och kylteknik</i>
Estetiska programmet	<i>Bild och formgivning, Dans, Musik och Teater</i>
Fordonsprogrammet	<i>Flygteknik, Karosseri, Personbilsteknik, Maskin- och lastbilsteknik, Transport</i>
Handels- och administrationsprogrammet	<i>Handel och service, Turism och resor</i>
Hantverksprogrammet	<i>Olika hantverksyrken</i>
Hotell- och restaurangprogrammet	<i>Hotell, Restaurang och måltidsservice</i>
Industriprogrammet	<i>Lokala inriktningar, riksrekryterande</i>
Livsmedelsprogrammet	<i>Lokala inriktningar, riksrekryterande</i>

Medieprogrammet	<i>Medieproduktion, Tryckteknik</i>
Naturbruksprogrammet	<i>Lokala inriktningar</i>
Naturvetenskapsprogrammet	<i>Matematik & datavetenskap, Miljövetenskap, Naturvetenskap</i>
Omvårdnadsprogrammet	<i>Inga nationella inriktningar</i>
Samhällsvetenskapsprogrammet	<i>Ekonomi, Kultur, Samhällsvetenskaplig, Språk</i>
Teknikprogrammet	<i>Lokala inriktningar</i>

De flesta programmen (11 av 17) är uppdelade i 35 olika inriktningar under andra och tredje året. Skolverket beslutar om vilka kurser som ska vara obligatoriska i en nationell inriktning. De flesta kommunerna anordnar inte alla nationella program och inriktningar. En elev har då rätt att gå utbildningen i annan kommun. För att tillgodose lokala behov kan en kommun fastställa lokala inriktningar.

Gymnasieskolan har 138 ämnen och för varje ämne och kurs finns det en kursplan som anger målen för undervisningen och de mål eleverna ska sträva efter att uppnå.

Skolverket formulerar betygskriterier för kurserna som bestämmer vilken kunskapsnivå som eleven ska uppnå för att få olika betyg. Betygsbeteckningarna är följande:

Icke godkänd (IG)

Godkänd (G)

Väl godkänd (VG)

Mycket väl godkänd (MVG)

För att få slutbetyg på ett nationellt eller specialutformat program ska eleven ha fått betyg i alla kurser och i det projektarbete som ingår i elevens studier. Även IG (=icke godkänt) är ett betyg på gymnasieskolan, så eleven behöver alltså inte vara godkänd i alla kurser för att få ut slutbetyg. I gymnasieskolan avläggs ingen studentexamen som i Finland och Danmark, utan eleven får endast ett slutbetyg från gymnasieskolan.

Samtliga program ger studerande en grundläggande behörighet att studera vidare på högskola efter genomgången gymnasieutbildning.

Den 1 juli 2006 lagstiftades att alla kommuner ska erbjuda **individuella program** på heltid. Syftet är att höja kvaliteten inom utbildningen. Ursprungligen skapades IV för elever som inte tagit sig in på nationella program för att de saknar behörighet från grundskolan, inte har kommit in på den gymnasieutbildning de valt, vill byta program och hamnar i skarven mellan två terminer eller har börjat på ett nationellt program men inte klarat studierna eller valt att hoppa av.

Av de elever som slutade grundskolan 2005 och samma år började på IV, gick 44 % över till ett nationellt program ett år senare. Ungefär var femte elev som börjar gymnasieskolan på IV har slutbetyg från gymnasieskolan efter fyra år.

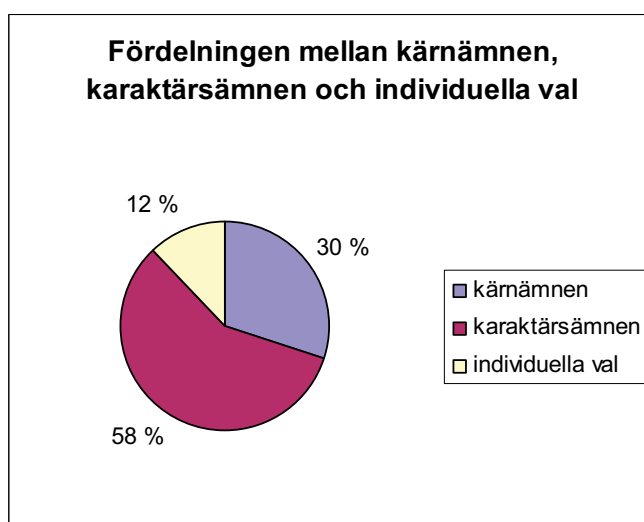
4.1.2 Kärnämnen och karaktärsämnen

Varje program omfattar **2 500 gymnasiepoäng**, fördelade på tre år. Den garanterade undervisningstiden skiljer sig mellan programmen. För naturvetenskaps-, samhällsvetenskaps- och estetiska program är den 2 180 timmar och för övriga 2 430 timmar.

Samtliga nationella program innefattar åtta kärnämnen: engelska, estetisk verksamhet, idrott och hälsa, matematik, naturkunskap, samhällskunskap, svenska (alternativt svenska som andraspråk) och religionskunskap. Tillsammans omfattar kärnämnen 750 poäng.

Varje program får sin karaktär genom sina karaktärsämnen. Karaktärsämnena omfattar sammanlagt 1 450 poäng. I denna summa ingår ett projektarbete på 100 poäng. Regeringen fastställer vilka karaktärsämnen som ska vara gemensamma i ett program. Hela eller delar av kurser med karaktärsämnen kan utgöras av APU, arbetsplatsförlagd utbildning (se kapitel 4.3).

Återstående 300 poäng utgörs av elevens individuella val, av de ämnen som erbjuds av den kommun som upprätthåller utbildningen, både nationella och lokala kurser. Exempelvis Sandvikens gymnasium erbjuder orientering eller bandy som individuella val, vilket innebär att dessa bygger på de nationella ämnena ”Idrott och hälsa A + B”. De individuella valen kan ha anknytning till karaktärsämnena, men de måste bygga vidare på de nationella kurserna. Ett individuellt val behöver dock inte vara i harmoni med det aktuella programmålet.

Figur 11. Ämnesfördelning i gymnasieskolan i Sverige.

4.2 STYRDOKUMENT OCH TILLSYN

Det svenska utbildningssystemet är uppbyggt så att staten anger nationella mål och ramar, men inte detaljbestämmelser, för att kommunernas och skolornas frihet att utforma sitt eget arbete ska vara så stor som möjligt. Regeringen fastställer mål, riktlinjer och resursfördelning för myndigheternas verksamhet, men bestämmer inte hur myndigheterna ska tillämpa en lag eller hur de ska besluta i olika ärenden.

Skollagen, skolformsförordningarna, läroplanerna, programmålen, kursplanerna och betygskriterierna är de viktigaste nationella styrdokument som styr de offentliga skolornas verksamhet.

Riksdagen och regeringen fastställer allmänna mål och ramar för gymnasieskolan och de enskilda kommunerna avgör hur skolverksamheten ska organiseras och genomföras, samt vilka resurser skolorna tilldelas i kommunens budget.

4.2.1 Nationella styrdokument

Riksdagen beslutar om *skollagen* (1985:1100). De två inledande och de två avslutande kapitlen i skollagen är gemensamma för skola och vuxenutbildning i det offentliga skolväsendet och varje skolform har ett eget kapitel. Kapitel 5 berör gymnasieskolan. I bilagor till skollagen finns de nationella programmen i gymnasieskolan förtecknade. Där finns också riktvärden för utbildningens omfattning för ämnen samt totalt garanterat antal timmar, som ska erbjudas eleverna inom respektive program.

Skollagen innehåller allmänna bestämmelser för alla skolformer och frågor om elevens rätt till utbildning. Skollagen anger de övergripande målen för utbildningen i skola och vuxenutbildning samt övergripande riktlinjer för hur skolans verksamhet ska utformas. I skollagen finns också bestämmelser som rör skolplikt och rätten till utbildning, vilket riktas till elever och föräldrar.

Regeringen beslutar om läroplanen. Det finns tre läroplaner – en för förskolan (Lpfö 98), en för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet (Lpo 94) och en för de frivilliga skolformerna (Lpf 94). För gymnasieutbildningen gäller den tredje läroplanen, Lpf 94, som omfattar gymnasieskolan, gymnasiesärskolan, den kommunala vuxenutbildningen, statens skolor för vuxna och vuxenutbildningen för utvecklingsstörda. Läroplanerna länkar i varandra genom att de är uppbyggda på likartat sätt och uttrycker samma syn på kunskap, utveckling och lärande.

Läroplanen anger gymnasieskolans uppgifter, övergripande mål, samt de värden som ska ligga till grund för undervisningen. Läroplanen för gymnasieskolan är uppdelad på följande huvudområden:

- kunskaper
- normer och värden
- elevernas ansvar och inflytande
- utbildningsval
- bedömning och betyg
- rektors ansvar

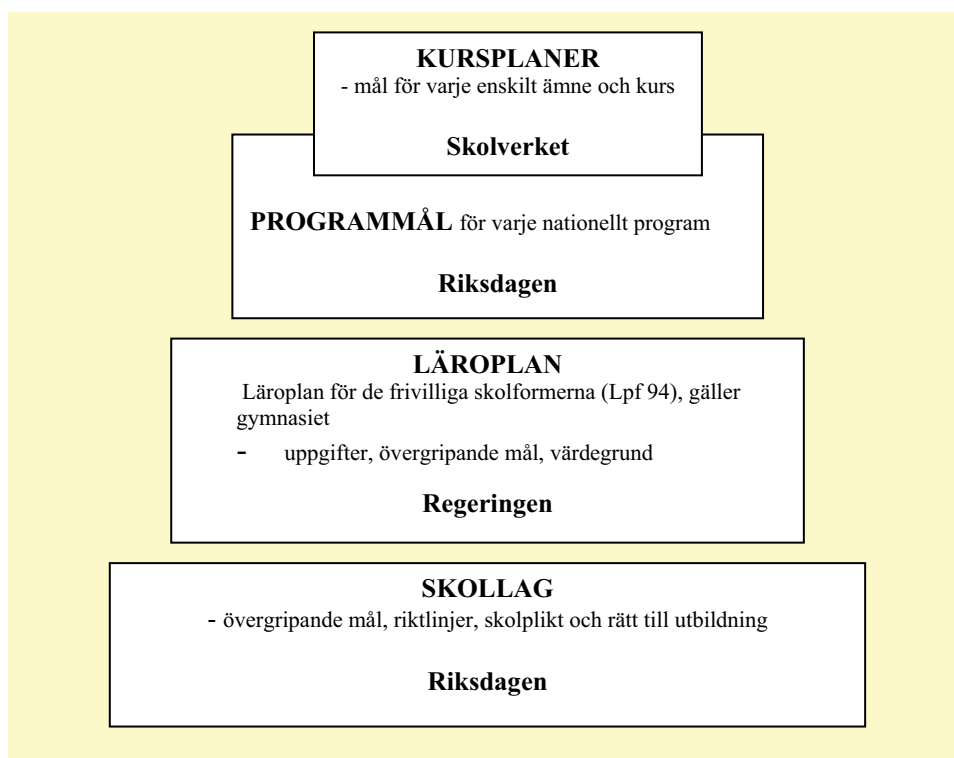
I läroplanerna beskrivs verksamheternas värdegrund och uppdrag samt mål och riktlinjer för arbetet. Målen för det offentliga skolväsendet är av två slag, dels mål som skolan ska sträva efter att eleverna når (*strävansmål*), dels mål som skolan ska se till att alla elever kan uppnå (*uppnåendemål*).

Ett betänkande av Utbildningsutskottets låg till grund för en genomgripande reformering av gymnasialutbildningen i Sverige, kallad GY-07. Som följd av regeringsskiftet år 2006 förföll detta betänkande. Ett förarbete till ett nytt förslag om reformering av gymnasialutbildning, kallat GY-09, utarbetas för närvarande av den särskilda utredaren Anita Ferm. Vid regeringssammanträde 25.10 2007 beslöts om ett tilläggsdirektiv till Gymnasieutredningen, där man fastslår att utredaren ska se över kärnämnenas (särskilt ämnet svenska) innehåll och omfattning i gymnasiepoäng samt ge exempel på hur kärnämnneskurserna tydligare kan profileras utifrån programmets syfte och mål. Vidare ska utredaren pröva vilka kurser i

kärnämnen som ska vara obligatoriska. Utredningen ska överräckas till utbildningsdepartementet den 30 mars 2008.

Regeringen vill ha tre vägar i gymnasieskolan: En högskoleförberedande, en yrkesförberedande och en lärlingsutbildning. Lärlingseleverna ska i huvudsak utbildas på ett företag, medan eleverna på de yrkesförberedande programmen i högre grad ska vara knutna till skolan. Det finns inga färdiga förslag, men i direktiven till utredningen sägs att varken yrkes- och lärlingselever ska behöva läsa in högskolebehörighet, men i gengäld få mer tid för yrkesämnen.

Utbildningsdepartementet tar ställning till utredningen under våren 2008, med en eventuell proposition till riksdagen som följd. Till hösten år 2010 kommer det att skrivas nya kursplaner för den nya gymnasieskolan, som kan ha en förändrad programstruktur.

Figur 12. Styrdokumenterna för gymnasieutbildningen samt beslutande instanser.

Riksdagen beslutar om vilka **program** och vilka **kärnämnen** som ska finnas. (Se kapitel 4.1.1 och 4.1.2). Regeringen fastställer **programmål** för varje nationellt program i gymnasieskolan. I programmålet anges syftet och målet med utbildningen, alltså en sammanfattande beskrivning av målet med utbildningen. Programmålet är utgångspunkt för planering av utbildningen i sin helhet och för planering i de enskilda kurserna, d.v.s. kittet som håller samman programmet. Det ska garantera att programmets delar hänger samman och bildar en helhet, bland annat genom att markera att kärn- och karaktärsämnen hör ihop (s.k. infärgning). Programmålet har också som uppgift att sätta in kurserna i ett sammanhang. Den senaste förordningen (1999:12) om särskilda program mål för gymnasieskolans nationella program trädde i kraft den 1 juli 2000.

Skolverket fattar beslut om *kursplaner*. Läroplanen är en av grunderna för utformningen av kursplaner. Kursplanerna anger målet för undervisningen i varje enskilt ämne och kurs. I kursplanerna beskrivs kunskaper och kompetenser inom ett ämne samt konkretiseras hur eleven utvecklas i enlighet med den värdegrund och de kunskapsmål som finns i läroplanen.

Skolverket kan besluta om bindande bestämmelser som kallas *föreskrifter*. En förutsättning är att regeringen har meddelat i en förordning att Skolverket får ge ut föreskrifter inom ett visst område. De kan exempelvis gälla kursplaner och betygskriterier.

4.2.2 Lokala styrdokument

De styrdokument som ska finnas på den lokala nivån är skolplanen och arbetsplanen. Det finns också krav på en årlig kvalitetsredovisning, som fungerar som ett uppföljningsinstrument. Varje elev i gymnasieskolan ska också ha en individuell studieplan.

I den kommunala *skolplanen* bestämmer kommunen hur resurserna ska användas, hur skolan ska organiseras, hur lokalerna ska se ut samt andra villkor som är avgörande för arbetet så att målen kan nås. I skolplanen ska kommunen visa hur verksamheten ska utvecklas på kort och lång sikt samt hur målen i de nationella måldokumenterna ska uppnås i kommunen i fråga. Kommunen ska också kontinuerligt följa upp och utvärdera skolplanen.

Arbetsplanen visar hur den enskilda skolan vill organisera, utvärdera och utveckla sin verksamhet. Arbetsplanen ska visa hur målen i de nationella styrdokumenterna och målen i skolplanen ska uppnås. Arbetsplanen ska kontinuerligt följas upp och utvärderas. Skolans rektor ansvarar för att en arbetsplan görs upp.

Varje år ska en *kvalitetsredovisning* göras på varje skola och i varje kommun. Den ska innehålla en bedömning av i vilken mån de nationella målen för utbildningen har uppnåtts och en redogörelse för vilka åtgärder skolan eller kommunen tänker vidta om målen inte har uppnåtts.

Styrelsen för en skola kan besluta om *lokala kurser* om det är så att motsvarande innehåll inte finns inom de nationella kurserna. Dessa lokala kurser finns såväl inom det individuella valet och som karaktärsämnen. Inom de yrkesrelaterade ämnena kan det vara så att en industri i närheten har önskemål om ett speciellt innehåll eller att skolan vill profilera sig inom ett speciellt område. De lokala kurserna behöver inte godkännas (och därmed inte kvalitets-säkras) av Skolverket. Det framförs kritik mot att det finns så många lokala kurser och att dessa används utan att det sker någon nationell granskning.

En *individuell studieplan* ska göras upp för varje elev i gymnasieskolan. I studieplanen ska anges vilket program och vilka kurser eleven valt. Den individuella studieplanen ska följas upp kontinuerligt.

Både skolorna, kommunerna och staten ansvarar sammanfattningsvis för uppföljningen och utvärderingen av verksamheten på gymnasieskolorna och utreda i vilken utsträckning de mål som ställts upp för undervisningen nås. Avsikten med ansvarsfördelning när det gäller uppföljning och utvärdering är att undvika detaljreglering, men även att kommunerna och skolorna ska ha frihet att välja hur man uppnår målen och kunna utgå från lokala förhållanden. (<http://www.skolverket.se/sb/d/1597/a/7143>)

4.2.3 Myndigheter och utvecklingsorgan i anslutning till yrkesutbildning

Skolverket (www.skolverket.se) är en central förvaltningsmyndighet för det svenska skolväsendet. Skolverkets roll i det svenska utbildningssystemet är att:

- 1) ange mål för att styra,
- 2) informera för att påverka och
- 3) granska för att förbättra.

Skolverkets främsta uppgift är att utöva kvalitetskontroll genom uppföljning, utvärdering och utbildningsinspektion. I utbildningsinspektionen ingår både kvalitetsgranskning och tillsyn. Myndigheten svarar för nationella prov och utarbetar kursplaner och betygskriterier. Skolverket utfärdar också föreskrifter och utarbetar allmänna råd och andra styrdokument.

Utbildningsinspektionen har till uppgift att klargöra hur väl en verksamhet fungerar i förhållande till bestämmelserna i skollagen, skolformsförordningarna och de nationella läroplanerna.

Myndigheten för skolutveckling ska främja utveckling inom skolväsendet genom bland annat generellt utvecklingsstöd samt riktat stöd till kommuner. Myndigheten ska stödja kommuners och skolors arbete för ökad kvalitet och bättre resultat samt främja nationell likvärdighet. Myndighetens målgrupper är främst skolledare, lärare och skolchefer. Myndigheten svarar också för den statliga rektorsutbildningen och medverkar i spridning av forskningsresultat. Myndigheten har huvudkontor i Stockholm och fem regionala enheter.

Myndigheten för skolutveckling ska stödja huvudmäns och lokala enheters arbete med lokal verksamhetsutveckling i förskoleverksamhet, skola och vuxenutbildning.

I maj 2004 tillsatte regeringen en **yrkesutbildningsdelegation**. Delegationen skulle bestå av representanter för näringsliv, offentlig förvaltning, fackliga organisationer och skola. Delegationens främsta uppgift var att främja utvecklingen av den gymnasiala yrkesutbildningen och att ge regeringen råd i frågor som har med den gymnasiala yrkesutbildningen att göra.

Delegationen skulle även arbeta för samverkan mellan skola och arbetsliv och därmed bidra till att höja kvaliteten i gymnasieskolans yrkesinriktade utbildning. Syftet var också att medverka till att initiera ett lokalt utvecklingsarbete och öka rekryteringen till de yrkesinriktade utbildningarna i gymnasieskolan. Vidare hade delegationen till uppgift att sprida aktuell forskning, kunskap och lärande exempel samt identifiera och analysera framgångsfaktorer respektive hinder för en utveckling av yrkesutbildningen i gymnasiet. Yrkesutbildningsdelegationen lämnade sin slutrapport i december 2006.

Bestämmelser om **kvalitetsredovisning** finns i förordning (1997:702) om kvalitetsredovisning inom skolväsendet.

4.3 LÄRANDE I ARBETSLIVET

Enligt Gymnasieförordningen 1992:394 (5 kap. 15–16 §) ska det finnas **arbetsplatsförlagd utbildning (APU)** på alla gymnasieprogram som innehåller yrkesämnen och den ska uppgå till minst 15 veckor. En elev behöver i genomsnitt genomföra 24 poäng i veckan, vilket

medför att APU behöver omfatta 360 gymnasiepoäng. I de studieförberedande programmen - de samhällsvetenskapliga, naturvetenskapliga, estetiska och tekniska - är APU inte obligatorisk, men det förekommer att några veckors APU läggs in även i dessa. Eleven är inte berättigad till lön under APU.

Styrelsen för utbildningen beslutar om omfattningen av APU, ansvarar för att den uppfyller kraven och ansvarar för anskaffningen av APU-platser. Skolans rektor beslutar om hela eller delar av kurser ska arbetsplatsförläggas och om hur APU fördelas över åren. De arbetslivskontakter som skolan har för ordnandet av APU bör enligt Gymnasieförordningen redovisas i skolplanen. Många skolor väljer att skriva lokala kursplaner som ett komplement till APU:n, bland annat p.g.a. lokala förutsättningar.

Vid Strömbacka skola i Piteå har man valt att förlägga APU:n i omgångar vid olika arbetsplatser. Exempelvis eleverna inom omvårdnadsprogrammet är ute 2+2+3 hela veckor under det första läsåret, medan studierna under det andra läsåret förläggs så att de studerande under sju veckors tid är i skolan två dagar och gör APU tre dagar. Det tredje året tillkommer två perioder APU för dem som har valt karaktärsämnen, d.v.s. läser yrkesförberedande studier.

Inom barn- och fritidsprogrammet vid Strömbackaskolan är eleverna ute på APU i fyra hela veckor under det första läsåret, medan åtta veckor under det andra och det tredje året består av tre dagar APU + två dagar teoristudier i skolan. Såväl lärarna i karaktärsämnen som arbetsplatserna framhåller att det inte är helt problemfritt att dela veckor mellan arbetsliv och skola, då de anser att arbetspraktiken inte kan planeras och utföras kontinuerligt som en helhet.

Ett annat exempel är Sandvikens gymnasium, där APU:n inom byggprogrammet huvudsakligen förverkligas under det tredje läsåret, så att studerandena på måndagar läser kärnämnen och tisdag - torsdag jobbar eleverna 8 timmars arbetsdagar vid något företag. Fredagar är undervisningsfri dag för dessa elever, så då kan de ibland anställas att arbeta extra med lön vid sin APU-plats. I motsats till lärarkollegorna i Piteå menar lärarna i Sandviken att veckor som består av både skoldagar och APU-dagar fungerar bra. Däremot skulle de önska att de skolförlagda dagarna skulle omfatta teori som hänför sig till karaktärsämnen och inte till kärnämnen såsom det är nu, d.v.s. att skolan kan följa upp och bygga på sådant som eleverna upplevt i arbetssituationer under APU-dagarna. Man talar även om infärgning, att ett kärnämne ska anpassas till utbildningsprogrammets karaktär.

Ytterligare ett exempel hur APU:n kan förverkligas är från Sandvikens gymnasiums elprogram, där eleverna i mycket liten utsträckning vistas ute i arbetslivet under det första läsåret, eftersom arbetslivet inte gärna tar emot så unga och oerfarna ungdomar inom elbranschen. Däremot finns det ett uttalat behov av den kunskap och förmåga att producera som eleverna i slutet av studierna förmår. Arbetslivets företrädare har därför kommit överens med lärarna att de tar emot en mer oerfaren ung studerande mot att de sedan lovas en mer kunnig elev längre fram. I denna skola är elprogrammets elever ute hela veckor, men inte alla samtidigt. Några är ute på APU en period, medan de övriga i grupperna har teoretiska studier i en mindre grupp vid skolan. Sedan byter grupperna om. Specifikt för elbranschen är att eleverna efter sin treåriga utbildning i gymnasiet går en fristående ettårig lärlingstid om 1 600 timmar för att få sina yrkescertifikat.

Längden och formerna för hur den arbetsplatsförlagda utbildningen genomförs kan således skilja sig åt både mellan olika program, men även förverkligas olika inom ett program. Huvudregeln är att minst 15 veckor av utbildningen ska genomföras som APU inom de studier som är yrkesförberedande. Det finns skolor som lägger ut upp till hälften av undervisningen i arbetslivet under lärlingsliknande former.

Lärarna framhåller att det är synnerligen väsentligt att utbildningsanordnaren, alltså lärarnas arbetsgivare, beaktar att det goda samarbetet och utbytet mellan skola och arbetsliv bygger på att lärarna kan frigöras från övrig undervisning inför och under tiden deras elever är ute på APU.

För arbetsplatsförlagd utbildning, APU, skrivs inga *avtal* mellan skolan och arbetsplatsen, därmed formuleras heller ingen tydlig ansvarsfördelning mellan arbetsplatshandledaren och läraren beträffande handledning och bedömning. Systemet bygger framför allt på ömsesidigt förtroende och lång erfarenhet av samarbete. Det finns dock skolor som valt att frivilligt skriva en form av ramavtal. Vid Sandvikens gymnasium upprättar lärarna inom exempelvis motorbranschen ett avtal om att det måste finnas ansvariga handledare vid arbetsplatsen som tar emot elever på APU.

Industriprogrammet har under de senaste tjugo åren haft mindre antal sökande studerande. Efter att skolorna systematiskt har förbättrat samarbete och skapat goda kontakter till industrin ser man idag en höjning i utbildningsprogrammets status, vilket även syns i den ökande elevtillströmningen.

Sedan 15 september 2000 har det funnits möjlighet att delta i en försöksverksamhet med lärande i arbetslivet (LIA) inom gymnasieskolan. Lärande i arbetslivet syftar till att ge eleverna en ökad arbetslivserfarenhet och en möjlighet att under en handledares ledning på en arbetsplats, få fördjupade färdigheter inom yrkesområdet. Lärande i arbetslivet kan anordnas inom alla nationella program som innehåller yrkesutbildning. Även specialutformade program som innehåller yrkesämnen kan delta i försöksverksamheten. Myndigheten för skolutveckling beslutar efter ansökan om vilka som får delta.

Lärande i arbetslivet är en alternativ väg att uppnå de mål som ställts upp för ett nationellt eller specialutformat program. I försöksverksamheten med LIA utförs minst 30 veckor av en treårig gymnasieutbildning på en arbetsplats. Elevens lärande inom denna utbildning utgår från arbetsuppgifterna på arbetsplatsen. Försöksverksamheten med lärande i arbetslivet regleras av förordningen om försöksverksamhet med lärande i arbetslivet inom gymnasieskolan (SFS 2000:690).

För LIA ska det finnas en kursplan om totalt 700 gymnasiepoäng efter samråd med arbetsmarknadens parter. Styrelsen för utbildningen ansvarar för att utbildningen uppfyller kraven. Skolornas styrelse beslutar om de lokala mål som eleverna ska uppnå inom ramen för den nationellt fastställda kursplanen för LIA.

Styrelsen för varje skola ansvarar för att åtgärder vidtas för samverkan mellan gymnasieskolan och de berörda arbetsplatserna. Ett krav för att en skola ska få delta i LIA är att det finns ett programråd för utbildningen och att samråd har skett med arbetsmarknadens parter kring beslutet att delta i försöksverksamheten. Programrådets medlemmar ska komma från arbetslivet och skolan, men även representanter från kommunen kan ingå i programrådet.

Programrådet ska

- ge förslag till lokala mål för utbildningen
- medverka till anskaffningen av utbildningsplatser i arbetslivet
- föreslå riktlinjer för utformandet av utbildningskontrakt
- medverka till kompetenta handledare med lämplig utbildning på arbetsplatserna
- vara en resurs för att möjliggöra LIA med hög kvalitet

Ett utbildningskontrakt ska upprättas för varje utbildningsplats mellan skolan, en ansvarig företrädare för arbetsplatsen och eleven. I detta kontrakt ska det framgå LIA:s omfattning och elevens utbildningsmål. Skolverket fastställer betygskriterierna för kursen. Betyg på kursen sätts av läraren efter samråd med handledaren på arbetsplatsen. I slutbetyget bifogas en beskrivning av de utbildningsavsnitt som genomförts i arbetslivet.

Undervisningsrådet Anders Färdeman vid Skolverket uppger att försöksverksamhet med LIA förekommer vid cirka 60 kommuner under hösten 2007. Förra året ansökte cirka 500 elever, över tre årskurser, om LIA som försöksverksamhet, uppger undervisningsrådet Ida Thomson vid Myndigheten för skolutveckling, som handlägger denna verksamhet.

Myndigheten för skolutveckling och Yrkesutbildningsdelegationen har valt ut sex gymnasieskolor som visat goda erfarenheter av lärlingsutbildning till *Modellskola för gymnasial lärlingsutbildning*. Syftet är att modellskolorna genom sina erfarenheter och kunskaper ska bistå andra skolor med konkreta tips och praktiskt stöd i planeringen och utarbetandet av lärlingsutbildningar.

Försöksverksamheten med LIA kommer att ersättas av en *ny försöksverksamhet med gymnasial lärlingsutbildning*. I budgetpropositionen för 2008 redogörs för försöksverksamheten. Försöksverksamheten bör karakteriseras av en god förankring i arbetslivet. Minst hälften av utbildningen ska vara förlagd till en arbetsplats. Kvaliteten i utbildningen bör kunna säkerställas genom bl.a. krav på lokalt inrättade lärlingsråd med företrädare för skola, elever och berörda intressenter från arbetslivet, t.ex. företag och fackförbund. Skolans och arbetsplatsens ansvar bör regleras i lokalt slutna avtal. Det bör finnas möjlighet att i försöksverksamheten bygga in och pröva moment som är särskilt relevanta för en kommande reguljär lärlingsutbildning, t.ex. att en större del av utbildningen än tidigare är förlagd till en arbetsplats, att lärlingen kan vara anställd under lärlingstiden och att ersättning kan utgå till företag som tar emot en lärling. Det bör även finnas möjlighet att reducera antalet kärnämnen till förmån för karaktärsämnen. Utformningen och genomförandet av försöksverksamheten bör även präglas av en stor lokal frihet och flexibilitet. Försöksverksamheten är planerad för 4 000 nya lärlingsplatser per år de närmaste tre åren. (budgetproposition 2007/08:1, utgiftsområde 16, avsnitt 5.3)

4.4 BEDÖMNING AV YRKESKUNNANDE

I gymnasieskolan är ämnena indelade i kurser, som omfattar 50, 100, 150 eller 200 poäng. Enstaka större kurser finns därtill. Betyg ska sättas av läraren efter varje avslutad kurs.

Oavsett om eleven behöver färre eller fler timmar för att uppnå kursens mål, ger betyget Godkänt alltid det antal gymnasiepoäng som fastställts för kursen. Till varje kurs finns en **kursplan**, som anger de mål som undervisningen ska uppnå. **Betygskriterier** finns för varje kurs, där det anges vilken kunskapsnivå som eleven ska uppnå för betygen *Godkänt*, *Väl godkänt* och *Mycket väl godkänt*. Det finns dels nationella kurser med nationellt fastställda kursplaner och betygskriterier och dels lokala kurser med kursplaner och betygskriterier som fastställts inom varje kommun.

Skolverket ansvarar på regeringens uppdrag för ett **nationellt provsystem**, som för närvarande består av nationella prov i engelska, matematik samt svenska och svenska som andraspråk. Dessa uppgifter delas ut till skolorna samma datum, för att kartlägga elevernas kunskaper i ovanstående kärnämnen i hela landet.

Bedömning av elevernas **kunskaper i karaktärsämnena** ansvarar endast lärare för. Om delar av en kurs har bestått av arbetsplatsförlagd utbildning (APU) kan den eller de som handledt eleven ge ett kvalitativt utlåtande om eleven, vilket läraren kan beakta vid betygssättning. Det finns dock inte reglerat att läraren är skyldig att uppvisa eller förklara målsättningarna i kursplanerna för handledare i arbetslivet. Det finns inte heller krav på utbildning för dem som handleder elever under APU. Inom ovanliga utbildningsområden, såsom till exempel guldsmed, är läraren beroende av läromästarens bedömning, eftersom läraren kanske inte alltid själv besitter den yrkeskunskap som krävs för att bedöma elevens specifika kunskaper.

Inom elprogrammet finns så kallade **ECY-prov**, en riksomfattande tävling som Elbranschens Centrala Yrkesnämnd anordnar för eleverna som går det tredje läsåret. Nästan 100 procent av Sveriges skolor med elprogram deltar i tävlingen. Provet är indelat i två delar: installation och elsäkerhet. Detta är en form av slutprov, där varje elev måste klara en miniminivå för att få sitt yrkescertifikat. Skolornas lärare deltar inte i beredningen av frågor eller bedömning av provsvaren i tävlingen.

Ett liknande teoretiskt prov anordnas inom motorbranschen, men detta är inte obligatoriskt att delta i, utan eleverna kan välja om de vill delta. Inom byggprogrammet har idéer om något slags teoretiskt och praktiskt yrkesprov varit på tal i flera skolor, men ännu inte blivit av p.g.a. brist på finansiering.

Enligt svensk lagstiftning kan en elev gå ut gymnasiet med icke godkända kurser. Flera program försöker dock locka eleverna att klara kurser med ett godkänt vitsord genom att exempelvis erbjuda en verktygslåda om eleven blir godkänd i kurserna. Såväl lärarna vid Strömbacka skola i Piteå som lärarna vid Sandvikens gymnasium anser att elevens sociala kompetens är det som avgör huruvida han/hon får ett godkänt betyg från sin APU. Om eleven finns på plats under överenskomna arbetstider och visar att han/hon åtminstone försöker lära sig, motsvarar det kraven för vitsordet G, d.v.s. det lägsta godkända vitsordet.

För kurser som ingår i arbetsplatsförlagd utbildning (APU) så gäller de kriterier som Skolverket har fastställt. Skolan själv bestämmer vilka kurser som ligger inom APU, så därför kan det se olika ut mellan olika skolor och branscher. Huvudmannen, vanligen rektorn, enligt 7 kap 6 § gymnasieförordningen (1992:394) ansvarar för att det upprättas en **betygskatalog**, där betygen för samtliga elever förs in. Betygskatalogen är den officiella dokumentationen över de betyg som satts på en viss skola.

Målsättningen för gymnasieutbildningens *mål- och kunskapsrelaterade* betygssystem är att ge bättre information om elevers kunskapsutveckling och kunskapsprofil, då betygen är relaterade till angivna kunskapskvaliteter i form av mål och kriterier. Det är inte tillräckligt att rangordna eleverna efter en skala, till exempel med hjälp av provpoäng. Kursplanernas mål för ett ämne eller en kurs anger vilka kunskaper eleverna ska utveckla. Betygskriterierna beskriver och preciserar de kunskapskvaliteter som gäller för respektive betyg: Godkänt (G), Väl godkänt (VG) och Mycket väl godkänt (MVG).

Eftersom betyg är av stor vikt för den enskilde eleven, är det viktigt att eleven och skolan kan följa att betygsättningen skett på ett rättssäkert sätt. Det ska vara helt klart för eleven när en kurs är avslutad och ett betyg är satt och därmed inte kan ändras. Ett satt betyg kan inte överklagas av någon part (vare sig elev, lärare eller rektor). En elev kan däremot till exempel göra en *prövning* efter utbildningstidens slut och därmed få en förnyad bedömning av sina kunskaper i kursen. Eleven kan även under utbildningstiden pröva, om han/hon har fått betyget IG, Icke godkänt, på en kurs. Efter utbildningens slut får eleven ett slutbetyg, som består av en sammanställning av betygen i alla kurser som ingår i utbildningen.

Vid Myndigheten för Skolutveckling arbetar man som bäst med frågor kring bedömning. Målsättningen är att utarbeta en modell med formativ betygsättning med fokus på utvärdering som sker under inlärningsprocessens gång. Syftet är att påverka elevernas beteende i linje med de aktuella målen för undervisningen men också att korrigera fel.

4.5 SAMVERKAN MELLAN SKOLA OCH ARBETSLIV

Av de befintliga styrdokumenterna som styr skolornas verksamhet är det i *programmålen* som underlaget till kommunikation skapas mellan skola och arbetsliv om bl.a. arbetsplatsförlagd utbildning, APU. Utformningen av programmålen ger handledare på arbetsplatsen förståelse för vad utbildningen syftar till.

Gymnasieskolans läroplan anger inte hur samverkan mellan skola och arbetsliv ska ske, men av läroplanen framgår att det är rektorn som ansvarar för att samverkan mellan skola och arbetsliv utvecklas.

Inom exempelvis omvårdnadsprogrammet i Strömbacka skola i Piteå har lärarna lång erfarenhet av att ordna utbildning för arbetsplatshandledare. Utbildningen har oftast omfattat tre dagar med en uppföljning. Målsättningen är att informera om vad det innebär att vara handledare, vad bedömning betyder samt öka förståelse för skolans verksamhet och de enskilda elevernas behov.

I gymnasieskolorna finns *lokala programråd* för kontakten mellan skolan och arbetslivet (Se kapitel 4.3). Nästan 70 % av alla nationella program inom yrkesförberedande gymnasieutbildningen har programråd. Bygg-, energi- och omvårdnadsprogrammen ligger i toppen, medan medieprogrammet i botten. Omkring hälften av programråden träffas två gånger per år, enligt nationella statistikuppgifter från Skolverket.

Lärare, arbetsgivare/företagare, elever, programansvariga och skolledare är de vanligaste deltagarna i olika *samråd*. Den viktigaste frågan för samrådet är förekomsten av APU-platser,

men även undervisningens bedrivande, framtidsfrågor och utrustningsfrågor diskuteras. Det viktigaste syftet med samrådet från skolans sida är att informera och diskutera, medan det är mindre viktigt att rådfråga, besluta eller följa upp.

Det är huvudmannen (kommunen eller landstinget alternativt ägaren till en fristående skola) som beslutar hur APU ska fördelas under de tre utbildningsåren. Det är också huvudmannen som har ansvar för att se till att det finns tillräckligt med platser och att dessa uppfyller kvalitetskraven, d.v.s. att APU:n genomförs enligt de utbildnings- och undervisningsmål som fastställts i nationella eller lokala kursplaner. APU:n ska genomföras under ledning av en handledare som är kunnig inom yrkesområdet och det är rektorn som ansvarar för att alla handledare har den kompetens som krävs.

Yrkesutbildningsdelegationen initierade en *handledarpedagogutbildning* som syftade till att förse lärarna med verktyg att utbilda handledarna på de arbetsplatser som tar emot gymnasieelever. Utbildningen syftade även till att förbättra lärarnas förmåga att hantera kontakterna med arbetslivet. Skolans lärare har fått huvudansvaret för handledarnas utbildning. Detta upplevs ge större kontaktytor mellan skola och arbetsliv. Vid utgången av 2006 hade 156 lärare genomgått de två första dagarna av utbildningen. Handledarpedagogutbildningen upphörde som ett statligt åtagande i och med att Yrkesutbildningsdelegationens arbete avslutades. Utbildningen har dock slutförts under 2007 av Myndigheten för skolutveckling.

Arbetsgruppen för projektet *Arbetsplatsen som lärmiljö* initierade under 2006 ett pilotprojekt, där lärare utbildas för att i flexibla former kunna utbilda handledare på arbetsplatserna. På detta sätt får man till stånd bättre samverkan med arbetslivet och kan därigenom höja kvaliteten på elevernas APU. Målsättningen var att:

- höja utbildningsnivån bland handledarna på arbetsplatserna
- öka antalet handledare
- öka samverkan mellan lärare och handledare och
- utvidga ansvaret för yrkesläraren gentemot handledaren

Teknikcollege är ett initiativ av Yrkesutbildningsdelegationen (som tillsattes av regeringen, men inte längre finns till) och näringslivet, med syfte att utveckla utbildning utifrån de krav industrin ställer. Det är näringslivet som godkänner ett teknikcollege och därmed är det helt frikopplat från de statliga myndigheterna. Företagen har en nyckelroll både när det gäller utbildningarnas inriktning, utformning och i den löpande verksamheten, bl.a. genom att tillhandahålla praktikplatser via samarbete med utbildare. Målsättningen är att skapa utbildningar som har koppling till den regionala och lokala industristrukturen och de behov som finns. Även inom vård och omsorg samt service planeras utbildning utifrån företagets behov inom college.

En bra samverkan mellan skolan och arbetslivet är en förutsättning för en uppdaterad, kvalitativ och modern yrkesförberedande gymnasial utbildning. Den svenska regeringen har gett Myndigheten för skolutveckling i uppdrag att lyfta fram goda exempel på lokal samverkan mellan gymnasieskolan och arbetslivet. Målsättningen är att underlätta övergången till arbetslivet efter avslutade yrkesförberedande gymnasiestudier.

4.6 SAMMANFATTNING

Den svenska yrkesutbildningen på grundläggande nivå är treårig och går under benämningen gymnasieutbildning, varav fyra program är studieförberedande och återstående tretton program är i huvudsak yrkesförberedande. Utbildningen består av allmänna studier, kärnämnen, samt yrkesinriktade så kallade karaktärsämnen.

Hela gymnasieutbildningen omfattar 2 500 poäng. Karaktärsämnena, studier inom de yrkesförberedande programmen, utgör 1 450 poäng, d.v.s. 58 % av utbildningen. Arbetsplatsförlagd utbildning, APU, omfattande minst 15 veckor (eller 360 poäng), måste ingå i alla yrkesförberedande program och kan utgöras av delar av eller omfatta hela kurser. Därtill kan valbara studier om 300 poäng ha betoning på karaktärsämnena.

Sedan år 2000 kan gymnasieskolor ansöka om att få erbjuda eleverna Lärande i arbetslivet, LIA, som omfattar 700 poäng eller minst 30 veckor. Målsättningen är att ge eleverna en ökad arbetslivserfarenhet och möjlighet att få fördjupade färdigheter inom yrkesområdet under en handledares ledning på en arbetsplats.

Läraren är den enda som har rätt att bedöma elevens kunskande. Uppgifter av handledare från APU eller LIA kan vara riktgivande då läraren som utövare av offentlig makt fastslår betyget enligt skalan Icke godkänd (IG), Godkänd (G), Väl godkänd (VG) samt Mycket väl godkänd (MVG). Ett betyg kan aldrig överklagas.

Många pågående nationella och regionala ansatser kring samarbetet mellan skola och arbetsliv syftar till att knyta samman de båda parterna. Utgångspunkten är att arbetslivet behöver kvalificerad arbetskraft och skolan behöver arbetslivets respons för att kunna erbjuda utbildning som svarar mot de aktuella behoven på kunskande.

En utredning pågår som bäst, där målsättningen är en tredelad gymnasieutbildning: högskoleförberedande, yrkesförberedande och lärlingsutbildning. Lärlingseleverna ska i huvudsak utbildas vid ett företag, medan eleverna inom yrkesförberedande program i högre grad skulle vara knutna till skolan. Både yrkes- och lärlingselever skulle få mer tid för yrkesämnena. Från och med hösten 2010 räknar man med att det skrivits nya kursplaner för den nya gymnasieskolan, som därmed kan ha en förändrad programstruktur.

5. FINLAND

I detta kapitel ges en överblick av yrkesutbildningen i Finland och de mest centrala styrdokument som reglerar yrkesutbildarnas verksamhet. Likaså redogörs för den del av studierna som utgörs av inläring i arbetet (=lärande på arbetsplatser), samt för bedömning av studerandes yrkeskunskaper, med fokus på yrkesproven.

Följande personer har bistått med information för kartläggningen och delvis fungerat som granskare av det finländska yrkesutbildningssystemet:

Boholm Peter	lektor (teknik), Yrkesskolan Optima
Jankens Dan	lektor (teknik), Yrkesskolan Optima
Kahari-Wiik Kaija	utbildningsledare (området för välbefinnande), Kainuun ammattiopisto
Kovalainen Urpo	lektor (kulturområdet), Kainuun ammattiopisto
Käld Ann	utbildningsledare, Yrkesskolan Optima
Pylvänäinen Eija	lektor (turism & kosthåll), Kainuun ammattiopisto
Rönty Ari	lektor (teknik), Kainuun ammattiopisto
Wiik Peter	lektor (kosthåll), Yrkesskolan Optima

Undervisningsrådet Helena Taxell vid Utbildningsstyrelsen har granskat presentationen av finländsk yrkesutbildning, inklusive beskrivningen av formerna av samarbete med arbetsmarknadens parter och bedömning av yrkeskunnande.

5.1 YRKESUTBILDNING FÖR UNGDOMAR

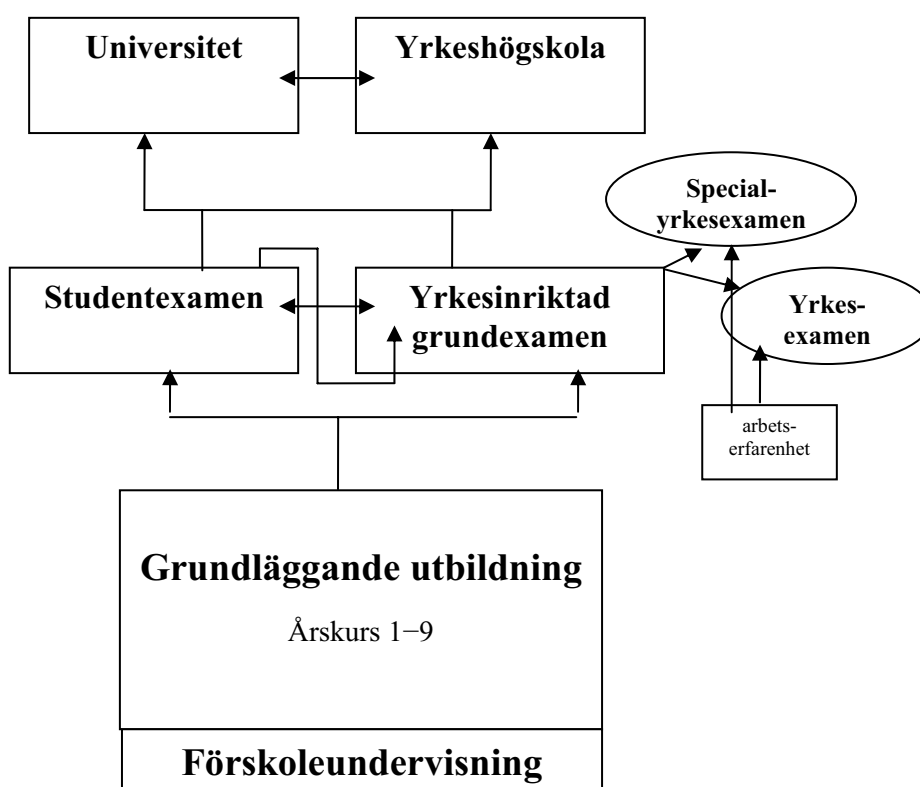
Utbildningen på andra stadiet i Finland består för ungdomar av gymnasieutbildning samt yrkesinriktade grundexamina. För vuxna omfattar andra stadiets yrkesutbildning yrkesinriktade grundexamina, yrkesexamina och specialyrkesexamina.

Av dem som avslutade den grundläggande utbildningen år 2005 inledde 95 % omedelbart studier vid gymnasium eller inom grundläggande yrkesutbildning. Enligt Statistikcentralens uppgifter fortsatte 30 % av flickorna och 48 % av pojkarna i en yrkesinriktad utbildning efter avslutad grundskola år 2005. Gymnasieutbildningen är allmänbildande och förbereder de studerande för studentexamen. Det främsta målet för de yrkesinriktade grundexamina är att ge de studerande yrkeskompetens.

Ett fenomen som är typiskt för Finland, jämfört med andra OECD-länder, är att flickor på andra stadiet (inkluderar både gymnasium och yrkesutbildning) oftare än pojkarna slutför sina studier. Bland kvinnorna är andelen som avlagt examen 92 %, mot bara 77 % bland männen. Studieavbrotten inom yrkesutbildningen är större än i gymnasier, men de har hela tiden minskat under de senaste fem åren. Av alla nya studerande inom yrkesinriktad grundutbildning år 2000 hade 70 % avlagt en yrkesinriktad examen i slutet av 2005. Det har visat sig vara avgörande för anställning och kommande lönesättning i arbetslivet huruvida man lyckats uppnå en examen från andra stadiets utbildning i Finland. (OECD: Education at a Glance 2005 och 2007)

Redan under slutet av 1980-talet började de första yrkesutbildarna erbjuda kombinerade studier, ett urval gymnasiekurser som komplement till yrkesutbildningen. Småningom ledde de breddade studierna till att de studerande kunde erlægga en s.k. *kombinerad examen*. Kombistuderandena läser gymnasiekurser vid sidan av sina yrkesstudier och får således en dubbel examen. Den studerande avlägger gymnasiekurserna i de fyra obligatoriska ämnena för studentexamen (modersmålet, det andra inhemska språket, engelska, kort/lång matematik eller realprovet) som en del av den yrkesinriktade grundexamen, deltar i studentskrivningarna och får ett studentexamensbetyg.

Utbildningsanordnarna har frihet att organisera utbildningen och skyldighet att samarbeta med de övriga utbildningsanordnarna inom samma område. De studerande har ytterligare möjlighet att inom gränserna för en examen eller en lärokurs välja studiehelheter från någon annan utbildningsform och rätt att få tidigare studier och studier som avlagts på annat håll erkända.

Figur 13. Det finländska utbildningssystemet, modifierat efter Utbildningsstyrelsens modell (2004).

5.1.1 Yrkesinriktad grundexamen

Enligt vad som bestäms i lagen om yrkesutbildning (L 630/1998, 2 §, 5 §) och i statsrådets beslut (SRB 213/1999) ska den grundläggande yrkesutbildningen ge de studerande vidsträckt basfärdigheter för branschens olika uppgifter samt mera specialiserat kunnande och yrkesskicklighet som förutsätts i arbetslivet inom ett delområde av examen.

Yrkesinriktade grundexamina kan avläggas antingen vid en läroanstalt eller med läroavtal. Läroavtalsutbildningen baserar sig på ett arbetsavtal (läroavtal) mellan en studerande och en arbetsgivare. Dessutom kan yrkesinriktade grundexamina avläggas som fristående examina, där bedömningen utförs av ett trepartsorgan och en branschspecifik examenskommission fastställer bedömningen. För unga studerande erbjuds i första hand studier vid en läroanstalt.

Den grundläggande yrkesutbildningen bygger på grundskolans lärokurs. Inträdeskravet för den grundläggande yrkesutbildningen är därför genomgången och godkänd grundläggande utbildning, som i Finland omfattar nio år. Om en sökande fyllt 17 år, men avbrutit läroplikten, kan den antas till utbildning enligt prövning. Utbildningsanordnarna antar i allmänhet studerande utgående från deras tidigare studieframgångar, men de kan också därutöver arrangera inträdes- eller lämplighetsprov och beakta de sökandes tidigare arbetserfarenhet. Ansökan till studierna sker genom det riksomfattande systemet för gemensam elevansökan.

Inom de åtta utbildningsområdena finns det 52 yrkesinriktade grundexamina och inom dem 116 utbildningsprogram. Samtliga yrkesinriktade grundexamina omfattar 120 studieveckor, vilket för de flesta tar tre år.

Utbildningsområdena är följande:

- Humanistiska och pedagogiska området
- Kultur
- Samhällsvetenskap, företagsekonomi och administration
- Naturvetenskapliga området
- Teknik och kommunikation
- Naturbruk och miljö
- Social-, hälso- och idrottsområdet
- Turism, kosthålls- och ekonomibranschen

De studerande kan efter avlagd examen placera sig i arbetslivet, klara av de olika uppgifterna i branschen också när förhållandena förändras samt vidareutveckla sin yrkeskunskap livet igenom. Redan i utarbetandet av nationella läroplansgrunder bör det säkerställas att utbildningen motsvarar kraven på yrkeskunskap i arbetslivet. Utbildningen ska främja samsättningen och möjligheterna till självständig yrkesutövning.

En grundläggande yrkesutbildning i enlighet med ovanstående grunder motsvarar nivå 3 i EG:s klassificering, enligt EG-medlemsstaternas beslut om betygens jämförbarhet (85/368/EEG) och undervisningsministeriets rekommendation om den finländska yrkesinriktade utbildningens placering (25.3.1998, 55/330/97).

En treårig yrkesinriktad grundexamen ger behörighet för att söka till utbildning på högskolenivå, både till yrkeshögskolor och till universitet. Målet för den grundläggande yrkesutbildningen är att ge de studerande kunskaper och färdigheter för att uppnå yrkeskompetens och förutsättningar att utöva ett självständigt yrke. Utbildningen ska också stödja de studerandes utveckling till goda och harmoniska människor och samhällsmedlemmar samt ge dem de kunskaper och färdigheter som de behöver för fortsatta studier, fritidsintressen och en allsidig personlig utveckling samt stöda ett livslångt lärande.

5.1.2 Gemensamma och yrkesinriktade studier

En yrkesinriktad grundexamen omfattar alltså 120 studieveckor (förkortas sv), vilket i genomsnitt tar tre år att genomföra. En studievecka motsvarar 40 timmars arbete, av vilka ungefär 30 timmar i medeltal är lärarledda.

I de yrkesinriktade studierna (90 sv) ingår minst 20 sv inläring i arbetet. Dessutom ingår 10 sv valfria studier och 20 sv gemensamma studier i examen. I alla yrkesinriktade grundexamina utgörs de gemensamma studierna av modersmålet, det andra inhemska språket, ett

främmande språk, matematik, fysik och kemi, samhälls-, företags- och arbetslivskunskap, gymnastik, hälsokunskap samt konst och kultur.

Gemensamma studier 20 sv 16 sv är obligatoriska och 4 sv är valfria	Yrkesinriktade studier 90 sv (=gemensamma + enligt studieprogram) -bedöms med yrkesprov -minst 20 sv inläring i arbetet ingår	Valfria studier 10 sv
--	--	--

STUDIEHELHETER INOM DE GEMENSAMMA STUDIerna

Gemensamma studier 20 sv		Obligatoriska	Valfria
1.	Modersmålet	4 sv	0 – 3 sv
2.	Det andra inhemska språket	2 sv	0 – 3 sv
3.	Ett främmande språk	2 sv	0 – 3 sv
4.	Matematik	3 sv	0 – 3 sv
5.	Fysik och kemi	2 sv	0 – 3 sv
6.	Samhälls-, företags- och arbetslivskunskap	1 sv	0 – 3 sv
7.	Gymnastik och hälsokunskap	2 sv	0 – 3 sv
8.	Konst och kultur	1 sv	0 – 3 sv
9.	Valfria tilläggsstudier i de obligatoriska studierna, se ovan punkterna 1-8		
10.	Miljökunskap		0 – 3 sv
11.	Informations- och kommunikationsteknik		0 – 3 sv
12.	Etik		0 – 3 sv
13.	Kulturkännedom		0 – 3 sv
14.	Psykologi		0 – 3 sv
15.	Företagsverksamhet		0 – 3 sv
	Totalt	17 sv	3 sv

I en utbildning med finska som undervisningsspråk omfattar de **gemensamma obligatoriska** studierna 16 sv och de **valfria** studiernas omfattning 4 sv, jämfört med svenskspråkig yrkesutbildning som omfattar 17 sv obligatoriska studier och 3 sv valfria.

De **yrkesinriktade studierna** kommer att omstruktureras i de nationella läroplansgrunderna fram till år 2010. Målsättningen är att ytterligare betona att studierna ska struktureras utgående från hur arbetslivet ser ut, med en betoning på helhetskunnande i arbetsprocesserna. Man strävar även efter att den studerande får fler möjligheter att göra individuella val av fördjupning eller breddning inom de yrkesinriktade studierna, utgående från behoven av yrkeskunnande i regionen och sitt eget intresseområde vad gäller yrkesfärdighet.

Valfria studier utgörs av 10 studieveckor, för vilka den studerande tillsammans med lärarna gör upp mål, centralt innehåll och bedömning i en individuell studieplan. De valfria studierna kan utgöras av yrkesstudier eller gemensamma studier från det egna utbildningsområdet eller något annat område, studier som förbereder för fortsatta studier eller för avläggande av studentexamen, arbetserfarenhet eller handledda fritidsintressen som främjar de allmänna och yrkesinriktade syftena med utbildningen samt de studerandes personlighetsutveckling.

5.2 STYRDOKUMENT

Yrkesutbildning för unga styrs i Finland av lagar, förordningar och föreskrifter. Den centrala lagen är lagen om yrkesutbildning (630/1998) och förordningen om yrkesutbildning (811/1998). Utbildningsstyrelsens föreskrift (32/011/2005) gäller i första hand bedömning av studerande som en del av grunderna för läroplanen och för fristående examina inom den yrkesinriktade grundutbildningen. Yrkesutbildningen reformerades grundligt år 2006, då yrkesprov infördes som en bedömningsform. Som stöd för yrkesproven har ett nationellt yrkesprovsmaterial utarbetats.

5.2.1 Nationella styrdokument

Yrkesutbildning för unga styrs i första hand av **Lagen om yrkesutbildning** (630/1998), **Förordningen om yrkesutbildning** (811/1998) och **Statsrådets beslut om examinas uppbyggnad och de gemensamma studierna i den grundläggande yrkesutbildningen** (213/1999). (<http://www.finlex.fi>)

Avgörande tillägg i lagarna om yrkesutbildning trädde i kraft 1.1 2006. I **Lagen om ändring av lagen om yrkesutbildning** (601/2005) och **Statsrådets förordning om ändring av förordningen om yrkesutbildning** (603/2005) samt **Utbildningsstyrelsens föreskrift** (FS 32/011/2005) om grunder för läroplanen och för fristående examina inom den yrkesinriktade grundutbildningen framgår de förändringar som bland annat ålägger utbildningsanordnare att ha ett välfungerande samarbete med arbets- och näringslivet.

Statsrådet fattar beslut om yrkesutbildningens allmänna mål, om uppbyggnaden av examina och om de gemensamma studierna. Undervisningsministeriet fattar närmare beslut om examina och deras omfattning. Utbildningsstyrelsen fastställer grunderna för läroplanerna med bestämmelser om målen för studierna och deras centrala innehåll. Läroplansgrunderna behandlas före det i de trepartsbaserade sakkunnigorgan, utbildningskommissioner, som utnämnts av undervisningsministeriet för en mandatperiod om tre år, med uppgift att planera och utveckla yrkesutbildningen. Utgående från de nationella läroplansgrunderna gör utbildningsanordnarna sedan upp en lokal läroplan. Utbildningsanordnarna tillsätter trepartsbaserade sakkunnigorgan, eller delegationer, som på lokal nivå deltar i planeringen och utvecklingen av utbildningen.

Undervisningsministeriet beviljar en kommun, samkommun, stiftelse eller offentlig sammanslutning tillstånd att anordna yrkesutbildning. I tillståndet anges bl.a. utbildningsområdena och det totala antalet studerande hos utbildningsanordnaren. Inom gränserna för utbildningstillståndet och den fastställda examensstrukturen kan utbildningsanordnarna inrikta utbildningen som de vill enligt de regionala behoven inom närings- och arbetslivet.

De **nationella läroplansgrunder** som har utarbetats för varje yrkesinriktad grundexamen och som nu är i bruk är från åren 1999–2001, enligt Statsrådets beslut (213/99) om examinas uppbyggnad och de gemensamma studierna. Som nämndes under rubrik 5.1.2 håller alla läroplansgrunder på och revideras, för att utbildningarna framöver bättre ska motsvara arbetslivets krav på kunnande. De förnyade läroplansgrunderna beräknas kunna tas i bruk från och med år 2008 och successivt så att de sista läroplansgrunderna är färdiga år 2010. (www.oph.fi/svenska; välj: läroplans- och examensgrunder; välj Beredning av grunderna för läroplaner och examina)

I lagen om ändring av lagen om yrkesutbildning 601/2005 föreskrivs att varje yrkesutbildningsanordnare ska tillsätta ett **organ** som svarar för planeringen och genomförandet av yrkesprov (se avsnitt 5.5).

5.2.2 Lokala styrdokument

Upprätthållare av utbildning – eller utbildningsanordnaren – är skyldig att upprätta och planera verksamheten utgående från en egen **läroplan**, vilken i sin tur utgår från den nationella läroplansgrunden. Den lokala läroplanen består av en *gemensam del* och av en *examensspecifik del*.

I läroplanens *gemensamma del* fastställer utbildningsanordnaren hur undervisningen planeras och genomförs. Där ska framgå hur de studerandes kunskaper bedöms inom utbildningen, bland annat hur yrkesproven ska genomföras och bedömas. I den gemensamma delen ska även perioderna för inläring i arbetet preciseras: hur många studieveckor ska omfattas, hur förläggs de i utbildningen och huruvida de kan kombineras med bedömning i form av yrkesprov. Principerna för den individuella studieplanen, för hur tidigare kunnande erkänns, hur studerandes självvärdering genomförs samt för hur specialundervisning och stödtjänster ska erbjudas till studerande ska ingå i denna gemensamma del av läroplanen.

Den *examensspecifika delen* av den lokala läroplanen fastslår hur studierna ska anordnas och bedömas enligt examen och studiehelt, utgående från de nationella läroplansgrunderna. Här fastställs även vilka olika metoder man ska tillämpa, dels för uppföljning av inlärningsprocessen och dels för bedömning av den samlade yrkeskunskapen för varje studerande. Det organ som utbildningsanordnaren har tillsatt godkänner en examensspecifik plan för genomförande och bedömning av yrkesproven.

En utbildningsanordnare som erbjuder studerande utbildning som en *fristående examen* ska (enligt Utbildningsstyrelsens föreskrift 70/011/2000) hos den examenskommission som ansvarar för examen i fråga ansöka om avtal att få ordna fristående examen. Avtalet samt bilagan som benämns plan för anordnandet av examen behandlas av examenskommissionen, som beviljar ett tidsbundet eller tills vidare gällande avtal.

Varje utbildningsanordnare har därtill en **intern kvalitetsuppföljning**, där man följer upp att styrdokument och direktiv tillämpas enligt hur de varit avsedda. Majoriteten av de större upprätthållarna av utbildning är kvalitetscertifierade, oftast enligt ISO-standard eller EFQM. Det har visat sig att yrkesproven (se kapitel 5.4.1) har haft en positiv påverkan på utbildningens kvalitet. Främst har systemet med yrkesprov medfört en mer systematisk uppföljning av nivån på de studerandes lärprocesser och kunnande och garantera att de studerande får sådana färdigheter som arbetslivet förväntar sig. Samtidigt har man konstaterat att kvaliteten på de studerandes perioder av inläring i arbetet har blivit högre. (Vehviläinen 2004)

Ålands landskapsstyrelse fastställer grunderna för hur den åländska ungdomsutbildningen regleras i form av läroplansgrunder. På gymnasialstadienivå erbjuder landskapets skolor tillsammans 13 olika grundläggande yrkesinriktade utbildningar. Utöver dessa finns även tre studieförberedande utbildningar med yrkesprofil. Landskapsstyrelsen har tillsynsansvar över utbildningsverksamheten, som därmed inte lyder under fastlandets lagverk. Ålands landskapsregering utarbetar ett lagförslag för utveckling av gymnasieutbildningen utgående från en rapport av Struktur-07-kommittén.

5.3 INLÄRNING I ARBETET

Genom lagen om yrkesutbildning (630/1998) blev alla yrkesinriktade grundexamina tre-åriga och det fastställdes att examina ska omfatta minst 20 studieveckor av perioder med inläring i arbetet. Det betyder att den pedagogiska miljön utvidgas från läroanstalterna till företag och andra arbetsplatser samt att samarbetet mellan läroanstalterna och arbetslivet utökas. De allmänna målen för inläring i arbetet är att:

- utveckla utbildningen så att den bättre motsvarar arbetslivet
- göra det lättare för företagen att få yrkeskunnig arbetskraft
- göra spelreglerna och verksamhetssätten i arbetslivet bekanta
- fördjupa yrkeskunnandet
- underlätta de ungas inträde på arbetsmarknaden och öka arbetsmarknadskunskaper
- möjliggöra lärar- och expertutbyten
- stärka yrkesutbildningens dragningskraft

Perioderna av inläring i arbete kan fördelas under hela utbildningstiden och utgör inte i sig någon specifik del av en yrkesinriktad studiehelhet, utan innebär en metod att lära sig. Några av de inlärningsmål som uppställts för examen uppnås genom att den studerande med hjälp av handledning arbetar på en arbetsplats. Det är således målinriktade studier i en genuin arbetsmiljö. (<http://www.edu.fi/tonet/sve>)

Den studerande ska under perioden av inläring i arbetet målmedvetet och reflektivt utgå från sina erfarenheter - vad man har gjort och hur man funderat - i verkliga situationer i arbetet. Att arbetsplatserna görs till studieplatser innebär att arbetsplatserna måste vara sådana att den studerande lär sig målinriktat och medvetet genom arbete och den respons som ges. Studerandes inläring i arbetet bör aktivt ledas från skolan och varje period av inläring i arbetet ska utvärderas efteråt. Studerandena kan få arbetsuppgifter i enlighet med sin personliga plan på arbetsplatsen och har rätt till handledning i sitt arbete.

Inläring i arbete bidrar till ökad yrkesskicklighet och förbereder studerande för arbetslivet. Av försöksverksamheten har det klart framgått att inläring i arbete är en effektiv metod att lära sig, som dessutom bidrar till förbättrad sysselsättning bland de examinerade ungdomarna. Samarbetet mellan arbetsplatser och läroanstalter har konstaterats vara till nytta för både företagen och skolorna. Företagen har sett nyttan i att kunna rekrytera arbetskraft och skolorna har berikats med nytt arbetslivskunnande och nya perspektiv på arbetsmarknaden.

Skolan gör upp ett **skriftligt utbildningsavtal** (som även kan benämnas avtal för utbildning), där arbetsplatsens representant förbinder sig att ta emot ett visst antal studerande under en överenskommen tid eller tills vidare. I ramavtalet framgår de övergripande skyldigheter och rättigheter som skolan respektive mottagande företag eller organisation förbinder sig till. Den studerande står inte i ett arbetsavtalsförhållande till arbetsgivaren. Lagen tillåter att parterna avtalar skilt om det, så att ett arbetsavtal i sådana fall görs upp. (L 630/1998)

Innan en studerande får inleda en period av inläring i arbetet ska alltså ett skriftligt utbildningsavtal för inläring i arbetet ha undertecknats av skolans företrädare och av arbetsplatsens företrädare. Arbetsplatsen och utbildningsanordnaren kommer överens om anordnandet av inläring på arbetsplatsen (630/1998). Innehållet i avtalet regleras i förordningen om yrkesutbildning (811/1998), så att avtalet klargör parternas uppgifter, hur handledningen och bedömningen av den studerande ska ordnas, ersättningar som eventuellt betalas till

arbetsgivaren (till exempel utbildningar inom social- och hälsovård samt sjöfart) och andra nödvändiga omständigheter som hänför sig till ordnandet av utbildningen. Till avtalet fogas den studerandes individuella studieplan, där målen för studierna, innehållet i studierna, studiernas längd och när de infaller framgår. Den studerande förbinder sig att följa avtalet och är därmed skyldig att också iaktta bestämmelserna i arbetslagstiftningen, arbetsgemenskapens regler och anvisningarna och föreskrifterna om skydd i arbetet. Utbildningsanordnaren ansvarar för att arbetsgivaren är medveten om frågor som rör arbetskydd, arbetstider och försäkringsskydd.

De studerandes lärande på arbetsplatsen samordnas av en person som utsetts av arbetsgivaren, en **arbetsplatshandledare**. Han eller hon är en erfaren yrkesmänniska, som samarbetar med den handledande läraren. Arbetsplatshandledaren hjälper den studerande att sätta sig in i arbetet och arbetsgemenskapen samt ger råd, handleder och övervakar hur arbetsuppgifterna utförs. Arbetsplatshandledaren ansvarar också för arbetarskyddet.

Målet för **utbildning av arbetsplatshandledare** är, enligt Romppanen & Pohjanheimo (2005) och Mykrä (2007), att erfarna arbetstagare kan handleda och uppmuntra de studerande att lära sig yrket och tillägna sig spelreglerna i arbetslivet. Den som deltar i utbildningen får färdigheter för att utveckla exempelvis introduktion av de studerande i arbetet. Studierna för arbetsplatshandledare omfattar två studieveckor och består av följande studiehelheter:

- yrkesutbildning och samarbete med arbetslivet
- handledning utgående från den studerande
- genomförande av inläring i arbetet och yrkesprov
- bedömning av den studerande på arbetsplatsen

Under en period av inläring i arbetet har den studerande rätt till återkommande utvärdering, där handledaren ansvarar för att studerandes inlärningsprocess stöd genom feedback över hur studerandes kunskaper utvecklas. Efter en avslutad period av inläring i arbetet ska studerandes samlade kunskaper slutligen bedömas av arbetsplatshandledaren. Ett numerärt vitsord är inte obligatoriskt för att bedöma kunskaperna mot kriterierna i de studiehelheter som omfattas av inläring i arbetet. Däremot bör handledaren, med stöd av läroplanens målsättning ange huruvida den studerande nått nivån för en godkänd prestation. (läroplansgrunderna 2001)

En arbetsplats kan godkännas som inlärningsmiljö – och därmed godkännas för en period av inläring i arbetet – även om det inte finns en utbildad arbetsplatshandledare. Däremot måste det i avtalet för inläring i arbetet tydligt framgå att den mottagande parten påtar sig ansvaret att handleda, övervaka och utvärdera den studerande under hela perioden.

I en studie av Eerola & Majuri (2006) framgår, att studerandes perioder av inläring i arbetet har blivit den mest centrala samarbetsformen mellan grundläggande yrkesutbildning och arbetslivet. I samma studie stiger vikten av lärarnas arbetslivskunskap fram. Då lärarna har god kännedom om de företag och organisationer som deras studerande gör inläring i arbetet vid kan de på bästa sätt förbereda och stöda sina studerande utgående från deras individuella läroplaner. Förutsättningen för att bygga upp ett gott samarbete är att det finns resurser för lärare att vårda arbetslivskontakterna. Den största utmaningen är att finna modeller för hur små företag kan bli goda platser för studerandes inläring i arbetet.

Utbildningsstyrelsen har sammanställt fortbildning som omfattar 15 studieveckor, som syftar till att främja **lärarnas arbetslivskompetens**. Studierna erbjuder lärare som arbetar inom grundläggande yrkesutbildning möjlighet att fördjupa sig i fyra studiehelheter:

- utveckling av inläring i arbetet 4 sv
- utveckling av yrkesprov inom den grundläggande yrkesutbildningen 4 sv
- lärarens arbetslivsperiod (omfattar målinriktade och handledda studier och utveckling av samarbetet med arbetslivet minst 2 månader) 4 sv
- branschvis arbetslivskompetens 3 sv

Studiehelheterna bildar tillsammans ett fortbildningsprogram, som varje lärare behöver för att utveckla yrkesutbildningen, kontakterna med arbetslivet och sig själv som pedagog. Studierna ger lärarna ett arbetslivsdiplom.

5.4 BEDÖMNING AV YRKESKUNNANDE

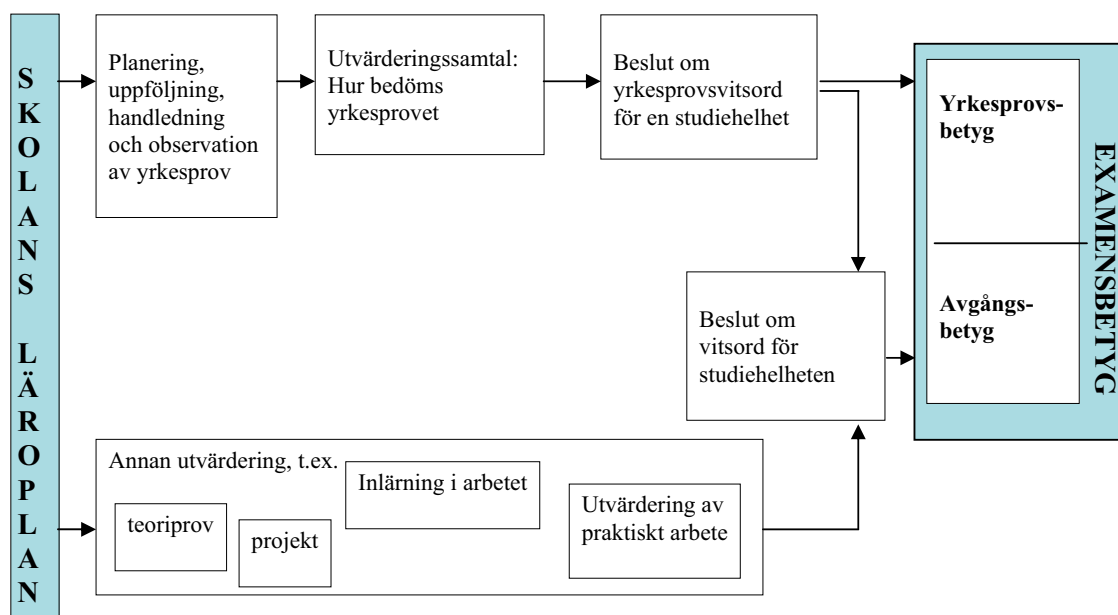
Syftet med bedömning är att leda och sporra de studerande i sina studier och att utveckla deras förutsättningar att bedöma sig själva. De studerandes inläring, arbete och kunnande ska bedömas mångsidigt. (L 601/2005 5 §). En studerandes kunnande samt hur det utvecklas ska bedömas tillräckligt ofta under utbildningen och när utbildningen avslutas. Härmed är lärarna skyldiga att formativt utvärdera varje studerandes inlärningsprocess, men även att summativt bedöma den slutliga kunskapen mot målsättningarna i läroplanen och bedömningskriterierna. (Kinnunen & Halmevu, red. 2004)

Den enda bedömningsform som omnämns i finländsk lagstiftning är yrkesprov. Yrkesprov ska ingå i varje yrkesinriktad studiehelhet inom de yrkesinriktade grundexamina för nya studerande från och med augusti 2006. Ifall yrkesprovet inte täcker in allt centralt kunnande i en studiehelhet kan läraren även tillämpa annan bedömning.

I lagen (601/2005) lyfter man specifikt upp vikten att utbildningsanordnaren känner igen och erkänner studerandes tidigare förvärvade kunskaper, vilket tidigare benämndes att räkna tillgodo. I förordningen (603/2005) preciseras att lärarna är skyldiga att delge de studerande vad en studiehelhet omfattar, samt upplysa dem om rätten att få tidigare kunskaper erkända.

Den studerandes godkända studieprestationer och tidigare förvärvat kunnande bedöms med tillämpning av skalan berömliga (5), goda (4 3) och nöjaktiga (2 1). Motsvarande skala används vid bedömning av yrkesprov.

De övriga metoderna för bedömning måste inte utmynna i sifferbedömningar, men studerande har rätt till mångsidig feedback, som sporrar och ökar motivationen att lära sig framöver. Man utgår ifrån att det centrala kunnande som en studerande har visat – eller planerar att visa – i ett yrkesprov, inte ska bedömas på nytt med någon övrig bedömningsform. Varje studiehelhet bör därför planeras av lärarteamet både vad gäller undervisningsformer och en översiktlig plan över studiehelheternas bedömning.

Figur 14: Schema över hur en yrkesinriktad studiehelhet utvärderas och bedöms.

För bedömningen av den studerande ansvarar den lärare som svarar för undervisningen i de studier som ska bedömas. Ifall ett lärarteam svarar för undervisningen bedömer de gemensamt med betoning på inlärningsprocessen. För utvärdering av inläring i arbetet svarar en arbetsplatshandledare, medan bedömning av inläring i arbete och bedömning av yrkesprov beslutas av den lärare som svarar för studiehelheten ensamt eller gemensamt med arbetsplatshandledaren. Läraren är således ansvarig för alla bedömning. För perioderna av inläring i arbetet och yrkesprov är lärarens uppgift därför att kontrollera att arbetsplatshandledarens bedömning stämmer överens med kriterierna i läroplanen och att man enbart bedömer sådant som i studiehelheten är centralt kunnande.

5.4.1 Yrkesprov

I den läroplansbaserade utbildningen som leder till yrkesinriktade grundexamina är yrkesprov ett *led i lärandeprocessen*, men även i *bedömningen* av studerande. Studerandes yrkeskunnande kan dessutom fastställas med andra metoder (såsom exempelvis skriftliga prov, grupparbeten eller portfolion), men yrkesproven är den enda metod som enligt lagstiftning måste tillämpas för de yrkesinriktade studiehelheterna.

Yrkesproven är en arbetssituation eller arbetsprocess som utbildningsanordnaren och arbetslivet gemensamt planerar, genomför och bedömer. I de olika yrkesproven kan de studerande visa hur väl de har tillägnat sig den yrkesskicklighet som krävs i arbetslivet och som fastställs i målen för yrkesinriktade studier i läroplansgrunderna. Lärarteamet ansvarar för att praktiska arbetsuppgifter kan utföras av den studerande i så autentiska arbetssituationer som möjligt. (Utbildningsstyrelsen 2001)

Yrkesprov ska avläggas för samtliga studiehelheter inom de yrkesinriktade studierna, som totalt utgör 90 sv. Studerande kan göra ett gemensamt yrkesprov för två eller flera närliggande yrkesinriktade studiehelheter. Man kan även göra delyrkesprov, där en omfattande yrkesinriktad studiehelhets centrala kunnande påvisas som delar. Utbildningsanordnaren kan även besluta om att yrkesprov avläggas också i fråga om valfria studier (10 sv) om de

är yrkesinriktade. För de gemensamma studiernas (20 sv) del avläggs dock inga separata yrkesprov.

Planeringen, genomförandet och bedömningen av yrkesprov regleras av lagen och förordningen om yrkesutbildning (L 601/2005, F 603/2005) jämte ändringar samt av Utbildningsstyrelsens föreskrift (FS 32/011/2005) om grunder för läroplanen och för fristående examina inom den yrkesinriktade grundutbildningen. Efter att studerande fått öva på det som i en eller flera yrkesinriktade studiehelheter benämns ”centralt kunnande” gör han eller hon en plan för sitt yrkesprov, där man fastslår hur omfattande och på vilken nivå studerande avser påvisa sitt yrkeskunnande.

Yrkesprovet genomförs under överenskommen tid, vilket kan vara allt från några timmar till en veckas tid. Arbetsplatshandledaren, liksom den studerande, är väl förtrogen med de kriterier som utarbetats i form av ett nationellt yrkesprovsmaterial. Andra personer än lärare som deltar i bedömningen av yrkesprov ska ha kompetens och yrkesskicklighet inom branschen från utbildning, arbetserfarenhet eller på annat sätt, så att det kan anses tillräckligt för en korrekt bedömning av yrkesprov.

Läraren är ansvarig för att alla parter fått information före yrkesprovet inleds. Läraren kan vara närvarande under en del av yrkesprovet, men det är inte obligatoriskt. Däremot måste läraren närvara vid den utvärderingsdiskussion som tar vid när yrkesprovet är genomfört. Utvärderingssamtalet inleds med att den studerande gör en självvärdering, sedan ger arbetsplatshandledaren utvärdering och bedömer mot kriterierna i det nationella yrkesprovsmaterialet på vilken nivå den studerande har påvisat sin yrkeskunnighet. Läraren ansvarar för att bedömningen är adekvat, d.v.s. att det som bedöms utgör det centrala kunnandet i den eller de aktuella studiehelheterna och att kriterierna tillämpas vid bedömningen.

Ett yrkesprov kan även göras vid läroanstalten, vilket kan vara fallet när det gäller unga studerande i början av sin utbildning. Yrkeskunnandet kan då bedömas av en inbjuden sakkunnig yrkesmänniska, eller av en eller flera lärare tillsammans.

Bedömningen av varje yrkesprov ska göras på ett separat dokument, där det framgår vilka områden som omfattats av yrkesprovet samt hur den slutliga bedömningen sammanställts. Läraren är ansvarig för den slutgiltiga bedömningen, som grundar sig på en konsensusdiskussion.

Studerande har rätt att yrka på rättelse inom två veckor från bedömningen. I första hand riktas rättelseyrkan till den som ansvarat för bedömningen. I följande steg riktas rättelseyrkan till det organ som utbildningsanordnaren har tillsatt. Organets medlemmar gör aldrig bedömning av en enskild studerandes yrkeskunnande, men tar ställning till huruvida bedömningen varit korrekt genomförd. Organet kan antingen konstatera att bedömningen varit adekvat genomförd eller påvisa att en ny bedömning ska göras.

De första försöken med yrkesprov inleddes i december 1999 med att utveckla yrkesprov för nio grundexamina. Åren 2000 och 2001 startades pilotprojekt för de återstående grundexamina. I Utbildningsstyrelsens slutrapport över pilotprojekt och materialprojekt för yrkesprov framgår att nästan 20 000 yrkesprov har avlagts under åren 2000–2005. Av dessa förverkligades 42 % ute i arbetslivet i samband med inläring i arbetet. Ungefär 52 % av yrkesproven gjordes vid läroanstalten. Det var vanligen fråga om studerandes första yrkes-

prov eller sådana yrkesprov som omfattade grundläggande kompetens, för att säkerställa studerandes kunskaper före en period av inläring i arbetet. Återstående 6 % av pilotprojektens yrkesprov gjorde studerande på något annat ställe som anvisats av utbildningsanordnaren. (Nyssölä 2006)

Utbildningsstyrelsen konstaterar att yrkesproven har medfört att undervisningen generellt sett har styrts mot de centrala kraven på yrkeskunnande i läroplansgrunderna. Yrkesproven och utvecklandet av studerandes inläring i arbetet har effektiviserat samarbetet med arbetslivet. Samtidigt har undervisningsmetoderna blivit mer arbetsintensiva för lärarna vid skolorna. (Vehviläinen 2004, Hakala 2006) Yrkesprovssystemet förväntas utgöra ytterligare en del av nationella utvärderings-instrument för inlärningsresultaten.

Även specialstuderande gynnas av att få visa vad de kan i ett yrkesprov och att deras kunnande bedöms i förhållande till kriterierna i den personliga läroplan som utarbetats. Utgående från resultaten av ett tvåårigt projekt vid Keskuspuiston ammattiopisto (2007) i Helsingfors framgick att såväl lärare som studerande anser att yrkesprov gynnar såväl lärandet som en rättvis bedömning.

Man bör notera att yrkesprov för ungdomarna utgör en bedömningsform, vid sidan av övriga bedömningsformer. Inom fristående examina är ett examenstillfälle (som tidigare benämndes yrkesprov) den enda bedömningen, där kunnandet inom hela examensdelen ska visas. Därför tillämpas skild lagstiftning för bedömningen av kunnande inom fristående examina.

5.4.2 Övrig bedömning

Yrkesprovet är den enda bedömningsform som finns omnämnd i lagtext för de yrkesinriktade grundexamina. Yrkesproven utgör en del av eller hela bedömningen av de yrkesinriktade studiehelheterna. Ifall allt centralt kunnande har påvisats i yrkesprovet måste inte övrig bedömning tillämpas, i synnerhet om studiehelheten till största delen har förverkligats i arbetslivet. Yrkesproven framgår i studerandes examensbetyg i form av ett yrkesprovsbetyg. Den andra delen av examensbetyget, kallat avgångsbetyget, omfattar även all annan bedömning för ifrågasvarande studiehelhet, såsom teoriprov, skriftliga uppgifter, aktivt deltagande i lektioner, flit etc. (Se modell på ett examensbetyg i bilaga 4)

Inför sammanställningen av varje studerandes olika yrkesinriktade studiehelheter ska lärarkollegiet föra en koncensusdiskussion där betoningen ligger på studerandes kumulativa kunskap. Såväl inlärningsprocessen som den slutliga yrkeskunskapen för respektive studiehelhet vägs in. Ett slutvitsord sammanställs för varje yrkesinriktad studiehelhet.

Yrkesprovets påverkan på vitsordet i avgångsbetyget baserar sig på hur stor del av respektive studiehelhets centrala kunnande som varje enskild studerande påvisat i sitt yrkesprov eller sina delyrkesprov.

5.5 SAMVERKAN MELLAN SKOLA OCH ARBETSLIV

Företrädare för staten, kommunerna och representanter för arbetslivets centralorganisationer undertecknade en rekommendation om att förstärka samarbetet mellan yrkesutbildningen

och arbetslivet den 2 februari 2005. Genom rekommendationen strävar man efter att främja lärande som sker på en arbetsplats och utveckla yrkesproven. I rekommendationen förbinder sig parterna till att samarbeta för att skaffa tillräckligt med högkvalitativa arbetsplatser där studerande får lära sig med handledning och stöd samt att utbilda flera arbetsplatshandledare, så att de studerande får visa vad de kan i yrkesprov. Ytterligare förbinder sig parterna till att utveckla och bredda lärarnas arbetslivskunskaper samtidigt som arbetslivet bereds större insikt i och inflytande på yrkesutbildningen. Syftet med rekommendationen är att trygga inlärningsarbetsplatser för unga, göra det möjligt att förvärva högklassig yrkeskompetens och säkra möjligheterna att göra yrkesprov.

Man kan se en tydlig trend i Finland under 1990-talet mot en samgång till större tvärsektorielementer med gemensamma upprätthållare. Det övergripande syftet har varit att utbildningsanordnare med inbördes samarbete bättre ska kunna svara mot arbetslivets behov på ett mer kostnadseffektivt sätt. (Numminen & Stenvall 2004)

Varje utbildningsanordnare är skyldig att tillsätta ett eller flera **organ** (som på finlands-svenskt håll kan benämnas "yrkesteam"). Organets medlemmar ska företräda utbildningsanordnaren, lärarna, de studerande samt arbets- och näringslivet inom respektive bransch eller branscher. Medlemmarna förväntas utöver branschspecifik kännedom också ha intresse för att utveckla utbildningen samt vilja att fördjupa sig i de författningar och föreskrifter som gäller yrkesutbildning samt nationella yrkesprovsmaterial. Organets främsta uppgift är att godkänna de planer för genomförande och bedömning av yrkesprov som utgör en del av utbildningsanordnarens läroplan, övervakar yrkesprovsverksamheten och att principerna för yrkesprov uppfylls, utser dem som bedömer yrkesprov samt behandlar rättelseyrkanden som gäller bedömningen av studerande. (L 601/2005 25 a §)

Varje utbildningsanordnare får själv ta ställning till hur många organ som tillsätts. Vid Kainuun ammattiopisto (yrkesinstitutet i Kajanaland) i Kajana har ledningen valt att tillsätta ett enda organ, som godkänt hur planeringen av exempelvis alla yrkesprov för drygt 2000 studerande inom sex utbildningsområden skrivits in i skolans läroplan. För att arbetet ska kunna genomföras finns under detta organ sex underliggande sektioner som bereder ärenden och för dem till organet för beslut. (<http://www.kao.fi>)

Vid Yrkesskolan Optima i Jakobstad har man valt motsatsen vad gäller själva organets arbets-sätt. Inom Yrkesskolan Optima finns egna organ till och med för varje bransch. Det innebär att medlemmarna i ett branschspecifikt organ har god insyn i den aktuella branschen och därmed både bereder och beslutar om utbildningsverksamheten och dess genomförande. (<http://www.optimaedu.fi>)

Utgående från Utbildningsstyrelsens utredning över hur organen inom 48 finländska utbildningsanordnare har ansvarat för planering och förverkligande av yrkesprov (Räikköläinen m.fl. 2006) kan man konstatera att många organ tar sin uppgift grundligt och seriöst. En del frågor har man gjort tillfälliga lösningar för, tills upprätthållaren av utbildning har fått mer erfarenhet. En guide kommer att ges ut i början av år 2008, med Utbildningsstyrelsens anvisningar för medlemmar i organen.

Utvecklandet av perioderna med inläring i arbetet och införandet av obligatoriska yrkesprov i de yrkesinriktade studiehelheterna har befrämjat samarbetet mellan läroanstalterna och olika parter i arbetslivet. Om det råder en ömsesidig respekt mellan samarbetsparterna

och alla är införstådda med målsättningarna finns goda förutsättningar för att utbildningen kan tillgodose arbetslivets behov av yrkeskunskap. Samtidigt behövs arbetslivet för att skolorna ska kunna genomföra perioderna med inläring i arbetet och yrkesprov. (Hakala 2006)

Vid Kainuun ammattiopisto har man underlättat kommunikationen mellan skolan och arbetsplatsen, genom att utveckla möjligheten att ta emot textmeddelanden från mobiltelefoner till skolans Intranet-sidor. Då en studerande eller en arbetsplatshandledare vill ha kontakt med en lärare kan man antingen ringa och diskutera vid överenskomna tidpunkter eller då behov finns, men ifall läraren inte är tillgänglig för ögonblicket kan ett meddelande från mobiltelefonen läsas av läraren via en dator. Även handledning och uppföljning av studerandes lärande fungerar via Intranet, så att feedback från handledaren samlas tillsammans med den studerandes egna kommentarer i form av en dagbok.

Vid Yrkesskolan Optima i Jakobstad har man målmedvetet satsat på att bygga upp ett samarbetsnätverk till regionens arbetsplatser. Lärare har blivit tilldelade en timresurs, för att några dagar i veckan kunna träffa företrädare för de olika arbetsplatserna. Avsikten är att både informera om läroplanens innehåll, beskriva kriterier för bedömning och stöda handledarna att kunna ta emot och handleda de unga studerande när de kommer på en period av inläring i arbetet. Målsättningen är att merparten av yrkesproven ska kunna genomföras ute i arbetslivet. En kartläggning har visat, att arbetsplatshandledarna inte har upplevt att bedömningen varit svår, om tillräckligt med resurser har satsats på en god informering. Det är väsentligt att den ansvariga läraren finns tillgänglig, framför allt under de första yrkesproven och inför den gemensamma utvärderingsdiskussionen.

Återkommande träffar inom så kallade branschråd några gånger om året har visat sig vara en god grund för samarbetet, då parterna tillsammans kan utveckla utbildningen mot arbetslivets behov. Såväl vid Kainuun ammattiopisto som vid Yrkesskolan Optima understryker lärarkåren behovet av ömsesidig respekt och förståelse för varandras verksamhet och expertis.

Det är avgörande för utbildningens utveckling, att de som väljs till medlemmar i ett organ tar sig an utmaningen att kritiskt granska innehåll, metoder och verksamhet för varje yrkesinriktad grundexamen. Respons bör tas tillvara, för att konstruktivt ligga till grund för kvalitetshöjning utgående från läroplansgrunderna, den lokala läroplanen och de behov som arbets- och näringslivets parter för fram.

5.6 SAMMANFATTNING

Yrkesinriktade grundexamina omfattar i Finland 120 studieveckor, och de flesta genomförs under tre år. Det finns sju utbildningsområden som omfattar 52 yrkesinriktade grundexamina och inom dem 116 olika utbildningsprogram. En studerande kan avlägga en yrkesinriktad grundexamen antingen vid en läroanstalt eller med ett läroavtal. Därtill kan yrkesinriktade grundexamina avläggas som fristående examina inför en statlig examenskommission. Man kan även läsa studieförberedande gymnasiekurser vid sidan av sina yrkesstudier och få en dubbel examen, s.k. kombiexamen.

I lagen om ändring av lagen om yrkesutbildning (601/2005) understryks vikten av ett ömsesidigt samarbete mellan skola och arbetsliv. Redan i lagen om yrkesutbildning från 1998, stadfästes att de yrkesinriktade grundexamina måste omfatta minst 20 studieveckor inläring i arbetet.

De 90 studieveckor som utgör yrkesinriktade studiehelheter ska utvärderas kontinuerligt och studerandes kunskaper ska bedömas mångsidigt. Den enda form av bedömning som är lagstadgad är yrkesprov, då studerande i praktiska arbetssituationer påvisar hur väl de har tillägnat sig målen för det centrala kunnandet.

Arbetslivet har inflytande i hela yrkesutbildningens genomförande genom de organ, även kallade yrkesteam, som utbildningsanordnaren är förpliktigad att tillsätta för att utöva tillsyn över verksamheten, men även ha möjlighet att påverka utformningen av yrkesutbildning utgående från arbetslivets behov. Arbetslivet deltar även i utvärderingen av de studerandes inlärningsprocess under de obligatoriska perioderna av inläring i arbetet samt de yrkesprov som eventuellt görs i samband med inläringen i arbetet. Ifall yrkesprov genomförs vid läroanstalter kan representanter från arbetslivet delta i bedömningen, men en eller flera lärare tillsammans med den studerande kan också bedöma yrkeskunnandet mot de kriterier som fastställts i läroplansgrunderna och i det nationella yrkesprovsmaterialet för varje examen. Ansvaret för bedömning ligger i sista hand på läraren, men arbetslivets uppfattningar om yrkeskunskap utgör en väsentlig del av de studerandes bedömning.

Examensbetyget från alla yrkesinriktade grundexamina är tvådelat och består av ett avgångsbetyg, där alla olika bedömningsformer sammantaget skapar ett slutvitsord för varje studiehelhet, samt ett yrkesprovsbetyg för varje yrkesinriktad studiehelhet.

6. SAMMANFATTANDE JÄMFÖRELSE

I denna studie ligger fokus på de ungdomars lärande på arbetsplatser och på bedömning genom yrkesprov. Efter att i tidigare kapitel ha kartlagt och beskrivit den grundläggande yrkesutbildningen skilt för varje land, gör vi i detta kapitel en jämförelse och speglar likheter och olikheter i ungdomarnas yrkesutbildning i Danmark, Norge och Sverige mot hur den genomförs i Finland. Jämförelserna utgår från centrala styrdokument i respektive land.

Eftersom en av huvudaspekterna i denna studie ligger på bedömning, ser vi i kapitel 6.3 närmare på några definitioner av begreppen bedömning och utvärdering av yrkeskunnande. Trots att de länder som omfattades av denna studie är nära varandra både geografiskt och språkligt, förekommer begrepp i relation till yrkesutbildning, som vi märkte har olika innebörd i länderna. Dessa presenteras därför kortfattat i kapitel 6.4.

Avslutningsvis reflekterar vi kring lärandet i arbetslivet, bedömningen av yrkeskunnandet och relationerna mellan skola och arbets- och näringsliv inför framtida utmaningar.

6.1 ÖVERSIKT ÖVER GRUNDLÄGGANDE YRKESUTBILDNING

Ur ett europeiskt perspektiv liknar de nordiska yrkesutbildningssystemen för ungdomar varandra. Yrkesutbildning för ungdomar i Norden är avgiftsfri (förutom på Island), medan studerande bekostar en del studiematerial eller utrustning för det praktiska lärandet. Kommuner är fortfarande huvudsakligen ägare till eller upprätthållare av yrkesutbildning i de fyra länderna som denna studie omfattar, om dock var sjätte svensk gymnasieelev går i en friskola idag (www.friskola.se).

Under de senaste femton åren har den grundläggande yrkesutbildningen genomgått reformer i alla fyra länderna, så att en yrkesinriktad grundexamen i Sverige och Finland är treårig, medan de danska ungdomarnas yrkesutbildning tar upp till fyra år och de norska ungdomarnas grundläggande yrkesutbildning omfattar fyra år. Gemensamt för alla fyra ländernas yrkesutbildning är att man utökar och prioriterar lärandet i arbetet, d.v.s. integrerar perioder av målstyrt lärande som sker utanför skolan utgående från målsättningarna i läroplanen. Härmed framstiger också behovet av samarbete mellan skola och arbetsliv i samtliga länder.

Gemensamt för samtliga länders grundläggande yrkesutbildning är att den ger ungdomarna förutsättningar för att kunna försörja sig som yrkesutövare, men även behörighet för att söka till vidare studier. De danska, norska och finländska yrkesutbildningarna omfattar i stort ungefär ett halvt års allmänna studier, medan det i den svenska yrkesförberedande utbildningen ingår motsvarande ett års kärnämnesstudier.

En övergripande skillnad mellan länderna är att de norska och de svenska ungdomarna alltid har rätt att inleda en yrkesutbildning, oberoende av om de har kunskapsbrister från grundskolan. För att få ansöka till en finländsk eller en dansk yrkesutbildning måste en person ha genomgått grundskolan med godkända vitsord. Länderna har däremot genomgått samma process kring ingångarna till yrkesutbildning för ungdomar: de har blivit färre men bredare

och med koncentration på allmänna basfärdigheter i början och en specialisering mot sitt kommande yrke mot slutet av utbildningen.

Danmarks och Finlands ungdomsutbildningar är organiserade i ett tvådelat skolsystem, med antingen studieförberedande eller yrkesinriktade utbildningar. Däremot har Norge och Sverige en integrerad utbildning i ett enhetligt utbildningssystem efter grundskolan, med gymnasieskola i Sverige och vidaregående skola i Norge. Härmed skiljer sig lagstiftningen helt åt för gymnasier och yrkesinstitut i Danmark och Finland, medan de norska och svenska utbildningarna (såväl studieförberedande som yrkesförberedande) i huvudsak har gemensamma styrdokument. En finländsk studerande kan även välja kombinerade studier, som leder till en yrkesinriktad grundexamen samt studentexamen. I det finländska gymnasiet ges enbart studieförberedande utbildning, till skillnad från gymnasieskolan i Sverige. I Finland erhåller en studerande en yrkesbeteckning efter genomförd yrkesinriktad grundexamen, medan yrkesförberedande utbildning i Sverige inte alltid gör det, exempelvis från barn- och fritidsprogrammet.

I Danmark finns branschråd på nationell nivå, med representanter för arbetsgivare och arbetstagare. Branschråden ansvarar för studiernas innehåll och fastställandet av kompetensmålen. På skolnivå finns lokala utbildningsråd med arbetslivsrepresentanter som påverkar utbildningen och dess innehåll. I Norge har arbetsmarknadsparterna direkta kontakter till yrkesutbildningen både på nationell nivå genom Samarbeidsrådet for yrkesopplæring och nio branschråd samt på fylkeskommunal nivå genom yrkesutbildningsnämnder. I både Danmark och Norge har arbets- och näringslivet följaktligen stort inflytande på innehållet i yrkesutbildningen genom olika nationella, regionala och lokala organ. Kompetensmålen i yrkesutbildningen ställs av branscherna själva.

Skillnaden mellan Norge och Danmark är att i Danmark involveras arbetslivsrepresentanter även i bedömningen och utvärderingen av elevernas prestationer i skolan, genom censorer. Grundprogrammet avslutas med ett projektarbete som bedöms av läraren och en utomstående censor, en arbetslivsrepresentant. Arbetslivsrepresentanter kan även involveras i andra bedömningar av elevernas kunnande som görs på skolan. I Norge deltar inte arbetslivsrepresentanter i bedömningen av elevernas prestationer i skolan. I både Danmark och Norge avslutas yrkesstudierna med ett slutprov, som ger status som yrkesman och yrkeskvinna. Yrkena är licensierade och kräver ett yrkesbrev (*fag-/svennebrev*). Den slutliga bedömningen av *fag-* och *svenneprøven* sker i båda länderna av arbetslivsrepresentanter.

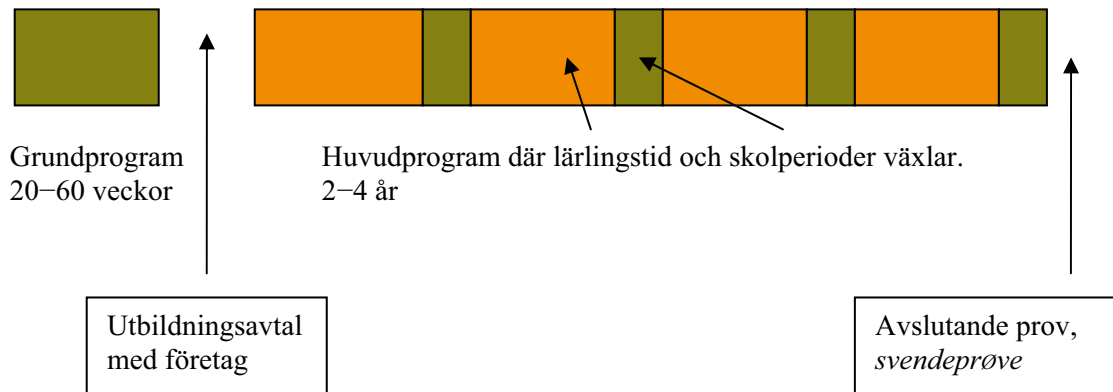
I alla fyra länder finns det på arbetsplatserna personer som ansvarar för elevernas lärande. I Danmark kallas den ansvariga personen *mester*, och i Norge *faglig leder*, som bistås av en *instruktør*. I Finland och Sverige utses och utbildas arbetsplatshandledare på arbetsplatserna.

6.2 LÄRANDE I ARBETSLIVET

Omfattningen av andelen teori och praktik i yrkesutbildning varierar kraftigt mellan dessa fyra nordiska länder. Dansk yrkesutbildning är starkt influerad av det tyska duala lärlings-systemet. De danska ungdomarna tillbringar initialt en kortare period, grundprogrammet, i skolan (20–60 veckor) följt av huvudprogrammet som innebär en anställning under 1–3 år som lärling. Under lärlingstiden återvänder den studerande ett par gånger i året (inalles

högst 30 veckor under huvudprogrammet) till skolan för mellanbedömningar av sin kunskapsutveckling, därför kallas detta för "sandwich-systemet". Vid studiernas slut avlägger den studerande ett avslutande prov eller *svendeprove*. Såväl de danska som de norska ungdomarna erhåller lön under lärandet i arbetslivet, vilket innebär att de står i anställningsförhållande under sina studier.

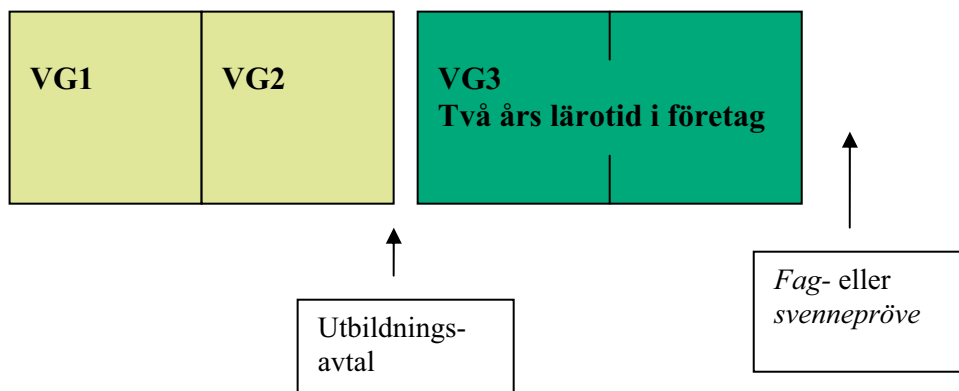
Eftersom yrkesutbildningen i Danmark bygger på ett mästare-lärlingssystem under huvudprogrammet, ligger tyngdpunkten i utbildningen följaktligen på lärande i arbetslivet. Grovt sett kan man säga att 1/3 av yrkesutbildningen sker på skolan och 2/3 i arbetslivet.

Figur 15. Schema över utbildningsförloppet i fråga om yrkesutbildning i Danmark.

I Norge betonas det teoretiska, lärarledda lärandet under de första två åren, eftersom de studerande skrivs ut ur skolan för sina återstående två år av lärande. Därför kallas den norska yrkesutbildningen som bygger på partsamarbete för en "2+2-modell".

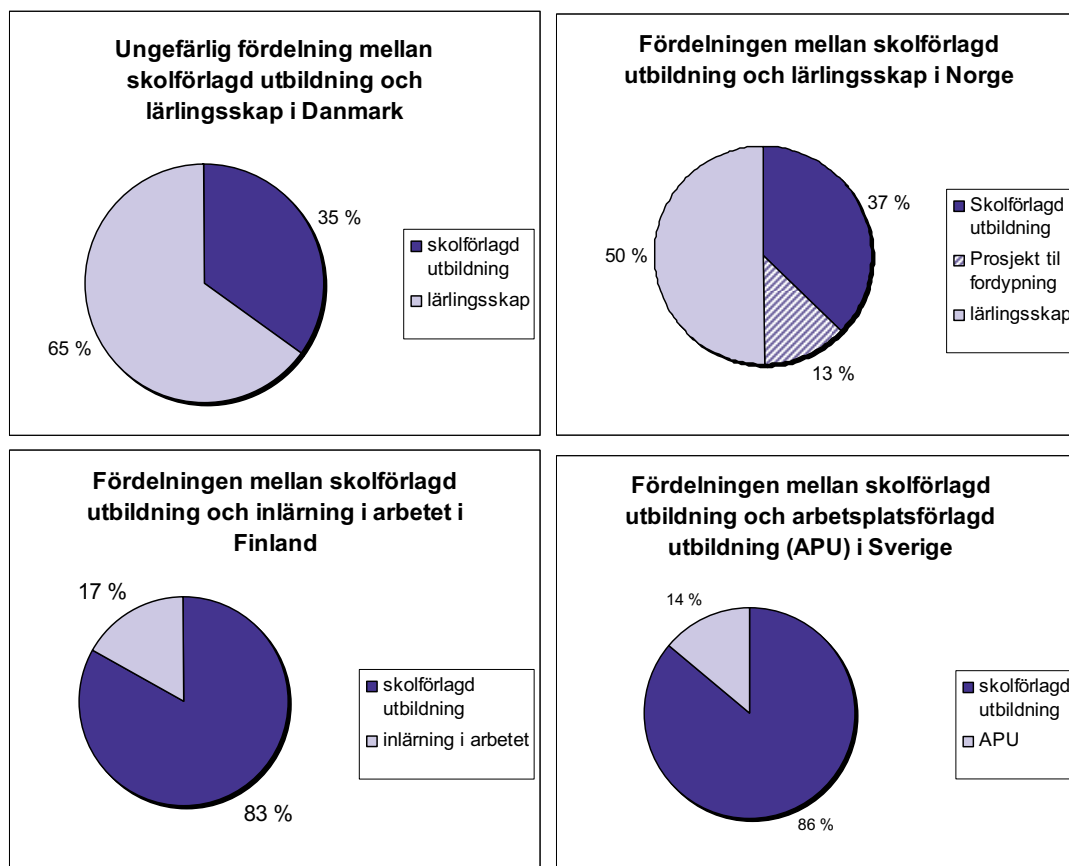
De två första åren av utbildningen, *vidaregående trinn 1 och 2* (VG1 och VG2), sker på en *vidaregående skole*, medan återstoden av yrkesutbildningen, VG3, utgörs av två års lärotid på ett företag. Andelen lärande i arbetslivet ökade från höstterminen 2007 ytterligare, då en ny arbetslivsorienterad helhet, *Prosjekt til fordypning*, togs in i den skolförlagda utbildningen. Inom denna helhet, som utgör 20 % av studierna på VG1 och 30 % av studierna på VG2, får eleverna bekanta sig med arbetslivet enligt egna intressen. Inför lärotiden, VG3, ingår eleven ett utbildningsavtal med ett företag och blir därmed anställd vid företaget. Den studerande får lön under hela sin lärlingstid och lönen ökar successivt varje halvår.

Figur 16. Den norska 2+2 modellen för yrkesutbildning.

Enligt gymnasieförordningen ska minst 15 veckor av studierna i de yrkesförberedande programmen i Sverige utgöras av arbetsplatsförlagd utbildning, APU. Perioderna kan antingen utformas så att eleverna under ett antal veckor tillbringar 2–3 dagar i arbetslivet och resten i skolan, eller så att APU-perioderna utgörs av hela veckor. Formellt sett är rektorn ansvarig för att miljön för APU är lämplig. Sedan hösten 2000 har det funnits en försöksverksamhet med lärande i arbetslivet (LIA) inom gymnasieskolan. Då utförs minst 30 veckor av yrkesförberedande gymnasieutbildning på en arbetsplats. Försöks-verksamheten med LIA kommer att ersättas av försök med gymnasial lärlingsutbildning från och med 2008. De finländska yrkesinriktade grundexamina omfattar minst 20 studieveckor inläring i arbetet, alltså minst ett halvt år av den treåriga yrkesutbildningen. Detta innebär att åtminstone en sjättedel av utbildningen sker genom arbete utanför skolan, oftast i perioder under utbildningstiden. Det finns ingen övre gräns för hur stor del av studierna som kan förläggas till arbetslivet. Enligt lagen om yrkesutbildning (630/1998) måste arbetsplatserna uppfylla kraven på att en studerande ska få lära sig målinriktat och medvetet genom arbete och kontinuerlig handledning. Det handlar om en inlärningsmetod och därför ska varje period av inläring i arbetet utvärderas efteråt.

Nedan jämförs fördelningen mellan skolförlagd utbildning och arbetsplatsförlagd utbildning i de fyra länderna. Man kan säga att 50–70 % av yrkesutbildningen i Danmark är arbetsplatsförlagd (beroende på utbildningsinriktningens omfattning). Mer än hälften av yrkesutbildningen i Norge är arbetsplatsförlagd, när man beaktar den nya arbetslivsorienterade helheten *Prosjekt til fordypning* under de båda åren i skolan. Andelen arbetsplatsförlagd utbildning i Finland och Sverige är 17 % respektive 14 %, vilket är den minimiandel lärande i arbetslivet som föreskrivs i ländernas lagstiftning.

Figur 17. Uppskattad procentuell fördelning mellan skolförlagd undervisning och arbetsplatsförlagd undervisning i Danmark, Norge, Finland och Sverige.

I Danmark och Norge är de studerande anställda under sin lärotid, eftersom de har ingått ett arbetsavtal med en arbetsgivare. Arbetsgivaren betalar lön till den studerande under hela praktikperioden, som omfattar flera år. Detta innebär att ungdomarna inte är berättigade till sociala studieförmåner i samma utsträckning som i Sverige och Finland.

Eleverna inom den grundläggande yrkesutbildningen i Sverige och Finland är inte anställda under sina perioder av lärande i arbetet. Det betalas vanligen inte lön för ungdomar, men om en arbetsgivare vill betala löneersättning åt en studerande kan den studerande mista rätten till studiestöd. I Sverige betalar arbetslivet t.ex. inom vissa teknikbranscher ersättning till skolan för elevernas praktik, eftersom skolan har försett eleven med verktyg och arbetskläder. I Finland är situationen omvänd när det gäller studerande inom social- och hälsovårdsområdet samt sjöfartsområdet, eftersom skolan betalar arbetsgivarna för den handledning de ger studerandena samt för användning av skyddskläder och utrustning.

Läroplanen för gymnasieskolan i Sverige anger inte hur samverkan mellan skola och arbetsliv ska ske, men av läroplanen framgår att rektorn ansvarar för utvecklandet av samverkan mellan skola och arbetsliv. I gymnasieskolorna finns lokala programråd med representanter från arbetsliv, skola och kommun.

Man kan sammanfattningsvis skönja ett målmedvetet och starkt samarbete mellan skola och arbetsliv i Norge och Danmark, där lärlingssystemet av tradition byggt upp yrkesutbildningen. I Finland har avtal slutits mellan skola och arbetsliv om målmedvetet samarbete kring ett förstärkt samarbete mellan yrkesutbildning och arbetsliv. I den svenska yrkesförberedande utbildningen är det framför allt i programmålen för varje nationellt program, som görs upp av riksdagen, som skola och arbetsliv kommunicerar. Teknikcollege är ett annat exempel på hur det svenska arbetslivet målmedvetet närmar sig skolan och påverkar utbildningens utformning utgående från det behov av kunnande som föreligger.

Nedan beskrivs yrkesutbildningens struktur samt andelen arbetsplatsförlagd utbildning för varje land. Procentandelen är riktgivande.

BESKRIVNING AV YRKESUTBILDNING	LÄRANDE I ARBETSLIVET
<p>DANMARK: ca 4 år växelutbildning</p> <p>Skolförlagd utbildning ca (30 %) grundprogram 20–60 veckor</p>	<p>Lärlingstid ca 70 % huvudprogram ca 3,5 år, varav ca 30 veckor i skolan</p>
<p>NORGE: 4 år 2 + 2 modell</p> <p>2 års skolförlagd utbildning består av gemensamma ämnen (25 %) gemensamma programämnena (50 %) Projekt til fordykning i arbete (25 %)</p>	<p>Lärlingstid 2 år: 50 %</p> <p>Den arbetslivsorienterade helheten utgör därtill 25 % av studierna under de båda åren i skolan.</p>
<p>SVERIGE: 3 år</p> <p>Gymnasiestudier 2 500 poäng kärnämnen 750 poäng (30 %) karaktersämnen 1 450 poäng (60 %) individuellt val 300 poäng (10 %)</p>	<p>Arbetsplatsförlagd utbildning: minst 15 veckor (14 %)</p>
<p>FINLAND: 3 år</p> <p>Yrkesinriktad grundexamen 120 studieveckor allmänna studier: 20 sv (17 %) yrkesinriktade studier: 90 sv (75 %) valbara studier: 10 sv (8 %)</p>	<p>Inläring i arbetet: minst 20 studieveckor (17 %)</p>

Figur 18. Sammanställning över den grundläggande yrkesutbildningens uppbyggnad i Danmark, Norge, Sverige och Finland samt uppskattad andel lärande i arbetslivet

6.3 BEDÖMNING OCH UTVÄRDERING AV YRKESKUNNANDE

Korp (2003) menar att forskning om kunskapsbedömning har genomgått en ideologisk och teoretisk omorientering. Den behavioristiskt betonade inläringen har ersatts av kognitiva och sociokulturella teorier om lärande, där läraren anknyter till de studerandes erfarenheter och ger meningsfulla uppgifter som stöder förståelsen. Läraren hjälper den studerande att prestera sitt bästa med sådana metoder som är de mest lämpade individuellt sett. Idag lyfts den pedagogiska målsättningen att samtidigt lära sig fram i en bedömning, inte enbart att den ska mäta kunskap.

Tyvärr har det vetenskapliga intresset för bedömning varit förhållandevis litet i Norden i jämförelse med det internationella, enligt Korps (2003) sammanställning av studier om bedömning. De nordiska publikationerna omfattar huvudsakligen utvärderingar och utvecklingsarbeten, ofta i form av exempel på prov som har använts och rapportering av resultat.

Begreppsapparaten kring **bedömning** (eng. *assessment*) av kunskap är invecklad och mångtydig, såväl i de nordiska språken som i engelska. På finska finns endast begreppet ”arviointi”, vilket betyder både utvärdering, evaluering och bedömning, enligt finländska Utbildningsstyrelsens finsk-svenska utbildningsordlista. I den övergripande danska lagen om yrkesutbildning (Bekendtgørelse af lov om erhvervsuddannelser nr 1244) talas det i 33 § enbart om ”bedømmelse”. Den norska term som i lagen och förordningen används för bedömning av den studerandes kunnande är ”vurdering” (se kap. 4 i Forskrift til opplæringslova).

Bedömningen kan relatera till en viss fas i processen, men även beteckna ett specifikt filosofiskt eller pedagogiskt synsätt kring själva bedömningen. Begreppet **utvärdering** (eng. *evaluation*) förknippas med insamlandet av en mängd data om hur den studerande lär sig, d.v.s. lärandeprocessen. Målsättningen är att ta tillvara och bygga vidare på studerandes kunnande, motivation, visioner och potential. Utvärderingsarbetet bör inriktas på att samla lärares, studerandes och handledares syn på vilket kunnande som är aktuellt för utvärdering och hur den studerande individuellt kan stödas och handledas för optimalt lärande. En utvärdering baseras i sin tur på flera mindre bedömningar. (jfr Korp 2003, Utbildningsstyrelsen 2006)

Den *formativa* utvärderingen/bedömningen syftar enligt Scriven (1994) till att följa den studerandes läroprocess och stimulera hans/hennes individuella metoder för att lära sig så mångsidigt som möjligt. Såväl lärare i skolan som handledare ute i arbetslivet kan genom feedback sporra och motivera varje studerande att göra sitt bästa utgående från läroplanernas målsättning. Den *summativa* bedömningen värderar och mäter den slutliga kunskap som den studerande påvisar mot kriterierna i läroplanen, till exempel de finländska yrkesproven eller de norska och danska *svendeproven*. På norska använder Lauvås (1998) termen ”individevaluering” då han avser summativ bedömning av en studerande.

Vi vill lyfta fram att begreppet ”bedömning” kan uppfattas olika, såväl inom det egna landet som mellan olika länder. Därför är det väsentligt att klargöra vad vi syftar på när vi diskuterar bedömning av yrkeskunskap. Synnerligen väsentligt blir att tydligt formulera vilken slags bedömning skolan förväntar sig av bedömarna på en arbetsplats.

Bedömning av yrkeskunnandet i Danmark ges främst av lärare under den skolförlagda utbildningen, både genom vitsord och kvalitativa, muntliga bedömningar. Under lärlingstiden bygger bedömningen på den respons eleven får av sin närmaste arbetsgemenskap och handledare samt på utvärderings-/bedömningsdiskussioner på trepartsbasis (lärare, elev, praktikplatsrepresentant). Dessa utvärderingsdiskussioner förs efter varje praktikperiod, i regel en gång per läsår.

I Norge sker bedömningen av de studerandes kunskaper under den skolförlagda delen av utbildningen av lärarna i skolan. Bedömningen sker kontinuerligt både med och utan vitsord. Under lärotiden i företag sker också en kontinuerlig, kvalitativ bedömning/utvärdering av den studerandes yrkeskunnande genom utvärderingssamtal. I den norska skollagen föreskrivs att utvärderingssamtal ska föras mellan läroföretaget och eleven varje halvår, där man relaterar lärlingens kunnande till kompetensmålen i läroplanen.

Bedömningen av elevernas kunskaper görs i Sverige endast av lärarna vid skolan. Alla gymnasiekurser ska betygsättas av läraren. Varje kurs har en kursplan, som anger de mål som undervisningen ska uppnå. För varje kurs finns betygsriterier, där det anges vilken kunskapsnivå som eleven ska uppnå, för de tre vitsorden Godkänt (G), Väl godkänt (VG) och Mycket

väl godkänt (MVG). Bedömningen av elevernas kunskaper i yrkesämnen ankommer endast på lärare. Om delar av en kurs har bestått av APU, kan handledarna på arbetsplatserna ge ett kvalitativt utlåtande om eleven, som läraren beaktar. Eleven kan inte överklaga ett betyg.

De finländska studerandena bedöms av det lärarteam som ansvarar för en studiehelhet, där fokus för de yrkesinriktade studierna ligger på helheter i form av naturliga arbetsprocesser. Yrkeskunskapen ska bedömas mångsidigt, men den enda lagstadgade metoden är yrkesprov. Varje yrkesprov bedöms av en yrkesman, en lärare eller båda tillsammans. Läraren ansvarar för bedömningen, d.v.s. att man tillämpar kriterier i läroplanen för att bedöma sådant kunnande som benämns centralt för studiehelheten. Nöjaktiga 1 och 2 är de lägsta vitsorden, följda av Goda 3 och 4 samt det högsta vitsordet Berömliga 5. Utöver yrkesprov kan ungdomarnas yrkeskunnande bedömas med andra metoder.

De finländska utbildningsanordnarna är skyldiga att tillsätta organ, s.k. ”yrkesteam”, med medlemmar som företräder utbildningsanordnaren, lärarna, de studerande samt arbets- och näringslivet inom respektive bransch eller branscher. Medlemmarna ska ha god kännedom om branschen, men också intresse att utveckla utbildningen och dess uppbyggnad. För att perioderna av inläring i arbetet ska bli så lärorika och sporrande som möjligt rekommenderas att skolorna utbildar arbetsplatshandledare.

Examensbetyget i Finland är numera tvådelat, där yrkesprovsbetyget lyfts fram vid sidan av avgångsbetyget. Även i Norge och Danmark utgör yrkesbrev (*fag-/svennebrev*) det dokument som påvisar yrkeskunnandet. Den slutliga bedömningen av *fag-* och *svenneprov*erna samt yrkesprov sker i dessa tre länderna av arbetslivsrepresentanter. Läraren är den enda som gör bedömning av elevers yrkeskunskaper i Sverige, dock med beaktande av APU-handledarnas omdöme om elevens kunnande.

6.4 STYRDOKUMENTEN KRING LÄRANDET I ARBETSLIVET OCH BEDÖMNING

I de föregående kapitlen har centrala styrdokument på nationell och lokal nivå som beskriver ungdomarnas yrkesutbildning i Danmark, Norge, Sverige och Finland behandlats. Vi vill i detta avsnitt ytterligare ta fasta på hur lärandet i arbetslivet och bedömning regleras i respektive lands styrdokument. En sammanställning av de mest centrala lagarna i länderna i fråga om yrkesutbildning för ungdomar finns som bilaga 5.

Lagstiftningen kring yrkesutbildning är i **Danmark** uppbyggd kring över 100 lagar och förordningar. Det stora antalet författningar beror på att alla sju ingångar till yrkesutbildning regleras genom en egen förordning och varje huvudprogram har ett eget styrdokument. De två övergripande författningarna är **lagen om yrkesutbildningar** (*Bekendtgørelse af Lov om erhvervsuddannelser*) och **huvudförordningen om yrkes-utbildningar** (*Bekendtgørelse om erhvervsuddannelser*, kort: *hovedbekendtgørelse*). För varje enskilt huvudprogram utarbetas en **utbildningsordning** som styrdokument. Utbildningsordningen skrivs av branschråden och innehåller bl.a. kompetensmål, utbildningens ramar och innehållet, målbeskrivningar för särskilda ämnen samt bestämmelser om bedömningen av elevernas kunskaper.

Regleringen av lärandet i arbetslivet sker genom dessa styrdokument. I yrkesutbildningslagen och –förordningen finns allmänna bestämmelser om skolperioder och praktikperioder

(t.ex. kap. 4 i huvudförordningen gäller utbildningarnas struktur) medan utbildningsordningen för varje enskild utbildning innehåller mera noggranna anvisningar om samverkan mellan skolan och praktikverksamheterna. I den lokala läroplan som varje enskild skola utarbetar finns även noggrannare bestämmelser om hur enskilda utbildningar genomförs. Regleringen av bedömningen av elevernas kunskaper finns i huvudförordningens 13 kapitel. I 76 § föreskrivs om den bedömning som görs med vitsord. Bestämmelser om de avslutande proven och *svendeproverna* finns i kapitel 4. Elevernas slutliga yrkeskunskaper bedöms antingen på skolan under den sista skolperioden, eller efter skolperioden, då ordnat av ett branschråd. Till den lokala undervisningsplanen på varje skola hör också en bedömningsplan, där bedömningen av elevernas kunskaper tydliggörs.

I **förordningen om prov och examina i yrkesutbildningar** (*Bekendtgørelse om prøver og eksamen i erhvervsrettede uddannelser BEK 766*) föreskrivs i kap. 6 om de krav som ställs på de bedömare (censorer) som ska delta i bedömningen av examinandernas prestationer. En censor ska ha ingående kännedom om yrket och ha specifik kompetens inom ett eller flera yrkesmässiga delområden som ingår i utbildningen. En övre åldersgräns på 70 år ställs. Censorerna får inte vara anställda på den institution där de ska verka som censorer. Till censorernas uppgift hör att se till att utbildningarnas prov överensstämmer med lagar och förordningar och att medverka till att examinanderna får en rättvis behandling och sådan pålitlig bedömning av prestationerna som överensstämmer med reglerna om vitsordsgivningen.

När det gäller samarbetet mellan skola och arbetsliv föreskrivs t.ex. om branschråd och lokala utbildningsråd i lagen om yrkesutbildning.

Norge har, i motsats till Danmark, en samlad lagstiftning kring all utbildning. Alla bestämmelser som gäller grundskolan och den vidaregående utbildningen har samlats i en **lag om grundskolan och den vidaregående undervisningen** (*Lov om grunnskolen og den vidaregående opplæringa*), med tillhörande **förordning** (*forskrift til opplæringlova*). Lagen och förordningen är mycket omfattande, men kapitel 3, 4, 11 och 12 är de mest centrala för yrkesutbildningen. I dessa föreskrivs t.ex. om utbildningens omfattning, innehåll och bedömning. Vidare föreskrivs även om lärlingens rättigheter och skyldigheter, lärokontrakt och godkännande av läroföretag samt om de organ som är knutna till yrkesutbildningen i företaget.

För bedömningen av yrkeskunnandet finns detaljerade bestämmelser i förordningen, där det anges vilka ämnen som ska bedömas med vitsord och vilka som ska bedömas på annat sätt. Vissa prov förutsätter censorer, som utnämns av Utdanningsdirektoratet. Lagen och förordningen innehåller även bestämmelser kring fag- och svenneproven.

Bestämmelser om partsamarbetet inom yrkesutbildningen finns i lagens 12 kapitel, t.ex. om branschråden och yrkesutbildningsnämnderna i fylket. Den praktiska delen av utbildningen, lära i företag, föreskrivs även ingående i lagen.

Kapitel 5 i skollagen berör gymnasieskolan i Sverige. I bilagor till skollagen finns **målen för de nationella programmen** förtecknade, liksom riktvärden för utbildningens omfattning för olika ämnen. Det är just i programmålen som underlaget till kommunikation skapas mellan skola och arbetsliv, bl.a. om arbetsplatsförlagd utbildning, APU. Avsikten är att programmålen ska ge handledare på arbetsplatsen förståelse för vad utbildningen syftar till.

I **Gymnasieförordningen** från år 1992 föreskrivs att arbetsplatsförlagd utbildning (APU) på alla gymnasieprogram som innehåller yrkesämnen ska uppgå till minst 15 veckor. **Läroplanen** anger den svenska gymnasieskolans uppgifter, övergripande mål, samt de värden som ska ligga till grund för undervisningen. Den omfattar även riktlinjer för bedömning och betyg samt rektors ansvar.

Läraren sätter betyg efter varje avslutad kurs. Till varje kurs finns en **kursplan**, som anger vilka mål som undervisningen ska nå, samt **betygskriterier**, som anger vilken kunskapsnivå som eleven ska nå för betygen ”Godkänt”, ”Väl godkänt” och ”Mycket väl godkänt”.

På lokal nivå bestämmer kommunen i sin **skolplan** om resursanvändning, organisering, krav på lokaler samt andra villkor som är avgörande för arbetet så att målen kan nås. **Arbetsplanen** visar hur den enskilda skolan vill organisera, utvärdera och utveckla sin verksamhet. Varje år ska en **kvalitetsredovisning** göras på varje skola och i varje kommun. Styrelsen för en skola kan därtill besluta om **lokala kurser**.

I **Finland** reglerar **lagen och förordningen om yrkesutbildning, Statsrådets beslut om examinas uppbyggnad och de gemensamma studierna i den grundläggande yrkesutbildningen** samt Utbildningsstyrelsens **föreskrift** grunderna för läroplanen för ungdomarnas yrkesinriktade grundutbildning. De **nationella läroplansgrunderna** för varje yrkesinriktad grundexamen ligger till grund för utvärdering och för bedömning av de studerandes kunskande. **Nationella yrkesprovsmaterial** har utarbetats för varje examen, som stöd för planeringen och genomförandet av de yrkesprov som ska bedömas för varje yrkesinriktad studiehelhet. Yrkesprovsmaterialen kommer framöver att omarbetas och ingå i läroplansgrunderna.

Varje utbildningsanordnare är skyldig att upprätta och planera verksamheten utgående från en egen **läroplan**, vilken i sin tur utgår från den nationella läroplansgrunden. Den lokala läroplanen består av en *gemensam del*, där man fastställer hur undervisningen planeras och genomförs samt hur de studerandes kunskaper bedöms inom utbildningen, bl.a. hur yrkesproven genomförs och bedöms. I den gemensamma delen ska även perioderna för inläring i arbetet preciseras. Den *examensspecifika delen* av den lokala läroplanen ger grunder för hur studierna ska anordnas och bedömas enligt examen och studiehelhet, t.ex. vilka metoder man ska tillämpa för uppföljning av inlärningsprocessen och för bedömning av yrkeskunskapen. Det organ (=yrkesteam) som utbildnings-anordnaren har tillsatt godkänner en examensspecifik plan för genomförande och bedömning av yrkesproven i samråd mellan skola och arbetsliv.

6.4 BEGREPP MED OLIKA INNEBÖRD

Under arbetets gång har vi stött på ytterligare några centrala begrepp i de nordiska länderna, som används med olika innebörd. Här ligger en risk för missförstånd. Vi vill därför lyfta fram dessa och kort beskriva hur begreppen skiljer sig åt.

Vidaregående opplæring/ Vidaregående uddannelser

Det som i Finland benämns andra stadiets utbildning kallas i Norge *vidaregående opplæring*. Denna utbildning riktar sig till 16–19 åriga ungdomar och sker på *vidaregående skoler*, där man kan läsa antingen yrkesförberedande eller studieförberedande program. Den vidaregående utbildningen i Norge motsvaras i Finland alltså av gymnasieutbildning och grundläggande yrkesutbildning.

Begreppet ”vidaregående” används också i utbildningssammanhang i Danmark, där man talar om *vidaregående uddannelser*. Till skillnad från Norge står de vidaregående utbildningarna för det som följer efter gymnasie- eller yrkesutbildningen, alltså av högskoleutbildning. Man bör hålla i minnet att begreppet ”vidaregående” står för utbildning på olika nivåer i Norge och Danmark.

Kunskapslyftet/ Kunnskapsløftet

I Norge kallas den pågående reformen av grundskolan och den vidaregående utbildningen *Kunnskapsløftet*. Reformen för med sig en rad ändringar i utbildningarnas innehåll, struktur och organisering, allt från första årskursen till den sista årskursen på det vidaregående stadiet. Reformen inleddes i augusti 2006 och fullgörs läsåret 2008–2009.

Kunskapslyftet finns också i Sverige och Finland, men är ett program för att höja utbildningsnivån för vuxna. I Finland är *Kunskapslyftet* ett program som riktar sig till vuxna mellan 30–59 år som inte har någon yrkesutbildning. Programmet genomförs 2003–2009.

I Sverige genomfördes *Kunskapslyftet* som ett femårigt projekt åren 1997–2002 för att ge arbetslösa personer gymnasiekompetens.

Karaktär/karakter, karaktärsämnen

I danskan och norskan betyder ordet *karakter* vitsord. Detta kan för svenskspråkiga vara något förvirrande, eftersom det på svenska relaterar till betydelsen art, slag och särdrag.

I Sverige delar man in studierna i karaktärsämnen och kärnämnen, där kärnämnen står för de allmänna ämnena och karaktärsämnen för de yrkesinriktade ämnena. I Finland talar man inte om karaktärsämnen, utan endast om yrkesinriktade ämnen.

Yrkesprov

I Finland ingår yrkesprov i alla yrkesinriktade studieheter inom den grundläggande yrkesutbildningen. Med yrkesprov avses ett prov där den studerande visar sina yrkeskunskaper i praktiska arbetsuppgifter. De studerande avlägger flera yrkesprov under sin utbildning och i bedömningen av yrkesproven deltar arbetslivsrepresentanter.

Någon direkt motsvarighet till yrkesproven finns inte i Sverige, Norge och Danmark, vilket gör att begreppet yrkesprov inte kan användas utan en tydlig definition. I Sverige förekommer dock termen yrkesprov, men med en annan innebörd än den finska. En fristuderande till exempel kan efter sin utbildning avlägga ett yrkesprov för att få ett utbildningsbevis – ett fristorsbevis och gesällbrev. Yrkesproven i Sverige står också för bedömning av vuxnas kom-

petens för att erkänna kunskaper. Yrkesproven i Sverige står med andra ord nära *fag-* och *svenneproven* i Norge och Danmark och de fristående yrkesproven för vuxna i Finland.

Bedömning av vuxnas yrkeskunnande inom fristående examen benämndes i Finland tidigare yrkesprov, men den korrekta benämningen är numera examenstillfälle.

6.5 AVSLUTANDE REFLEKTIONER

Att lära sig ett yrke är inget modernt fenomen. I denna studie har vi beskrivit hur yrkesutbildning för ungdomar genomförs i Danmark, Norge, Sverige och Finland. Utbildningssystemen överensstämmer på flera punkter, bland annat när det gäller studiernas längd och innehåll, men det finns även flera skillnader.

I detta avslutande kapitel framlägger vi *våra egna tolkningar* kring likheter och olikheter i de fyra nordiska länder som omfattats av jämförelsestudien.

Yrkesutbildningen för ungdomar i Danmark och Norge baserar sig på ett starkt partsamarbete, och arbetsmarknaden ansvarar för en stor del av utbildningen. Det så kallade dualsystemet, som dansk yrkesutbildning bygger på, betonar lärande i arbetslivet, men vanligen enbart vid en arbetsplats under hela utbildningen. Detta innebär att den studerande i ett tidigt skede blir bekant med miljön och den kultur som omfattas av det blivande yrket. En "socialisering" innebär att den studerande tvingas som anställd anpassa sig till arbetsplatsens normer och regelverk, utgående samma premisser som de övriga anställda. Därmed underlättas även en successiv yrkesidentifiering och en tidig förbindelse gentemot företagets eller organisationens verksamhet och värdegrund. De finländska yrkesinriktade grundexamina strävar efter att ge ungdomarna en bred yrkesbas, där flera olika lärandemiljöer utanför skolan hör till studerandes lärande i arbetet. Även i Sverige sker APU-perioderna i regel vid olika arbetsplatser. I Norge är det vanligt att lärotiden tillbringas vid en enda arbetsplats, men om inte verksamheten vid läroföretaget är mångsidig nog, kompletteras utbildningen vid ett annat läroföretag.

Yrkesutbildningen för ungdomarna i Danmark och Norge, där merparten av utbildningen är förlagd till arbetslivet, har å andra sidan stora likheter med läroavtalsutbildningen i Finland. Läroavtalsutbildning är en form av utbildning där den studerande skaffar sig yrkeskunskap och avlägger examen genom lärande på en arbetsplats, med stöd av teoretiska studier i skolan. Utbildningen har en lång tradition och lämpar sig för både ungdomar och vuxna. Denna form av utbildningen är likvärdig med de andra utbildningsformerna och den siktar på grund-, yrkes- eller specialyrkesexamen. Läroavtalet förutsätter en passande arbetsplats för utbildningen och att parterna ingår ett läroavtal, ett tidsbundet arbetsavtal mellan den studerande och arbetsgivaren.

Eftersom fördelningen av skolförlagd och arbetsplatsförlagd utbildning inom ungdomarnas yrkesutbildning skiljer sig mellan länderna påverkas även ansvaret för handledning, lärande och bedömning i arbetslivet. I Danmark är huvudparten av utbildningstiden förlagd till arbetslivet, med en "mester" som ansvarar för den miljö där ungdomen lär sig grunderna för sitt kommande yrke. Mästaren sörjer för att den studerande får den handledning som behövs, men av mästaren krävs ingen särskild utbildning i handledning och handledningen,

som oftast bygger på intresse och erfarenhet, kan skötas av en anställd i företaget. Det är dock lärarna som ansvarar för bedömning av de danska eleverna. I Norge bedöms de båda första åren av lärare, förutom den nya arbetslivsorienterade helhet som kallas *Prosjekt til fordypning*, där även arbetslivets representanter kan delta i bedömning. De båda sista årens yrkeskunnande bedöms enbart av arbetslivet, eftersom den studerande då inte längre finns i skolan utan är anställd vid ett företag. Både i Sverige och i Finland strävar man till att utöka arbetslivets inverkan på bedömning. De svenska eleverna bedöms endast av lärare, men lärarna kan beakta respons från arbetslivet – framför allt då det gäller arbetsplatsförlagd utbildning eller lärande i arbetslivet. I Finland har man lagstiftat om att arbetsplatshandledare ska ha yrkeskunskap och att deras bedömning ska beaktas i yrkesprovsbetyget, vilket i sin tur har inverkan på de yrkesinriktade studiehelheternas vitsord i avgångsbetyget. Det finns systematiskt strukturerad utbildning för arbetsplatshandledare och målsättningen är att varje studerande ska ha en utbildad arbetsplatshandledare. Även i Finland har läraren det slutliga ansvaret för bedömningen – att man bedömt det som är centralt kunnande och att de nationella kriterierna för bedömning har tillämpats.

En gemensam tyngdpunkt i de undersökta länderna är att man inom yrkesutbildningen klart strävar efter att innehållet i utbildningen ska motsvara arbetslivets behov. Tydliga kompetensmål ställs upp för studerandenas inläring, vilka utgår från de reella kraven i arbetslivet. Särskilt i Danmark har man inom yrkesutbildningen arbetat målmedvetet med utarbetandet av kompetensmål. Detta motsvaras i Finland närmast av bedömningskriterierna för det som i studiehelheterna benämns centralt kunnande. Både i Danmark och i Norge ställs kompetensmålen upp av branscherna själva, genom olika organ som är knutna till yrkesutbildningen och påverkar innehållet i denna.

En likhet länderna emellan är att man medvetet strävar efter att bedöma större arbetsprocesser inom yrkesutbildningen utgående ifrån arbetslivets förväntningar på kunnande och kompetens. I Danmark avslutas det inledande grundprogrammet, dvs. det första halvåret av utbildningen, med ett projektarbete, där studeranden tillämpar sina samlade kunskaper. Vid bedömningen av projektarbetet involveras även arbetslivsrepresentanter. Såväl i Norge som i Danmark avslutas yrkesutbildningen med ett slutprov, ett *fag-* eller *svenneprov* som ger yrkesstatus. Bedömningen av det slutliga yrkeskunnandet sker av arbetslivsrepresentanter. Man kan här dra paralleller till de finländska yrkesproven, där de studerande påvisar sitt praktiska kunnande genom att utföra arbetsuppgifter i en så autentisk arbetsmiljö som möjligt, och där arbetslivsrepresentanter deltar i bedömningen av kunnandet.

I Sverige bedöms yrkeskompetens huvudsakligen för att säkerställa en miniminivå för lönesättning och ett yrkesbevis regleras av kollektivavtalets utbildningsavtal. Genomgången yrkesförberedande utbildning (där alla kurser inte behöver vara godkända) innebär alltså att en ungdom i Sverige får kalla sig till exempel kock utan någon arbetserfarenhet. Därtill finns det möjlighet att frivilligt avlägga ett gesällprov för att påvisa sin yrkeskunskap. I Norge lyfter man starkt fram vad som kallas ”realkompetens”, alltså att ungdomen efter genomgången utbildning kan tillämpa sina kunskaper i arbetslivet. Man värderar nog den teoretiska kunskapen, men förmågan att kunna överföra tidigare kunskap till arbetslivets växlande krav stiger fram. I Danmark anställs yrkesmänniskor från ett annat land vanligen på samma villkor som ungdomar som utbildats i landet, utgående från branschorganisationernas ansvar. De finländska yrkesproven innebär således tydligare information om vilken yrkeskompetens som bedömts i hemlandet och kan värderas mot ett danskt svendebrev, ifall en finländsk ungdom söker arbete i Danmark.

Det saknas vanligen formella överenskommelser om erkännande av nordisk kompetens genom yrkesutbildning, däremot är det vanligt att ett nordiskt land erkänner utbildningar från ett grannland.

Det finns således en god grund för att utveckla det nordiska samarbetet inom yrkesutbildningen. Vi lever i mycket liknande samhällsförhållanden och kulturerna står nära varandra. Strävandena inom yrkesutbildningen är de samma: att utbildningen ska motsvara de reella behov som finns i arbetslivet och att allt fler ska fullfölja en utbildning utan studieavbrott. Styrkorna i Finland och Sverige är att den grundläggande yrkesutbildningen ger en bred bas där teoretiska kunskaper stärker kunnandet. I Finland ger de grundläggande yrkesexamina ett brett kunnande inom ett yrkesområde, och den nyutexaminerade har därmed möjlighet till en stor rörlighet inom sin bransch för att fördjupa sina yrkeskunskaper. I Finland har man också målmedvetet utarbetat tydliga kriterier för bedömningen av de studerandes yrkeskunskaper under studietiden, genom yrkesproven. Styrkorna i yrkesutbildningssystemen i Danmark och Norge ligger i lärlingssystemen, där de studerande under sin studietid socialiseras i en arbetsgemenskap och bygger upp en egen stark yrkesidentitet.

Eftersom denna rapport eftersträvar att finna likheter och skillnader mellan de fyra nordiska ländernas yrkesutbildning och bedömning av de studerandes yrkeskunskaper kunde fortsatta studieprojekt fokusera på en eller ett par specifika utbildningar. Nackdelen med att jämföra hur hela nationer verkställer yrkesutbildning medför generaliseringar och olikheter kan inte penetreras i detalj. Norden består av små nationer, där arbetsmarknaden fluktuerar och därför borde vi ge våra ungdomar beredskap att söka arbete utanför det egna landets gränser samt skapa förståelse för hur yrkeskunnande bedöms inom Norden, så att de kan etablera sig som yrkesutövare utanför hemlandet.

KÄLLOR

Bekendtgørelse af lov om erhvervsuddannelser nr 1244 af 23/10/2007. Hämtat 5.11.2007 på www.retsinformation.dk

Eerola, T. & Majuri, M. (2006): *Työelämäyhteistyön haasteet ja mahdollisuudet – selvitys ammatillisen peruskoulutuksen työelämäyhteistyön muodoista ja niiden toimivuudesta*. Utbildningsstyrelsen, Helsingfors.

Finsk-svensk utbildningsordlista. Utbildningsstyrelsen.
(<http://www.edu.fi/oppimateriaalit/sanasto1>)

Fremgang, fornyelse og tryghed - Strategi for Danmark i den globale Økonomi
Utgiven av den danska regeringen i april 2006. Hämtat 16.10.2007 (<http://www.globalisering.dk>)

Förordning 811/1998. Förordning om yrkesutbildning 6.11 1998/811. (<http://www.finlex.fi>)

Gadamer, H-G. (2002): *Sanning och metod*. Daidalos, Göteborg.

Gymnasieförordning 1992:394. Hämtat på www.riksdagen.se

Hakala, R. (2006): *Yrkesprovets effekt på undervisningsarrangemang och undervisningsmetoder – bara goda idéer eller verkliga förändringar i praktiken?*
Utbildningsstyrelsen, Helsingfors.

Keskuspuiston ammattiopisto (2007): *Redo för yrkesprov! En guide för handledning av specialstuderande i yrkesprov*. Keskuspuiston ammattiopisto, Helsingfors.

Kinnunen, E. & Halmevu, T. (2004): *Bedömningen av studerande inom yrkesutbildningen*. Utbildningsstyrelsen, Helsingfors.

Kommittédirektiv, Yrkesutbildningsdelegationen, Dir. 2004:72
Yrkesutbildningsdelegationens slutrapport, Statens offentliga utredningar 28.12.2006

Korp, H. (2003): *Kunskapsbedömning – hur, vad och varför*. Myndigheten för skolutveckling, Stockholm.

Lag 630/1998. Lag om yrkesutbildning 21.8 1998/630. (<http://www.finlex.fi>)

Lauvås, P. (1998): Hva skjuler seg bak metodespørsmålene? I Ljung, B. & Pettersson, A. (red.) *Perspektiv på bedömning av kunskap*. Lärarhögskolan i Stockholm: Institutionen för pedagogik.

Lov om grunnskolen og den vidaregåande opplæringa (opplæringslova).
LOV-1998-07-17-61, tillsammans med föreskriften till lagen. Hämtat den 15.11.2007 på www.lovdato.no

Læreplanverket for Kunnskapsløftet, midlertidig utgave juni 2006. Kunnskapsdepartementet och Utdanningsdirektoratet. Hämtat 25.9.2007. (http://www.utdanningsdirektoratet.no/templates/udir/TM_Artikkel.aspx?id=2120)

Mykrä, T. (2007): *Arbetsplatshandledaren som främjare av inläring – handledning och bedömning av den studerande på arbetsplatsen.* Educa-instituutti Oy, Helsingfors.

Numminen, U. & Stenvall, K. (2004): *Regionalt samarbete! Regionala nätverk inom utbildningsväsendet.* Utbildningsstyrelsen, Helsingfors.

Nyyssölä, N. (2006): *Från försök till verklig utveckling. Slutrapport om pilotprojekt och materialprojekt för yrkesprov åren 2000-2005.* Utbildningsstyrelsen, Helsingfors.

OECD (2007): *Education at a Glance.*

Rantanen, E. & Vehviläinen, J. (2007): *Givande studier? Studieavbrott vid yrkesläroanstalter.* Utbildningsstyrelsen, Helsingfors.

Romppanen, B. & Pohjanheimo, E. (2005): *Arbetsplatshandledaren som bedömare och handledare av de studerande – med fokus på den baskompetens som är gemensam för alla branscher.* Educa-instituutti Oy, Helsingfors.

Rosengren, K-E. & Arvidson, P. (1992). *Sociologisk metodik.* Almqvist & Wiksell, Sverige.

Räkköläinen, M, Mäki, M. & Kilpeläinen, P. (2006). *Selvitys ammattiosaamisen näyttöjen suunnittelusta ja toteuttamisesta vastaavasta toimielimestä.* Rapport. Utbildningsstyrelsen, Helsingfors.

Räisänen, A. & Frisk, T. (2002): *Ammatillisen koulutuksen tila. Yhteenvedo vuosina 1995-2001 tehtyjen arviointien tuloksista ja arvioinnin kehitystyöstä.* Utvärdering 9/2002. Utbildningsstyrelsen, Helsingfors.

Scriven, M. (1994). Evaluation: Formative, Summative, Goal-free. Husén, I.T. & Postlewaithe N.T.(red.) *The International Encyclopedia of Education.* Pergamon, Oxford.

Skollag 1985:1100. Hämtat på www.riksdagen.se

Undervisningsministeriet i Danmark (2006): *Uddannelsesaftale – en sund investering i fremtiden.* [broschyr]. Köpenhamn: Undervisningsministeriet, Afdelingen for erhvervsfaglige uddannelser.(<http://pub.uvm.dk/2006/uddannelsesaftale>)

Undervisningsministeriet i Finland (2005): (http://www.minedu.fi/OPM/Tiedotteet/2005/11/suositus_vahvistamaan_ammattikoulutuksen_ja_tyoelaman_yhteistyota_lang=sv)

Utbildningsstyrelsen (2006): *Yrkesproven tas i bruk.* Utbildningsstyrelsen, Helsingfors.

Vehviläinen, J. (2004): *Ammattiosaamisen näyttöjen vaikutukset ammatillisen koulutuksen laatuun.* Utbildningsstyrelsen, Helsingfors.

Webbplatser varifrån information har hämtats

www.aer.dk

Arbejdsgivernes Elevrefusion AER

www.eud-info.dk

informationsidor om yrkesutbildning i Danmark

www.elevplan.dk

verktyg för planläggning av yrkesutbildning i Danmark

www.finlex.fi

Finsk lagstiftning

www.lovdata.no

norsk lagstiftning

www.kunnskapsdepartementet.no

www.regeringen.se

www.retsinformation.dk

dansk lagstiftning

www.riksdagen.se/webbnav/index.aspx?nid=3910

svensk författningssamling

www.skolenettet.no

informationsidor om utbildning i Norge

www.skolutveckling.se

Myndigheten för skolutvecklings hemsidor

www.skolverket.se

Skolverkets hemsidor

www.trainingvillage.gr/etv/Information_resources/NationalVet/Thematic/

Cedefop – European Centre for the Development for Vocational Education, European Training Village

www.uddannelsesguiden.dk

informationsidor om utbildning i Danmark

www.udir.no

Utdanningsdirektoratets hemsidor

www.undervisningsministeriet.dk

Undervisningsministeriet i Danmark

www.vilbli.no

informationsidor om vidaregående utbildning i Norge

http://us.uvm.dk/erhverv/fornyelse/endelig_uddordningskabelon.doc

modell för en dansk utbildningsordning

<http://www.wma.net/e/policy/b3.htm>

Helsingforsdeklarationen

Intervjuer

Intervjuer med anställda på CEU Kolding, 29.8.2007

Intervjuer med anställda på CEU Uddannelsescenter Herning, 30.8.2007

Intervju med undervisningskonsulent Philip Pedersen, Undervisningsministeriet, 31.8.2007

Intervjuer med anställda på Strömbackaskolan i Piteå, 11.9.2007

Intervjuer med anställda på Holtet videregående skole, Oslo, 18.9.2007

Intervju med seniorrådgivare Karl Gunnar Kristiansen och rådgivare Gunnar Lia på Ut-danningsdirektoratet, Avdelingen för fag- og yrkesopplæring, Oslo, 19.9.2007

Intervju med anställda på Slåtthaug videregående skole, Bergen, 20.9.2007

Intervjuer med anställda på Sandvikens gymnasieskola, 4.10.2007

Intervju med undervisningsråd Ida Thomson, Myndigheten för skolutveckling, 5.10.2007

Intervju med undervisningsråd Anders Färdeman, Enheten för styrdokument, Skolverket, 5.10.2007

Intervjuer med anställda vid Kainuun ammattiopisto, 23.10.2007

Intervjuer med anställda på Yrkesskolan Optima i Jakobstad, 25.10.2007

FIGURER

Figur 1. Yrkesutbildningen i Danmark växlar mellan skolförlagd utbildning och lärande på en arbetsplats.

Figur 2. I ny mästarlära uppnår den studerande de kompetenser som grundprogrammet förutsätter i den praktiska utbildningen på en arbetsplats.

Figur 3. De viktigaste styrdokumenterna för yrkesutbildning i Danmark, deras hierarki samt de parter som beslutar om styrdokumenterna.

Figur 4. Den norska 2+2 modellen för yrkesutbildning, där de två första åren, Vg1 och Vg2, är skolförlagd utbildning och de två sista åren, Vg3, utgör lärotid i företaget. Efter lärotiden går lärlingen till ett avslutande prov för att få ett fag- eller svennebrev.

Figur 5. Lärlingstiden delas in i upplärning och värdeskapande arbete. I takt med att det värdeskapande arbetet ökar, ökar också lärlingens lön så att den i slutet utgör 80 % av en nyutexaminerads lön.

Figur 6. Institutioner på nationell nivå med anknytning till yrkesutbildning samt deras uppgifter.

Källa: Cedefops European Training Village, National VET systems

Figur 7. Institutioner på fylkesnivå med anknytning till yrkesutbildning samt deras uppgifter.

Källa: Cedefops European Training Village, National VET systems

Figur 8. Strukturen i den fyraåriga, grundläggande yrkesutbildningen samt procentfördelningen av gemensamma ämnen och den arbetslivsorienterade helheten under den skolförlagda delen av utbildningen.

Figur 9. Schema över partsamarbetet inom yrkesutbildningen i Norge.

Figur 10. Det svenska utbildningssystemet och snittåldern på studerande.

Källa: Skolverkets webbsida www.skolverket.se

Figur 11. Ämnesfördelning i gymnasieskolan i Sverige.

Figur 12. Styrdokumenterna för gymnasieutbildningen samt beslutande instanser.

Figur 13. Det finländska utbildningssystemet, modifierat efter Utbildningsstyrelsens modell (2004)

Figur 14. Schema över hur en yrkesinriktad studiehelhet utvärderas och bedöms.

Figur 15. Schema över utbildningsförloppet i fråga om yrkesutbildning i Danmark.

Figur 16. Den norska 2+2 modellen för yrkesutbildning.

Figur 17. Sammanställning över den grundläggande yrkesutbildningens uppbyggnad i Danmark, Norge, Sverige och Finland samt uppskattad andel lärande i arbetslivet.

Figur 18. De mest centrala författningarna för den grundläggande yrkesutbildningen i Danmark, Finland, Norge och Sverige samt Internetadresserna till ländernas författningssamlingar.

Figur 19. Uppskattad procentuell fördelning mellan skolförlagd undervisning och arbetsplatsförlagd undervisning i Danmark, Norge, Finland och Sverige.

Styrdokument: lagar, förordningar, anvisningar

- Vilka anvisningar har utarbetats hos er om bedömning?

Om utbildningssystemet

- Styr verksamheten vid er skola av ett nationellt utbildningssystem?
I hur hög grad?
- Hur stor frihet har er skola att organisera utbildning och göra personliga studieplaner?
- Hur utarbetas en personlig studieplan, t.ex. vid funktionshinder eller då en studerande kommer från en annan kultur?

Om bedömningssystemet

- Hurdant bedömningssystem tillämpar ni inom yrkesförberedande utbildning?
- Hurdan syn på bedömning är rådande just nu inom er skola?

Om relationen skola – arbetsliv

- Hur samarbetar skolan med arbetslivet?
- Vilken roll har arbetslivsrepresentanter i yrkesförberedande utbildning?
- Har arbets- och näringslivet inflytande på utbildningens innehåll och genomförande?
- Finns det krav på lärarnas arbetslivserfarenheter?

Om lärande på arbetsplatser

- I vilken omfattning sker lärande på arbetsplatser under utbildningen?
Är det beroende av vilken utbildning man går?
- Hurdana mål ställs för lärande på arbetsplatser?
- Vem ställer målen (lärare/studerande/handledare)?
- Hur anges målen (kvalitativt eller kvantitativt)?

Om bedömningen av studerandes lärande på arbetsplatser

- Hur bedöms studerandes kunskaper i skolan och/eller i arbetslivet?
Hur och av vem fastställs detta? Framkommer det i betyget hur studerandes kunskap har fastställts?
- Vilka bedömningskriterier har ställts upp? Vem utarbetar dem? Var/hur anges de?

TEMAFRÅGOR TILL EN REPRESENTANT FÖR SKOLMYNDIGHETEN

Styrdokument: lagar, förordningar, anvisningar

- Hur regleras lärande i arbetslivet?
- Hur stor andel av utbildningen utgör lärande i arbetslivet?
- Finns det krav på miljöerna för lärande i arbetslivet, t.ex. kring arbetssäkerhet eller utbildade handledare?
- Vad finns lagstiftat eller rekommenderat angående bedömning av studerandes kunskaper i skolan och i arbetslivet?

Om utbildningssystemet

- Hur stor frihet har skolorna att organisera yrkesförberedande utbildning?
- Finns det nationella kriterier för utvärdering och kvalitetsuppföljning, t.ex. regelbundna besök eller rutinuppföljning?

Om bedömningssystemet

- Hurdant bedömningssystem tillämpas inom yrkesförberedande utbildning?
- Hurdan syn på bedömning är generellt rådande just nu i landet?

Om relationen skola – arbetsliv

- Vilken roll har arbetslivsrepresentanter i yrkesförberedande utbildning?
- Har arbets- och näringslivet inflytande på utbildningens innehåll och genomförande?
- Finns det krav på lärarnas arbetslivserfarenheter?

Ohjausasiakirjat: lait, asetukset, ohjeet

- Minkälaiset arviointiohjeet on laadittu teidän koululla?

Koulutusjärjestelmä

- Ohjaako kansallinen koulutusjärjestelmä koulunne toimintaa?
Kuinka suuressa määrin?
- Minkä suuruisia vapauksia koulullanne on järjestää koulutusta ja laatia HOPSia?
- Miten HOPS laaditaan, esim. kun on kyse vajaakuntoisuudesta tai kun opiskelija on toisesta kulttuurista?

Arviointijärjestelmä

- Minkälaista arviointijärjestelmää sovellette ammatillisessa koulutuksessa?
- Minkälainen arviointinäkemyks on koulussanne tällä hetkellä vallitseva?

Koulu - työelämä yhteys

- Minkälaista yhteistyötä koulu tekee työelämän kanssa?
- Minkälainen rooli työelämäneustajalla on ammatillisessa koulutuksessa?
- Onko työ- ja elinkeinoelämällä vaikutusmahdollisuuksia koulutuksen sisältöön ja toteuttamiseen?
- Onko vaatimuksia liittyen opettajien työelämäkokemukseen?

Työssäoppiminen

- Missä määrin työssäoppiminen tapahtuu koulutuksen aikana?
Onko työssäoppiminen riippuvainen siitä, mitä perustutkinnon koulutusta käydään?
- Minkälaisia tavoitteita työssäoppijoille asetetaan?
- Kuka asettaa tavoitteet (opettaja/opiskelija/ohjaaja)?
- Miten tavoitteet ilmaistaan (laadullisesti tai määrällisesti)?

Arviointi opiskelijoiden työssäoppimisesta

- Kuinka opiskelijoiden tiedot koulussa ja/tai työelämässä arvioidaan?
Miten ja kuka vahvistaa tämän? Käykö todistuksessa ilmi miten opiskelijan tiedot ovat vahvistettu?
- Minkälaiset arviointiperusteet on asetettu? Kuka laatii perusteet?
Missä/miten ne ilmoitetaan?

AIHEKYSMYKSET KOULUVIRANOMAISTEN EDUSTAJALLE

Ohjausasiakirjat: lait, asetukset, ohjeet

- Miten työelämän oppiminen on säädetty?
- Kuinka suuri osuus koulutuksesta muodostuu työssäoppimisesta?
- Onko ympäristövaatimuksia työssäoppimiseen, esim. liittyen työturvallisuuteen tai työpaikkaohjaajien koulutukseen?
- Mitä on arvioinnin suhteen suositeltu tai laissa säädetty?

Koulutusjärjestelmä

- Minkälaisia vapauksia kouluilla on järjestää ammattiin valmistavaa koulutusta?
- Onko kansallisia arviointiperusteita ja laatuseurantaa, esim. säännölliset vierailut tai rutiiniseurannat kouluissa?

Arviointijärjestelmä

- Minkälaista arviointijärjestelmää sovelletaan ammatillisessa koulutuksessa?
- Minkälainen arviointinäkemys on tällä hetkellä yleisesti vallitseva?

Koulu - työelämä yhteys

- Minkälainen rooli työelämän edustajilla on ammatillisessa koulutuksessa?
- Onko työ- ja elinkeinoelämällä vaikutusmahdollisuuksia koulutuksen sisältöön ja toteuttamiseen?
- Onko vaatimuksia liittyen opettajien työelämäkokemukseen?

Styrende dokument: lover, forordninger, anvisninger

- Hvilke anvisninger har blitt utarbeidet hos dere angående bedømming?

Om utdanningssystemet

- Styres virksomheten ved din skole av et nasjonalt utdanningssystem?
I hvor stor grad?
- Hvor stor frihet har din skole til selv å organisere utdanningen og det å utarbeide personlige studieplaner?
- Hvordan utarbeides en personlig studieplan, f.eks. ved funksjonshinder eller når en student kommer fra en annen kultur?

Om bedømmingssystemet

- Hvilket bedømmingssystem benytter dere dere av i den yrkesforberedende utdanningen?
- Hvilket syn på bedømming er det mest allment rådende akkurat nå i din skole?

Om forholdet skole – arbeidsliv

- Hvordan samarbeider skolen med arbeidslivet?
- Hvilken rolle har arbeidslivets representanter i den yrkesforberedende utdanningen?
- Har arbeids- og næringslivet innflytelse på utdanningens innhold og gjennomføring?
- Finnes det krav angående lærernes yrkeserfaring?

Om arbeidsplassforlagt inlæring

- I hvilken omfang skjer arbeidsplassforlagt inlæring i løpet av utdanningen?
Er det avhengig av hvilken utdanning man tar?
- Hvilke mål stilles på den arbeidsplassforlagte inlæringen?
- Hvem bestemmer målene (lærer/student/veileder)?
- Hvordan blir målene angitt (kvalitativt eller kvantitativt)?

Om bedømmingen av studentenes inlæring på arbeidsplassene

- Hvordan blir studentenes kunnskaper i skolen og/eller i arbeidslivet bedømt? Hvordan, og av hvem bestemmes disse kunskapene? Framkommer det i vitnemålet hvordan studentenes kunnskap har blitt fastslått?
- Hvilke kriterier for bedømming gjelder? Hvem utarbeider kriteriene? Hvor/hvordan blir de angitt?

TEMASPØRSMÅL TIL EN REPRESENTANT FOR SKOLEMYNDIGHETEN

Styrende dokument: lover, forordninger, anvisninger

- Hvordan reguleres arbeidsplassforlagt inlæring i arbeidslivet?
- Hvor stor andel av utdanningen blir utgjort av arbeidsplassforlagt inlæring?
- Finnes det krav på miljøene for arbeidsplassforlagt inlæring, f.eks. angående arbeidssikkerhet eller utdannede veiledere?
- Hva er lovtiftet eller anbefalt angående hvordan de studerendes kunnskaper i skolen og i arbeidslivet skal bedømmes?

Om utdanningssystemet

- Hvor stor frihet har skolene når det gjelder å organisere den yrkesforberedende utdanningen?
- Finnes det nasjonale kriterier for evaluering og kvalitetsoppfølging, f.eks. regelmessige besøk eller rutinemessig oppfølging?

Om bedømmingssystemet

- Hvilket bedømmingssystem blir brukt i den yrkesforberedende utdanningen?
- Hvilket syn på bedømming er akkurat nå mest allment rådende i ditt land?

Om forholdet skole – arbeidsliv

- Hvilken rolle har arbeidslivets representanter i den yrkesforberedende utdanningen?
- Har arbeids- og næringslivet innflytelse på utdanningens innhold og gjennomføring?
- Finnes det krav angående lærernes arbeidslivserfaring?

Styredokumenter: love, bestemmelser, anvisninger

- Hvilke anvisninger angående evaluering har man udarbejdet hos jer?

Om uddannelsessystemet

- Styres virksomheden ved jeres skole af et nationalt uddannelsessystem?
I hvor høj grad?
- Hvor stor frihed har jeres skole til at organisere uddannelsen og udarbejde personlige studieplaner?
- Hvordan udarbejdes en personlig studieplan, f.eks. ved funktionshindring eller når en uddannelsessøgende kommer fra en anden kultur?

Om evalueringssystemet

- Hvilket evalueringssystem anvender I i den erhvervsforberedende uddannelse?
- Hvilket syn på evaluering råder på jeres skole netop nu?

Om relationen skole–arbejdsliv

- Hvordan samarbejder skolen med arbejdslivet?
- Hvilken rolle har repræsentanter for arbejdslivet i den erhvervsforberedende uddannelse?
- Har arbejds- og næringslivet indflydelse på uddannelsens indhold og gennemførelse?
- Stilles der krav til lærerne om erfaringer fra arbejdslivet?

Om læring på arbejdspladser

- I hvilken omfatning sker læring på arbejdspladser i uddannelsesforløbet?
Er det afhængigt af hvilken uddannelse man er i gang med?
- Hvilke mål sættes for læring på arbejdspladser?
- Hvem fastsætter målsætningerne (lærere/uddannelsessøgende/vejledere)?
- Hvordan beskrives målsætningerne (kvalitativt eller kvantitativt)?

Om evalueringen af uddannelsessøgendes læring på arbejdspladser

- Hvordan evalueres de uddannelsessøgendes kundskaber i skolen og/eller i arbejdslivet? Hvordan sker evalueringen og hvem udfører den? Fremgår det af evalueringsbeviset hvordan denne kundskab er konstateret?
- Hvilke er de fastlagte evalueringskriterier? Hvem har fastlagt dem? Hvor og hvordan findes de oplyst?

TEMASPØRGSMÅL TIL EN REPRÆSENTANT FOR SKOLEMYNDIGHEDEN

Styredokumenter: love, bestemmelser, anvisninger

- Hvordan reguleres læring i arbejdslivet?
- Hvor stor en andel af uddannelsen består af læring i arbejdslivet?
- Stilles der krav til miljøet for læring i arbejdslivet, f.eks. mht arbejdssikkerhed eller uddannede vejledere?
- Hvilke lovbestemmelser eller anbefalinger foreligger angående evaluering af de uddannelsessøgendes kundskaber i skolen og i arbejdslivet?

Om uddannelsessystemet

- Hvor stor frihed har skolerne til at organisere den erhvervsforberedende uddannelse?
- Eksisterer der nationale kriterier for evaluering og kvalitetsopfølgning, f.eks. regelmæssige besøg eller rutineopfølgning?

Om evalueringssystemet

- Hvilket evalueringssystem anvendes i den erhvervsforberedende uddannelse?
- Hvilket syn på evaluering råder generelt i landet netop nu?

Om relationen skole – arbejdsliv

- Hvilken rolle har repræsentanter for arbejdslivet i den erhvervsforberedende uddannelse?
- Har arbejds- og næringslivet indflydelse på uddannelsens indhold og gennemførelse?
- Stilles der krav til lærerne om erfaringer fra arbejdslivet?

Hej!

Tack för att du deltar i vår studie och hjälper oss att jämföra yrkesutbildning i fyra nordiska länder!

Syftet med denna studie är att jämföra hur man förverkligar delar av yrkesutbildning i Sverige, Norge, Danmark och Finland. Fokus i studien ligger dels på elevernas lärande på en arbetsplats (utanför skolan) och dels på hur/om deras kunskaper bedöms ute i arbetslivet.

Målsättningen med denna studie är att visa på likheter, samt försöka förklara olikheter i yrkesutbildningarna inom de nordiska länderna. Det handlar alltså inte om värderande jämförelser. Resultatet ska förhoppningsvis gynna förståelsen för olika länders yrkesutbildning, t.ex. då en elev åker till ett annat nordiskt land för att lära sig yrket på en arbetsplats (=praktik).

Uppgifter om Norges/Danmarks/Sveriges/Finlands utbildningssystem samlas både från skolmyndigheten i respektive land och från två skolor i varje land. Den samlade informationen sänds efter sammanställning tillbaka till dig för genomläsning. Då har du möjlighet att korrigera, komplettera och kommentera vår text. Detta utgör samtidigt en kritisk granskning - att vi har förstått dig rätt.

Bifogat till detta brev finns en sida med öppna frågor. Avsikten är att frågorna ska ge dig en större förståelse för vad det är som vi söker svar på. Du behöver INTE besvara dessa frågor skriftligen, utan hellre söka fram källor (t.ex. styrande dokument, anvisningar, rekommendationer o.s.v.) eller se frågorna som ett stöd då du förbereder dig. Vi ser fram emot att träffa dig för att ta del av den information som du besitter. Då har vi möjlighet att närmare diskutera frågorna. Vid behov kan du även sända material och källor åt oss efter vårt samtal.

Du får mycket gärna kontakta oss, ifall du upplever att någon fråga är oklar eller om du vill försäkra dig om att du har förstått frågan rätt! Vi är väl medvetna om att terminologin inte är enkel då det gäller utbildning, eftersom utbildningssystemen är så olika i länderna.

Vi sätter stort värde på samarbetet med dig och ser fram emot att träffas vecka XX i _____.

Med vänliga hälsningar,

Carina Nordman-Byskata, projektledare
carina.nordman-byskata@syi.fi
tfn: +358-6-324 2496 eller +358-50-584 4043

Annika Sacklén, projektsekreterare
annika.sacklen@syi.fi
tfn: +358-6-324 2478 eller +358-50-441 4937

Samarbetsskolorna och -myndigheterna samt deras kontaktuppgifter

DANMARK

CEU Kolding

Skovvangen 28

6000 Kolding

tfn +45 7932 0100

e-post: ceukolding@ceukolding.dk

webbsida: www.ceukolding.dk

kontaktperson: Flemming Trier Andersen, lärare, fan@ceukolding.dk

CEU Uddannelsescenter Herning

Lillelundvej 21

7400 Herning

tfn +45 7213 4500

e-post: ceu@ceuherning.dk

webbsida: www.ceuherning.dk

kontaktperson: Kirsten Sand, vejlednings- og markedsføringschef, kirsten.sand@ceuherning.dk

Undervisningsministeriet

Afdelingen for erhvervsfaglige uddannelser

Vester Voldgade 123

1552 København V.

tfn +45 3392 5000

e-post: uvm@uvm.dk

webbsida: www.uvm.dk

kontaktperson: Philip Pedersen, undervisningskonsulent, philip.pedersen@uvm.dk

NORGE

Holtet videregående skole

Pb. 56 Bekkelagshøgda, 1109 Oslo

tfn +47 23 16 5170

e-post: holtetvgs@ude.oslo.kommune.no

webbsida: <http://www.holtet.custompublish.com/>

kontaktperson: Karin Herudsløkken, lärare, karin.herudslokken@holtet.vgs.no

Slåtthaug videregående skole

Slåtthaugveien 134

5222 Nesttun

tfn +47 55 14 0400

e-post: post.slv@hordaland-f.kommune.no

webbsida: www.slv.hfk.no

kontaktperson: Otto Sørås, rektor, otto.soras@post.hfk.no

Utdanningsdirektoratet

Postboks 2924 Tøyen

0608 Oslo

tfn +47 23 30 1200

e-post: post@utdanningsdirektoratet.no

webbsida: www.utdanningsdirektoratet.no

kontaktperson:

Karl Gunnar Kristiansen, seniorrådgiver, Karl.Gunnar.Kristiansen@utdanningsdirektoratet.no

SVERIGE

Strömbackaskolan

Box 730

941 28 Piteå

tfn +46 911 69 63 00

webbsida: www.sbacka.pitea.se

kontaktperson: Ann-Charlotte Berglund, rektor, Ann-Charlotte-Berglund@bu.pitea.se

Sandvikens gymnasieskola

Industrivägen 7

811 80 Sandviken

tfn +46 26 24 13 54

webbsida: www.sandvikensgymnasieskola.se

kontaktperson: Calle Carlsson, rektor, Calle.Carlsson@utb.sandviken.se

Myndigheten för skolutveckling

Karlbergsvägen 77-81

113 35 Stockholm

tfn +46 8 52 77 80 00

webbsida: www.skolutveckling.se

kontaktperson: Ida Thomson, undervisningsråd, ida.thomson@skolutveckling.se

Skolverket

Alströmergatan 12

106 20 Stockholm

tfn +46 8 527 332 00

e-post: skolverket@skolverket.se

webbsida: www.skolverket.se

kontaktperson: Anders Färdeman, undervisningsråd, anders.fardeman@skolverket.se

FINLAND

Kainuun Ammattiopisto

PL 142

87101 Kajaani

tfn 08 61 651

webbsida: www.kao.fi

kontaktperson: Helena Hynynen, utbildningsledare, helena.hynynen@kao.fi

Yrkesskolan Optima

Trädgårdsgatan 30

68600 Jakobstad

tfn 06 7855 222

e-post: yrkes@optimaedu.fi

webbsida: www.optimaedu.fi

kontaktperson: Ann Käld, utbildningsledare, ann.kald@optimaedu.fi

Utbildningsstyrelsen

Gumtäcksvägen 3

00520 Helsingfors

tfn 09 774 775

e-post: opetushallitus@oph.fi

webbsida: www.oph.fi

kontaktperson: Helena Taxell, undervisningsråd, helena.taxell@oph.fi

Modell på ett finländskt examensbetyg från en yrkesinriktad grundexamen, som består av ett avgångsbetyg och ett yrkesprovsbetyg

AVGÅNGSBETYG

GRUNDEXAMEN INOM NATUR OCH MILJÖ, 120 sv/3 år
Utbildningsprogrammet för miljö, miljövärdare

Peter Skogman (300681- 6148)

Studier	Studiernas omfattning	Vitsord	
Yrkesinriktade studier, 90 sv			
Basfärdigheter i natur och miljö	20 sv	goda	4
Miljövärd	20 sv	goda	4
Vattenförsörjning	20 sv	goda	3
Istandsättning och vård av vattendrag	20 sv	goda	4
Vård av kulturmiljöer	10 sv	goda	3
Gemensamma studier, 20 sv			
Modersmål/svenska	4 sv	goda	3
Finska	2 sv	goda	3
Engelska	2 sv	berömliga	5
Matematik	3 sv	goda	3
Fysik och kemi	2 sv	goda	4
Samhälls-, företags- och arbetslivskunskap	1 sv	goda	3
Hälsolära	1 sv	goda	4
Gymnastik	1 sv	goda	4
Konst och kultur	1 sv	nöjaktiga	2
Miljökunskap	2 sv	berömliga	5
Informations- och kommunikationsteknik	2 sv	goda	3
Valfria studier, 10 svv			
Företagsverksamhet	3 sv	goda	3
Reparation av småmaskiner	5 sv	berömliga	5
Engelska ¹⁾	2 sv	goda	4

I studierna ingår

Lärdomsprov (2 sv) ”Istandsättning av sjön Fiskvattnet” har godkänts med vitsordet goda 4. Inlärnigen i arbetet (20 sv) omfattar uppgifter inom planering av naturstig och miljövärdprogram samt kartläggning av vattenförsörjning, bedömning av vattendragens tillstånd och restaurering av vattendrag.

¹⁾ Studierna har avlagts vid Karby gymnasium

31.5.2005

rektor/föreståndare

lärare

stämpel

YRKESPROVSBETYG

GRUNDEXAMEN INOM NATUR OCH MILJÖ, 120 sv/3 år

Utbildningsprogrammet för miljö, miljövärdare

Peter Skogman (300681- 6148)

Studier	Studiernas omfattning	Vitsord
Yrkesinriktade studier, 90 sv		
Basfärdigheter i natur och miljö 1. Planering av naturstig och utmärkning av den i terrängen, Karby kommun 2. Uppgörande av anvisningar om naturstigen med hänsyn till hållbar utveckling, Karby kommun	20 sv	berömliga 5
Miljövård Medverkan i utarbetandet av daghemmet Mymlans miljöprogram för miljöcertifiering, Daghemmet Mymlan, Karby kommun	20 sv	goda 4
Vattenförsörjning Tagning av vattenprover i Vattensjö ekonomiska regions simhallar för kartläggning av vattenförsörjning, BioClean minireningsverk	20 sv	goda 3
Istandsättning och vård av vattendrag Restaurering av sjön Fiskevattnet, muddring, vassröjning och montering av brygga, Vattenpojka AB	20 sv	goda 3
Vård av kulturmiljöer Restaurering av sjön Fiskevattnet; muddring, vassröjning och montering av brygga. Vattenpojka AB	10 sv	goda 3

31.5.2005

ordförande för det organ som ansvarar för
planering och genomförande av yrkesprov

stämpel

De mest centrala författningarna när det gäller yrkesutbildning för ungdomar i Danmark, Finland, Norge och Sverige samt lagarnas webbsidor.

<p>Danmark www.uvm.dk/lov/</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Lov om institutioner med erhvervsrettede uddannelser nr 136 • Bekendtgørelse af lov om erhvervsuddannelser nr 1244 • Bekendtgørelse om erhvervsuddannelser nr 879 • Bekendtgørelse om grundfag i erhvervsuddannelser nr 882 + separata förordningar för varje yrkesinriktning
<p>Finland www.finlex.fi</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Lag om yrkesutbildning 630/1998 • Förordning om yrkesutbildning 811/1998 • Undervisningsministeriets förordning om yrkesinriktade grundexamina 216/2001
<p>Norge www.lovdato.no</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Lov om grunnskolen og den vidaregående opplæringa 1998.07.17 nr 061 • forskrift til opplæringslova (fördning till ovanstående lag)
<p>Sverige www.riksdagen.se > lagar</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Skollag 1985:1100 • Gymnasieförordning 1992:394

Projektnamn	Nordisk jämförelse av lärande som sker på en arbetsplats och elevbedömning på basis av yrkesprov
Projektid	13.6.2007 – 30.11.2007 Dnr 13/021/2007 Avtal ingicks 13.6.2007
Projektägare	Svenska Österbottens Förbund för utbildning och kultur
Genomförare av projektet	Svenska yrkesinstitutet, fortbildning och utvecklingstjänster
Projektchef	Roy Torrkulla Kungsgårdsvägen 30 A, 65380 VASA tfn 06-324 2850, 0500-863 671 roy.torrkulla@syi.fi
Projektledare	Carina Nordman-Byskata Kungsgårdsvägen 30 A, 65380 VASA tfn 06-324 2496, 050-302 9071 arina.nordman-byskata@syi.fi
Projektsekreterare	Annika Sacklén Kungsgårdsvägen 30 A, 65380 VASA tfn 06-324 2478, 050-441 4937 annika.sacklen@syi.fi

Forskningsprojektet stöds av en referensgrupp, bestående av följande strategiskt valda personer inom Svenska yrkesinstitutet:

Thomas Fant, projektledare
Johan Lindberg, internationell koordinator
Christel Holmlund-Norrén, lektor och fortbildningsplanerare
Johan Skoglund, lektor
Christina Wilson-Streng, rektor

Projektets uppdrag har varit att söka information om:

- hur lärande på arbetsplatser och elevbedömningen på basis av yrkesprov regleras och vilka anvisningar har givits om verksamheten
- hur verksamheten kopplas till det nationella utbildningssystemet och till utvärderingen och kvalitetsledningen av utbildningen
- hur utbildningsanordnarna och läroanstalterna har organiserat utbildningen

- hurdana mål man har ställt upp för lärande på arbetsplatser och elevbedömningen på basis av yrkesprov
- vilken arbetslivsrepresentanternas roll är
- hur elevbedömningen på basis av yrkesprov kopplas till den övriga bedömningen av eleven, utgående från föremål och kriterier för bedömningen och betyg

UTBILDNINGSTYRELSEN

Utbildningsstyrelsen/biblioteket
PB 380
00531 Helsingfors
växel (09) 774 775
fax (09) 774 7 7865
www.utbildningsstyrelsen.fi

Europeiska socialfunden, ESF, främjar
utvecklingen av sysselsättningen
genom att stöda möjligheterna till
sysselsättning, företagsamhet,
anpassningsförmåga och jämlikhet
samt genom att investera i
personresurser.

ISBN 978-952-13-3593-8

9 789521 335938